

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Դ.

ՅԱԿՈՒ ԶՈԼԱՔԵԱՆ

**ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԴՐԵԱԼ ԶԵՌՆԱՐԿ
միջնակարգ եւ երկրորդական կարգերու համար**

ՀԱԼԷՊ

2012

Հրամանաւ
ԳԵՐՇ. Տ. ՇԱՀԱՆ Ս. ԵՊՍ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Հրատարակութիւն
ԲԵՐԻՈՅ ՀԱՅՈՅ ԹԵՄԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ՀԱՅ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇՐՋԱՆՆԵՐՆ ՈՒ ԲԱԺԻՆՆԵՐԸ

19րդ դարուն, Ազգային Զարթոնքի ընթացքին, ձեւաւորուեցաւ Հայ նոր գրականութիւնը, որ անցաւ երկու շրջաններէ.

ա.- 1850էն մինչեւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմի աւարտն ու Հայաստանի անկախացումը (1918) եւ ունեցաւ երկու բաժին.

- Արեւելահայ (ռուսահայ) գրականութիւն

- Արեւմտահայ (թրքահայ) գրականութիւն

բ.- Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծումէն սկսեալ (1918) մինչեւ օրս: Նոյնպէս ունի երկու բաժին.

- Հայրենի գրականութիւն, որ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ ստեղծուած եւ ստեղծուող գրականութիւնն է:

- Սփիւռքահայ գրականութիւն, որ արտերկրի Հայ գաղութներու մէջ ստեղծուած եւ ստեղծուող Հայ գրականութիւնն է:

ԳՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ ԿԱՄ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ նոր գրականութեան առաջին շրջանին գրականութեան ու արուեստներուն (թատրոն, երաժշտութիւն, կերպարուեստ) ուղղութիւն տրուող սկզբունքները կը կազմեն գրական դպրոցները կամ ուղղութիւնները:

Իրերայաջորդ գրական դպրոցները եղան նոր դասականութիւնը, վիպապաշտութիւնը (ռոմանթիզմ), իրապաշտութիւնը (ռէալիզմ) եւ խորհրդապաշտութիւնը (սիմպոլիզմ):

ԻՆՉ Է ՆՈՐ ԴԱՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Դասական բառը կը նշանակէ առաջնակարգ, օրինակելի:

18-19րդ դարերու եւրոպացի (ֆրանսացի, գերմանացի, անգլիացի) գրողներուն համար առաջնակարգ եւ օրինակելի կը նկատուէր հին հռոմէական եւ յունական գրականութիւնը, որուն կը հետեւէին անոնք: Ասոր համար իրենց գրական ուղղութիւնը կոչուեցաւ նոր դասականութիւն:

- Դասական գրողներու հերոսները աւելի դատող ու մտածող են,

Կոմնագենի Անտիոքոս Ա. Երուանդունի արքայի (թ. Ա. 69-34) կառուցել տուած աստուածներու արծանախումբը Նեմրուք լեռան գագաթին.

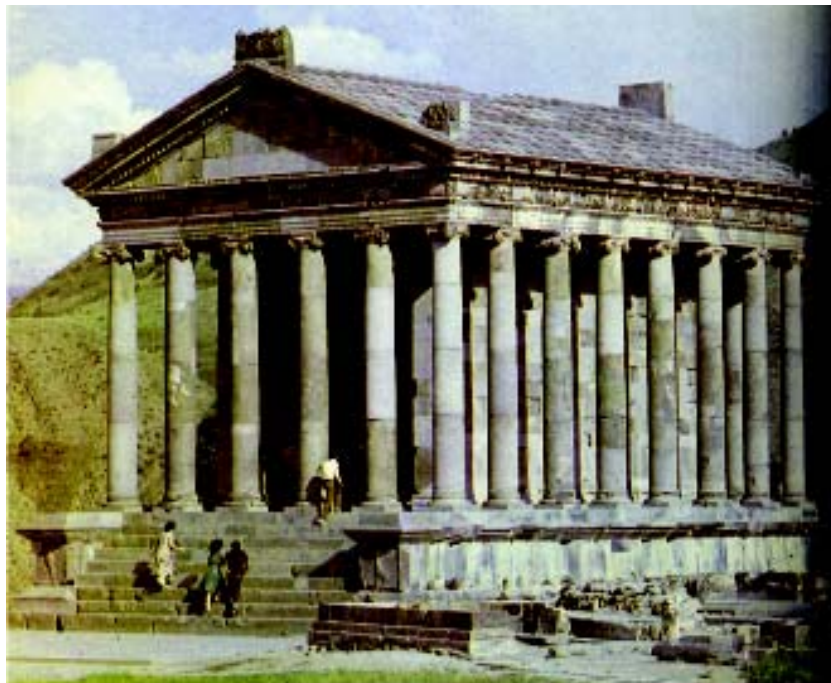
Անտիոքոս Ա. արքայ, Անահիտ, Արամազդ, Միհր եւ Վահագն:

քան՝ յուզուող:

- Դասական գրողներու հերոսները հայրենիքի ու պետութեան շահը գերիվեր կը նկատեն, քան անձնականը:

- Նոր դասական գրողները չափածոյ գործերը աւելի «բարձր» կը նկատէին: Անոնք նոյնիսկ թատերախաղերը ոտանաւոր կը գրէին:

- Անոնք իրենց նիւթերը կը քաղէին հին յունական ու հռոմէական պատմութենէն ու դիցաբանութենէն, անոնց հաղորդելով այժմէական

Գառնիի հեթանոսական տաճարը, առաջին դար:

Հնչեղութիւն: Անոնց հերոսները ընդհանրապէս աստուածներ են, թագաւորներ ու իշխաններ:

Հայ նոր դասական գրողներուն համար օրինակելի համարուեցան ճրգ դարու Հայ գրողները, Ոսկեդարու Հայ գրականութիւնը: Ատոր համար ալ անոնք գրեցին գրաբար Հայերէնով:

Հայ նոր դասականութեան մեծագոյն դէմքը կը նկատուի մխիթարեան վարդապետ Հայր Արսէն Բագրատունի իր «Հայկ Դիցազն» վիպերգով (չափածոյ վէպ): Սկզբնապէս դասական ուղղութեան հետեւորդներ եղան նաեւ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանն ու Մկրտիչ Պէշիկթաշեանը:

Ի՞նչ է ՎԻՊԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ (ՌՈՄԱՆԹԻԶՄԸ)

Վիպապաշտութիւնը յաջորդեց նոր դասականութեան եւ հակադրուեցաւ անոր:

- Ռոմանթիկ (վիպապաշտ) գրողին յատուկ է կեանքի իրական պայմաններուն հանդէպ ունեցած սուր դժգոհութիւնը: Ան հանրային ու ազգային կեանքին մէջ յեղափոխական կեցուածք ունի:

- Ռոմանթիկ գրողին յատուկ է բուռն յուզականութիւնը, քան դատումն ու բանականութիւնը: Ան երեւակայութեամբ կը ստեղծէ այն ցանկալի կեանքը (հեռաւոր անցեալ կամ ապագայ), որուն կը ձգտի:

- Ռոմանթիկ գրականութեան մէջ քնարական թէ վիպական հերոսը կ'արտայայտէ գրողին յոյզերն ու ապրումները:

- Ռոմանթիկները մերժեցին դասականներու գրական կանոններն ու օրէնքները: Չափածոյի եւ արձակի մէջ ստեղծեցին նոր տեսակներ:

- Հայ ռոմանթիկները մերժեցին գրաբար Հայերէնը ու գրեցին աշխարհաբարով: Օսմանեան Կայսրութեան մէջ մտնող Հայերը գործածեցին աշխարհաբարի արեւմտահայերէն, իսկ Ռուսական Կայսրութեան մէջ մտնող Հայերը՝ արեւելահայերէն տարբերակները:

<< Գառնիի ամրոցի բաղնիքի յատակի խճանկար (2-3 դդ.):

>> Հայոց դիցարանի արգասաւորութեան, պտղաբերութեան եւ ծննդաբերութեան դիցուհի Անահիտի պղնձածոյլ գլուխը: Անահիտ կոչուած է Մայր դիցուհի:

Բրիտանական թանգարան

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԸՍՏ ԵՐԱՆԳԻ

Նախադասութիւնները ըստ երանգի կ'ըլլան.

1.- Պատմողական նախադասութիւն, որ բան մը կը պատմէ, կը նկարագրէ, կը հաստատէ ու կը ժխտէ:

Եղեգնեայ գրչով երգեցի փառքեր (Դ. Վ.):

Տերեւներէն յուշիկ թերթեր կը թափէ

Բուրումներով օծուն հովիկն իրիկուան (Մ. Մ.):

Անշուշտ ինձ կեանք մը պահած ես ետքի (Պ. Դ.):

Ո՛չ փող զարկինք, ո՛չ արձագանգ լեռնասոյգ

Սարէ ի սար չարագուշակ տարին լուր (Մ. Պ.):

2.- Հարցական նախադասութիւն, որ կ'արտայայտէ հարցում բանի մը մասին: Հարցումը կ'արտայայտուի կա՛մ հարցական դերանունի կամ հարցում ընդունող որեւէ այլ բառի միջոցով:

Ինչո՞ւ ապշած ես, լճա՛կ,

Ու չեն խայտար քու ալեակք,

Միթէ հալւոյդ մէջ անձկաւ

Գեղուհի՞ մը նայեցաւ (Պ. Դ.):

Վայրի՛ ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է (Մ. Մ.):

3.- Հրամայական նախադասութիւն, որ բան մը կը հրամայէ: Կ'արտայայտուի հրամայական եղանակի բայերով:

Հեռացի՛ր, մոռացի՛ր, մի՛ յիշիր,

Ինձ այդպէս քրոջ պէս մի՛ գլթա (Վ. Տ.):

Երկնքի՛ աստղեր, հոգւոյս մէջ ընկէ՛ք,

Կայծ տուէ՛ք, կեանք՝ ձեր սիրահարին հէզ (Պ. Դ.):

Հրամայական բայի շեշտը կրնայ դրուիլ իրեն ընկերացող մակբային վրայ՝ վա՛ր իջէք, կամա՛ց խօսէ, լո՛ւռ կեցիր, հո՛ս եկուր:

4.- Բացազանչական նախադասութիւն, որ կ'արտայայտէ ցանկութիւն, զգացում, պահանջ, կոչ: Ընդհանրապէս կ'արտայայտուի բայի ըզձական եղանակով կամ որեւէ բառի բացազանչական երանգով (երկար նշանով): Բացազանչական նախադասութեան կրնայ ընկերանալ զգա-

ցական ձայնարկութիւն մը (վա՛խ, ա՛խ, ա՛յ` ցաւի, օ՛հ, օ՛Ֆ, ամա՛ն՝ դժգոհանքի, հա՛, հը՛ ծաղրի, ո՛հ, օ՛խ, կեցցէ՛, կեցցե՛ս` հրճուանքի, ամա՛, հը՛, ըհը՛ զարմանքի, թո՛ւհ, փո՛ւհ` զգուանքի, ամօ՛թ, աւա՛ղ, ափսո՛ս, մե՛ղք, եղո՛ւկ` ափսոսանքի եւ այլն): **Ձայնարկութիւնը նախադասութեան անդամ չէ եւ ստորակէտով կը տրոհուի անկէ:**

- Ռհ, ինչ անուշ եւ ինչպէս զով
- Առաւօտուց փչես, հովի՛կ (Մ. Պ.):
- Սա իրիկո՛ւնն ըլլայի ես (Մ. Մ.):
- Ընկե՛րն ըլլալ ցորեններուն, մրգաստանին
- Դուռը բանալ զաւկի մը պէս, մտերմօրէն (Մ. Մ.):
- Աւա՛ղ, ապարանքի մը պէս մեծ էիր ու չքեղ (Ս.):

● Ընդօրինակեցէ՛ք՝ երանգները օժտելով համապատասխան առոգանութեան նշաններով եւ ստորակէտով:

- Ով կայ այնտեղ:
- Ափսոս բախտս չբերաւ:
- Ամօթ տգեղ բան ըրաւ:
- Կեցցէ լաւ յաղթանակ է:
- Ինչու կ'ուշանայ:
- Շուտով վերադարձէք:
- Ինչպէս կ'ապրի ծերը:

ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

**Առոգանութեան նշաններն են
շեշտը (´),
երկարը (˘),
պարոյկը կամ հարցման նշանը (°):**

Առոգանութեան նշանները կը դնենք բառին վերջին ձայնաւորին վրայ: **Օր.՝** գրէ՛, ափսո՛ս, ինչո՞ւ: Ը ձայնաւորը, գրուող թէ չգրուող, առոգանութեան նշան չ'ընդունիր, ինչպէս Աղեքսա՛նդր, դա՛ուն, եօ՞թը, բացի ձայնարկութիւններէն, ինչպէս՝ թը՛փ, ճը՛ռ, հը՞:

● Թեք գիծով սահմանադատուած նախադասութիւնները բնորոշեցէ՛ք ըստ երանգի:

Կ՛ԱՆՁՐԵԻՔ, ՏՂԱ՛Ս

Կ՛անձրեւէ, տղա՛ս... /Աշունը թաց է
Թաց աչքերուն պէս խեղճ, խաբուած սիրոյն.../
Պատուհանն ու դուռը գնա գոցէ՛/
Ու դէմս եկո՛ւր նստիլ վեհագոյն

Լուռութեան մը մէջ.../ Կ՛անձրեւէ, տղա՛ս.../
Կ՛անձրեւէ՞ երբեմն հոգիիդ մէջ ալ,/
Կը մսի՞ սիրտդ, /եւ կը դողդղա՞ս՝
Խորհելով պայծառ արեւին անցեալ,

Դրան մը ետեւ գո՛ց ճակատագրին.../
Բայց կու լաս, տղա՛ս... /Մութին մէջ յանկարծ
Ծանր արցունքներ աչքէդ կը գլորին.../

Լա՛ց անմեղութեան արցունքը անդարձ,/
Լա՛ց չգիտնալով, խեղճ, անգէ՛տ տղաս,
Խեղճ որսը կեանքին, /ա՛հ, լա՛ց, /որ մեծնաս.../

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԵՆԱՆ

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«Ա՛հ, լա՛ց, որ մեծնաս»

Ինչո՞ւ լաց: Մեծնալու համար անպայման տառապա՞նք, ցա՞ւ ու լա՞ց պէտք է:

Տասը նախադասութիւններու մէջ ժխտեցէ՛ք կամ հաստատեցէ՛ք այս գաղափարը ձեր առօրեան նկատի առնելով:

Ուշադի՛ր. այդ տասը նախադասութիւններուն մէջ խօսքի չորս երանգներն ալ ապահովեցէ՛ք:

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Քնարերգուիներ եղաւ ոռոմանթիկ գրականութեան մեծագոյն նուաճումը:

Քնարերգուիներ (լիրիկա) անձնական ապրումներ երգող բանաստեղծուիներն է: Բառը առաջացած է քնարէն (յունարէն՝ լիրա), որովհետեւ այս տեսակ բանաստեղծուիները ստեղծուած է երգելու համար:

Քնարական ապրումները կրնան ըլլալ զուտ անձնական եւ հայրենասիրական:

Ռոմանթիկ բանաստեղծները երգեցին հայրենիքի, ազգի եւ ազգային արժէքներու հանդէպ իրենց ապրումները: Անոնք հայրենասիրական գաղափարներով դաստիարակեցին ու ներշնչեցին ժողովուրդը:

Արեւմտահայ ոռոմանթիկներու մէջ հայրենասիրական ապրումներ երգած են Հայր Ղեւոնդ Ալիշան, Նահապետ Ռուսինեան, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան եւ Պետրոս Դուրեան:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ (1828, Պոլիս - 1868, Պոլիս), բանաստեղծ ու թատերագիր: Մուշեղ Իշխան Մ. Պէշիկթաշլեանի մասին.

- Մ. Պէշիկթաշլեան հայրենասիրական բանաստեղծութիւններուն մէջ անցեալէն կը դառնայ դէպի ապագան: Իր ժամանակի տազնապնդողով կ'ապրի եւ առաջնորդողի դեր կը ստանձնէ: Ան ոչ միայն սէր եւ եղբայրութիւն կը քարոզէ ազգին բոլոր զաւակներուն միջեւ («**Եղբայր եմք Մեք**»), այլ նաեւ անոնց կը ներշնչէ խորունկ հայրենասիրութիւն՝ Հայաստանի նոճիներուն սուգը եւ աւերակներուն վրայէն անցնող տխուր հովիկը նախընտրելով օտարի շքեղանքներէն («**Գարուն**»): Զէյթունի քաջորդիներու կռիւն ու մահը նկարագրելով («**Մահ Քաջորդուն**», «**Թաղումն Քաջորդուն**») կը ձգտի իւրաքանչիւր հայու հոգիին մէջ արթնցնել հերոսական խոյանքի եւ ազատութեան սէրը: Այս տեսակետով Պէշիկթաշլեան մեր ազգային վերածնունդի ամենէն յառաջապահ եւ յանդուգն դէմքերէն մէկը կը հանդիսանայ:

Մուշեղ Իշխան, Արդի Հայ Գրականութիւն, Ա. հատոր, էջ 74:

- Ի մի բերէ՛ք Մ. Պէշիկթաշլեանի կեանքին եւ գործին մասին ձեր գիտելիքները:

ԵՂԲԱՅՐ ԵՄՔ ՄԵՔ

Ի բիւր ձայնից բնութեան չքեղ
Թէ երգք թռչին սիրողաբար,
Մատունք կուսին ամենագեղ
Թէ որ զարնեն փափուկ քնար՝
Չունին ձայն մը այնքան սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Տո՛ւր ինձ քու ձեռք, եղբայր եմք մեք,
Որ մըրկաւ էինք զատուած,
Բախտին ամէն ոխ չարանենգ
Ի համբոյր ցրուին ի բաց.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն,
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Երբ ալեւոր Մայրն Հայաստան
Տեսնէ զորդիս իւր քովէ քով,
Սրտին խորունկ վէրքն դաժան
Քաղցր արտասուաց բուժին ցօղով.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն,
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Մէկտեղ լացինք մենք ի հնում...
Եկէ՛ք դարձեալ յար անբաժան
Խառնենք զարտօսը եւ զխնդում,
Որ բազմածնունդ ըլլայ մեր ջան.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն,
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Մէկտեղ յոգնինք, մէկտեղ ցանենք,
Մէկտեղ թափին մեր քրտինքներ,

Վերածումներ

ԵՂԲԱՅՐ ԵՄՔ ՄԵՔ

Շքեղ բնութեան բիւր ձայներէն
Եթէ սիրոյ երգեր թռչին,
Ամենագեղ կոյսին մատները
Եթէ զարնեն փափուկ քնար,
Չունին ձայն մը այնքան սիրուն
Քան անձկալի Եղբայր անունը:

Տո՛ւր ինձի ձեռքը, եղբայր եմք մենք,
Որ մըրկեով բաժնուած էինք,
Բախտին բոլոր չարանենգ ոխերը
Թող համբոյրով փարատին.
Աստղերու մէջ ի՞նչ կայ սիրուն
Քան անձկալի Եղբայր անունը:

Երբ ալեւոր Մայր Հայաստանը
Իր որդիները քովէ քով տեսնէ՝
Սրտին դաժան խորունկ վէրքը
Քաղցր արցունքի ցօղով կը բուժուի.
.....
.....

Պատմութեան մէջ միասին լացինք.
Եկէ՛ք դարձեալ յար անբաժան
Խառնենք արցունքն ու խնդումը,
Որ բազմածնունդ ըլլայ մեր ջանքը.
.....
.....

.....
.....

Ձևունձ բարեաց յերկինս հանենք,
Որ կեանք առնուն հայոց դաշտեր,
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն,
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Բարիքի հունձքը երկինք հանենք,
Որ կեանք առնեն հայոց դաշտեր,
.....
.....

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

ԺԹ. դարու կեսերուն յարանուանական պառակտիչ վեճերը կ'ալեկոծէին արեւմտահայութեան կեանքը: Այս տխուր վիճակէն ներշնչուած է Սկրտիչ Պէշկեօաշլեանի «Եղբայր Եմք Սեք» բանաստեղծութիւնը, ուր բանաստեղծը կը փառաբանէ եղբայրութեան գաղափարը ու ազգի վերականգնունը միասնութեան հետ կը կապէ:

Ազգը աւելի մեծ գաղափար է քան յարանուանութիւնը:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՄԵՆԱԳԵՂ - ամէնէն գեղեցիկ: ԱՆՁԿԱԼԻ - կարօտալի. ցանկալի:
ՉԱՐԱՆԵՆԳ - չարամիտ. չարազաւ. խաբեբայ: ԱԼԵԻՈՐ - սպիտակամազ.
Ծերունի: ԴԱԺԱՆ - անգուլթ. վայրագ. ժանտ: ՅԱՐ - միշտ: ԱՐՏՕՍՐ -
արցունք. արտասուք: ԽՆԴՈՒՄ - ուրախութիւն: ԲԱԶՄԱԾՆՈՒՆԴ -
բազմազաւակ. արդիւնաբեր: ՋԱՆ - ջանք. աշխատանք:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՁՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Հոս «Եղբայր» անունը «հարազա՞տ ծնողքի որդի», թէ «ազգա-
կից» իմաստով գործածուած է: Ի՞նչ բաներէ աւելի «անձկալի» կը
նկատուի ան բանաստեղծին կողմէ:

2.- Ի՞նչ տեսակ բաժանումներու կ'ակնարկէ ըսելով «Որ մրրկաւ
էինք զատուած»: Որո՞նք են «չարանենգ ոխերը»:

3.- Ինչո՞ւ Մայր Հայաստանի արտասուքը «քաղցր» է հոս՝ փոխանակ
աղի ըլլալու: Արցունքի ցօղը ինչպէ՞ս կրնայ բուժել «սրտին խորունկ
վէրքն դաժան»:

4.- Բանաստեղծութեան մէջ հեղինակին գլխաւոր փափաքը կամ
երազը ի՞նչ է, ան իրականութեան ինչպէ՞ս կը հակադրուի:

5.- Ի՞նչ նպատակով կիրարկուած է յանկերգը:

6.- Ապահովեցէ՛ք այս երգին ունկնդրութիւնը դասարանին մէջ:

ՄԱՀ ՔԱՋՈՐԴԻՈՅՆ

Դու գո՞վ խնդրես, մա՛յր իմ անուշ,
Ե՛կ, մի՛ դողար, մօտեցի՛ր հոս,
Անլաց աչօք դիտէ զորդիդ
Ու իւր վէրքերն արինահոս:
Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձէյթուն:

Ինչպէս երբեմն օրրանիս մէջ
Կակուղ ձեռքով փայփայելով
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ տայիր
Իբրեւ հրեշտակ նուագելով,
Ձիս հանգչեցուր ի հող եւ դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձէյթուն:

- Նորեկ որդւոյս կենացն արեւ
Ձեզի համար փայլի՛, հայե՛ր,-
Այսպէս յայնժամ դու կ'երգէիր
Օրօրոցիս նստեալ քովեր.
Անոնց համար շիջայ եւ դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձէյթուն:

Կարմիր կայսակք ցայտին վերքէս
Սակայն, մա՛յր իմ, նայէ՛ չորս դին,
Արինըոռուչտ թշնամին տե՛ս
Հազարներով փոռած գետին.
Կերաւ զանոնք սուր մեր ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձէյթուն:

Մոնչեցին ինչպէս վիշապ
Ու մեր վրայ յարձակեցան.
- Ո՞վ հայրենիք, ի հուր, ի բոց,
Քու համար մեր սիրտք վառեցան:
Կարմիր ներկան ձորք մեր, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձէյթուն:

Ու ծափ զարկին մեր հարց ոսկերք,
Ձի չէ՛ մեռած Հայոց կրակ,

Վերածումներ գրաքարէ

ՔԱՋՈՐԳԻՒՆ ՄԱՀԸ

ԽՆԴՐԵՍ - կը փնտոնես:

ԱԶՕՔ - աչքերով:

ԶՈՐԴԻԴ - գ գիրը գրաբարեան
նախդիր է, կը դրուի հայ-
ցական հոլովով որոշեալ
գոյականին վրայ՝ *որդիդ*:

ԻԻՐ - իր:

Ի ՁէյթՈՒՆ - դէպի Ձէյթուն: Ի
գիրը գրաբարեան նախդիր
է, դրուելով գոյականի
ուղիղ ձեւին վրայ՝ անոր
կու տաայ *դէպի, վրայ,*
մէջ իմաստները:

ՄԱՐՄՆՈՅՍ - մարմնիս:

Ի ՀՈՂ - հողին մէջ:

ՈՐԴԻՈՅՍ - որդիիս:

ԿԵՆԱՑՆ ԱՐԵԻ - կեանքին արե-
ւը, կեանքը:

ՆՍՏԵԱԼ ՔՈՎԵՐ - մօտիկ նըս-
տած:

ՇԻՋԱՅ - շիջեցայ. հոս՝ մեռայ:

ԿԱՅԼԱԿՔ - Ք գիրը գրաբարի
յոգնակերտ մասնիկ է՝
կայսակներ, կաթիլներ:

ՑԱՅՏԻՆ - կը ցայտեն:

Ի ՀՈՒՐ, Ի ԲՈՑ - դէպի հուր, դէ-
պի բոց:

ՍԻՐՏՔ - սիրտեր:

ՆԵՐԿԱՆ - ներկուեցան:

ԶՈՐՔ - ձորեր:

ՀԱՐՑ - հարցերու:

ՈՍԿԵՐՔ - ոսկորներ:

Ու ցնձագին այնչափ զոհեր,
Զի լուծաւ վրէժ արեան վտակ:
 Խնդաց Մասիս, մա՛յր իմ, եւ դուն
 Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Վերջին համբոյր տամ քեզ, մա՛յրիկ,
Հատուցանես զայս սիրուհոյս,
Վերջին անգամ գրկեմ մեր հող,
Ուր արդ կ'իջնեմ ի ծոցն անյոյս.
 Խաչ մը տնկէ վրաս ու դուն
 Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:
 ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԼՈՒԾԱԻ - լուծուեցաւ:

ԽՆԴԱՅ - ուրախացաւ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

1862ին Զէյթունի հայերը կ'ապրու-
տամբին Օսմանեան Կայսրութեան
դէմ: Այդ ապստամբութիւնը կը ներշնչէ
ռոմանթիկ բանաստեղծը, որ կը գրէ
շարք մը բանաստեղծութիւններ:
«Մահ Քաջորդոյն» բանաստեղծութե-
ան մէջ բանաստեղծը նահատակ
զաւկին լեզուով մօրը կը պատուիրէ
«անլաց աչօք» զինք հողին յանձնել եւ
աւետել, որ հայը իր ազատութեան հա-
մար կռուիլ, նահատակուիլ ու յաղթել
գիտէ տակաւին:

Զէյթունցի ազատամարտիկներ:

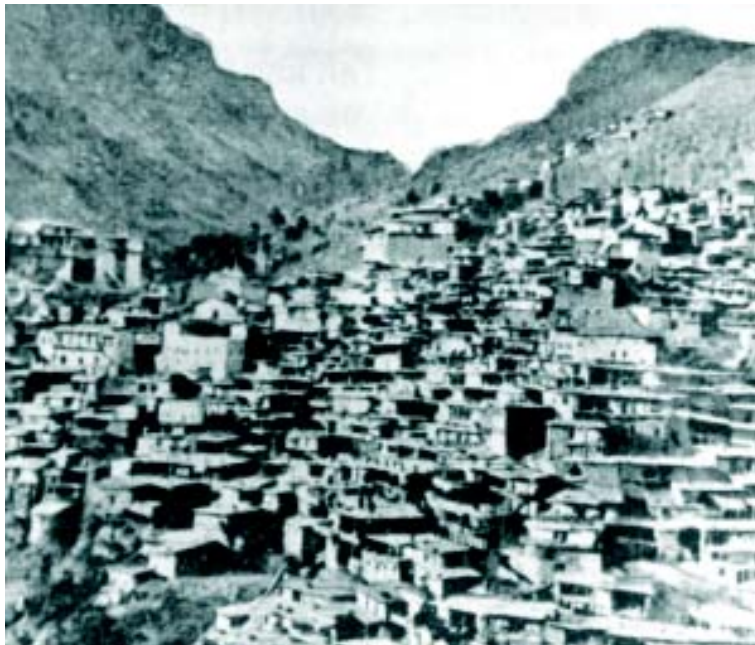
ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԼԱՅ - անարցունք. առանց լացի: ՅԱՅՆԺԱՄ - այն ատեն: ԿԱՅԼԱԿ
- կաթիլ: ԱՐԻԻՆԸՌՈՒՇՏ - արեան ծարաւի: ԶԻ - որովհետեւ. քանզի:
ՀԱՏՈՒՑԱՆԵԼ - վնասի փոխարէն զոհացում տալ: ԱՐԴ - հիմա:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Մօրը դիմողը ո՞վ է այստեղ, բանաստեղծը թէ նահատակ որդին:

- 2.- Կրկնատողին մէջ որդին ի՞նչ կը պատուիրէ մօրը: Ինչո՞ւ:
- 3.- Ձաւկին նահատակութիւնը ինչո՞ւ «անլաց աչօք» եւ խնդութեամբ պէտք է ընդունին մայրը, մեր զոհերն ու հայրենիքը (Մասիսը):
- 4.- Ռոմանթիկ բանաստեղծը ի՞նչ կը թելադրէ առանց ճառախօսելու:
- 5.- Յիչեցէ՛ք, թէ ուրկէ՛ առնուած է այս մէջբերումը. «Վասն հայրենեաց մեռար, դու շատ ապրեցար»: Այս հակադրութիւնը ինչպէ՞ս հասկընալ: Մեռնող մը ինչպէ՞ս կրնայ շատ ապրիլ:

Ջէթունի
համայնապատկերը
1915էն առաջ:

Հայկական Կիլիկիոյ
մայրաքաղաք Սիսի բերդին
աւերակները:

ԱԶԱՏ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ

ՏԱՂ ՔԱՋ ԼԻՊԱՐԻՏԻՆ

Հոգևով սուրբ ես եւ անբիծ,
Զքեզ էր ընտրեալ Տէրն ի երկնից,
Պարծանք եղեր քրիստոնէից,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Արեգական նման պայծառ,
Երեսդ լոյս էր ու կամար,
Բարքդ բարի, խօսքդ շաքար,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Բնութեամբ բարի դէմ աղքատաց,
Լսող էիր վարդապետաց,
Քո բանդ յամէն երկիր գոված,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Ստոյ երկրիս աստղ լուսատու,
Կանգնող էիր յամէն ժամու,
Թուրքն ի ահէդ սարսէր մահու,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Այն չար պահիկն որ քեզ հասաւ,
Քեզի օգնող չկայր բնաւ,
Անձդ կարմիր գոյն ներկեցաւ,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Ստոյ երկրին պաղչա ու ծառ,
Գոյնք ի գունաց ծաղկունք որ կայր՝
Հառաչանօք առին զիրար.
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Կաթողիկոս եւ վարդապետ,
Սուրբ քահանայք ամէնն ի հետ՝
Շատ արտասուօք սրտերն էրեր,
Ով մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Ասպետ Լիպարիտը Կիլիկիոյ հայոց սպարապետն էր: Մեմլուքները կը պաշարեն մայրաքաղաք Սիսը: Ասպետ Լիպարիտ իր փոքրաթիւ բանակով կ'ելլէ բանակին դէմ ու քաղաք տանող կամուրջին մօտ հերոսաբար կը կռուի ու կը նահատակուի 1371ին: Անոր մասին միջին հայերէնով երկու **ներբող** գրած են Յովհաննէս Թլկուրանցին (ԺԴ-ԺԵ դդ) եւ **Սարգիս Քերթողը**: (ԺԴ-ԺԵ դդ):

Ներբողը գովաբանական բանաստեղծութեան տեսակ է, զոր միջնադարու հայ տաղերգուները կը նուիրէին ընդհանրապէս հայրենիքին ու եկեղեցւոյ համար նահատակուած նշանաւոր անձերու:

● **Ապահովեցէ՛ք օսմանեան լուծին դէմ հայ ազատագրական պայքարէն եւ արցախեան ազատամարտէն մէկական հերոսական երգի ունկնդրութիւնը դասարանին մէջ:**

ՍԱՐԳԻՍ ՔԵՐԹՈՂ

Կիլիկեան ասպետի մը կերպարանքը:

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԸՍՏ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ
(վերաքաղ)

Ըստ կազմութեան՝ նախադասութիւնները կ'ըլլան պարզ եւ բարդ:
 Պարզ նախադասութիւնը անկախ միտք մը կ'արտայայտէ:
 Առիւծը կը մոնչէ: Գայլը կ'ոռնայ:
 Զգո՛յշ գրէ: Տետրակդ չաղտոտի:
 Բարդ նախադասութիւնը բարդ միտք մը կ'արտայայտէ եւ կազմուած
 կ'ըլլայ մէկէ աւելի պարզ նախադասութիւններէ:
 Առիւծը կը մոնչէ, իսկ գայլը կ'ոռնայ:
 Զգո՛յշ գրէ, որպէսզի տետրակդ չաղտոտի:
 Պարզ նախադասութիւնները կ'ըլլան երկու տեսակ.
 - Պարզ համառօտ նախադասութիւն, որ կազմուած կ'ըլլայ միայն
 գլխաւոր անդամներէ՝ ենթակայէ եւ ստորոգիչէ:
 Տղան կը խաղայ: Ո՞վ կը խաղայ: Տղան - ենթակայ:
 Տղան ի՞նչ կ'ընէ: - կը խաղայ - ստորոգիչ:
 Ենթական եւ ստորոգիչը կը համաձայնին թիւով ու դէմքով:
 - Պարզ ընդարձակ նախադասութիւն, որուն գլխաւոր անդամները
 ունին իրենց լրացումները, որոնք նախադասութեան երկրորդական
 անդամներն են:
 Չարաճճի տղան անդադար կը խաղայ:
 Ո՞ր տղան - չարաճճի - լրացում «տղայ» ենթակային:
 Որքա՞ն կը խաղայ: - անդադար: - լրացում «կը խաղայ» ստորոգիչին:
 Գրաւոր խօսքի մէջ նախադասութեան սահմանը վերջակէտն է (:):
 Ոմանք վերջակէտի փոխարէն երբեմն կը դնեն կախման կէտ (...) կամ
 կախման կէտով վերջակէտ (...):

● **Որոշեցէ՛ք պարզ համառօտ ու պարզ ընդարձակ նախադասու-**
թիւնները:

Զին կ'երթար: Ճամբայ չկար: Զիւնը ծածկած էր ամէն բան: Մենք կը
 յառաջանայինք շարունակ: Ժամանակը կարծես կանգ առած էր: Ո՞ւր
 էր վախճանը այս անհատնում անապատին: Մեր առաջնորդը կանգ առաւ
 տան մը առջեւ: Դրան վերելի պատուհանէն ազատ լոյս մը կը նշուէր:

Մարդը իջաւ: Դուռը զարկաւ: Մանկամարդ կին մը բացաւ զայն:
ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

● **Հետեւեալ պարզ ընդարձակ նախադասութիւնները վերածեցէ՛ք պարզ համառօտ նախադասութիւններու:**

- Մենք կը յառաջանայինք շարունակ:
- Ո՞ւր էր վախճանը այս անհատնում անապատին:
- Մեր առաջնորդը կանգ առաւ տան մը առջեւ:
- Մանկամարդ կին մը բացաւ զայն:
- Դրան վերեւի պատուհանէն ազատ լոյս մը կը նշուէր:

● **Հետեւեալ համառօտ նախադասութիւնները ընդարձակեցէ՛ք երկրորդական անդամներով, ենթակային եւ ստորոգիչին լրացումներ գտնելով:**

- Զին կ'երթար:
- Ճամբայ չկար:
- Մարդը իջաւ:

● **Հետեւեալը պարբերութեան մէջ որոշեցէ՛ք պարզ ու բարդ նախադասութիւնները:**

Ծոթրինին թարմ շունչը մեր լերան քարոտ գլուխն ու կողերը կը շոյէ այսօր: Լեռը, որ դեռ նոր պատուեր ու մէկդի նետեր է իր ձիւնեղէն վերարկուն, նոր կեանքով մը կը խտղտայ, նոր շնորհքով մը կ'աղուորնայ: Արեգակը վերէն իր աչքը կը քթթէ, ու ահա մամուռը թաւիչէ նոր շուրջաններ կու տայ ժայռերուն ուսը: Հիրիկն ու կուժկոտրուկը՝ զոյգ մը խելօք քոյրեր, կաթնագոյն գօտի մը կը բանին լերան չորս բոլորը: Կրիան, իր կուզը չալկած, մօտակայ այգեստանին ճամբան կը հոտուրտայ: Նապաստակը խենթ վազք մը կը փորձէ լեռն ի վար, բայց չի յաջողիր:
ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՆՈՒՐԻԿԵԱՆ

● **Որոշեցէ՛ք նախադասութիւնները եւ դրէ՛ք վերջակէտը՝ նոր նախադասութեան առաջին գիրը գլխագիրի վերածելով:**

Իմ չար բախտից առուն գրեթէ ցամաքած էր շոգից տեղ-տեղ կային տակաւին լճակներ շտապով մերկացայ եւ նետուեցի ամէնից մեծ ու խորը ջրի մէջ, որ սակայն հազիւ ծածկեց մարմնիս կէսը էլի մի բան էր

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հրապարակագրութիւնը (հրապարակաստութիւն) կ'ընդգրկէ բոլոր այն գրուածքները, որոնք կ'արժարժեն հանրային, ազգային ու քաղաքական խնդիրներ: Ան խնդիրները կը նկարագրէ, կը վերլուծէ, տեսակէտ կը յայտնէ, կը համոզէ:

Հրապարակագրութիւնը ո'չ թէ կեանքը կը պատկերացնէ, այլ կեանքին ուղղութիւն կու տայ:

Հրապարակագրութիւնը կրնայ գրական մնայուն արժէք ունենալ, եթէ հրապարակագիրը իր գրուածքը օժտէ ձեւի ու խորքի լուրջ արժանիքներով, եւ ոչ թէ գրուած ըլլայ միայն օրուան պահանջ մը գոհացնելու փութկոտութեամբ:

Հրապարակագրութեան բեմը մամուլն է, ուր հրապարակագիրը ամէն օր ժողովուրդին դիմելու, խնդիրները հրապարակ հանելու եւ համաժողովրդական քննութեան արժանացնելու առիթ կ'ունենայ: Հրապարակագրութիւնը զարգացաւ Զարթօնքի շրջանին, ԺԹ. դարուն, երբ մեծ թափով զարգացաւ հայ պարբերական մամուլը: Այդ թերթերէն յիշենք Ստեփան Ոսկանի «Արեւելք»ն ու «Արեւմուտք»ը (Փարիզ), Յարութիւն Սվաճեանի «Մեղու»ն, Կարապետ Ս. Իւթիւճեանի «Մասիս»ը (Կ. Պոլիս), Ստեփանոս Նազարեանցի «Հիւսիսափայլ»ը (Մոսկուա), Գրիգոր Արծրունիի «Մշակ»ը (Թիֆլիս):

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ Պ. ՄԻՍԱԲԵԱՆ
(1815-1891, Կ. Պոլիս)

Շրջան մը ապրած է Փարիզ: Ուսուցիչ ու մտաւորական:

Ահաւասիկ ժողովուրդ մը, որուն հայրենական ժառանգութենէն բոլոր բովանդակ ունեցածը աւնուն մը եւ լեզու մըն է: Հող չունի, ինքնիշխանութիւն չունի, ուստի քաղաքական յատուկ օրէնք ալ չունի, եւ որ դժնդակագոյնն է՝ բնակչութեան միութիւնն ալ չունի: Իր տարածութեանը մէջ, արեւելքէն

արեւմուտք, հիւսիսէն հարաւ, այլ եւ այլ ազգայնութեանց անանցանելի եւ անխոնարհելի ամբարտակներ բարձրանալով, իր ամբողջութիւնը բազում մասանց բաժներ եւ հաղորդակցութիւններն գրեթէ կատարելապէս խափաներ են:

... Ազգն ինքզինքն ազգովին կառավարելու փոյթ եւ պէտք ունենալով, ազգովին լուսաւորութեան պէտք ունի, եւ մեզի ներելի չէ գիտութիւնն՝ օրէնսդրին, տգիտութիւնն ալ ժողովրդեան պահել, որովհետեւ ժողովուրդը եւ օրէնսդիրը մի են, կամ ըսենք, որ ազգն իր ժողովուրդն ու օրէնսդիրն է միանգամայն: Կը թուի, թէ ժողովուրդն իր այս կարիքն ալ զգացած է, եւ վասն այնորիկ, նաւավար եւ բեռնակիր, ծեր եւ տղայ, արու եւ էգ, առ հասարակ կարդալ եւ գրել սորվելու ինկած են:

ՎԱՍՆ ԱՅՆՈՐԻԿ - ասոր համար:

- Ի՞նչ հաստատումներ կը կատարէ հրապարակագիրը: Ի՞նչ տեսակէտ կը պարզէ: Ի՞նչ բան այժմէական կը մնայ հոն:

ՄԵՐ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՄՏԵՓԱՆ ՈՍԿԱՆ

(1825-1901, Զմիւռնիա {Իզմիր})

Շրջան մը ապրած է Կ. Պոլիս, Փարիզ եւ Իտալիա: Կ'առաջարկէր ստեղծել ազգային միութիւն, յաղթահարել ազգային եւ կրօնական պառակտուածութիւնը, թօթափել թրքական լուծը ու հաւաքուիլ մայր հայրենիքի մէջ:

Հայ քննադատը հետաքրքիր վիճակի մէջ կը գրտնուի մեր օրերը, եւ ստուգիւ ո՞ր կողմը դառնալը եւ ի՞նչ կերպով իր պաշտօնը կատարելը ինքն ալ լաւ չի գիտեր: Եթէ քիչ մը ինքնակամօրէն իր կարծիքը յայտնէ, եւ եթէ պակասութիւն կամ թիւր կարծիք մը երեւան հանէ ու հերքէ, շուտով թշնամի կը համարուի: Կ'ամբաստանուի եւ կը դատապարտուի անողորմաբար: Հայու մը համար ուղիղ դատում մը ընելը անոր թշնամութիւն ընել կամ անոր հորը փորել է, չար մտքով եւ չար կամքով:

Գրականութեան մէջ ալ նոյնն է: Հայը չի կրնար երեւակայել տակաւին, թէ հեղինակի մը պատիւը եւ մտածումները իրարու հետ

յարաբերութիւն չունին: Հեղինակը կրնայ յարգի անձ մը ըլլալ եւ իր մտածումները՝ անարգ կամ անբաւարար, ինչպէս որ սիրուն ծառ մը կրնայ անհամ պտուղ տալ եւ անշուք թուփը՝ շատ համեղ բերք մը: Հայը չի հասկնար կամ չ'ուզեր հասկնալ այս հասարակ ճշմարտութիւնը: Գովէ՛ կամ լռէ՛. ահա ա՛յս է իր կամքը:

Մեզի համար գովելի է այն մարդը, որ պակասութիւն մը կը յայտնէ, կը նկարագրէ եւ դարման կը փնտռէ: Երբեք անիկա չի կրնար պախարակուիլ, երբ մտքի խոտորումը եւ սրտի կեղտը կը դատէ եւ բարոյական ապականութիւնը կը դատապարտէ ճշմարիտ քաղաքավարութեան օրէնքներուն հանեմատ:

ՍՏՈՒԳԻՒ - հաստատապէս. ճշմարտացի: ԹԻԻՐ - սխալ. ծուռ: ԱՆՈՂՈՐՄԱԲԱՐ - անխղճօրէն: ԱՆԱՐԳ - նուաստ. ստոր: ԽՈՏՈՐՈՒՄ - չեղում, գիծէ դուրս ելլելը: ԱՊԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ - փտութիւն, գարշութիւն, անբարոյութիւն:

- Ի՞նչ խնդիր կ'արծարծէ հրապարակագիրը: Գրականութեան մէջ այդ խնդրին առնչութեամբ ի՞նչ է իր տեսակէտը:

- Ըստ հրապարակագիրին՝ քննադատութիւնը ինչպէ՞ս պէտք է ըլլայ:

== ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՌԱԶԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ ==

ԿԱՐԱՊԵՏ Ս. ԻԹԻԿԵԱՆ

(1823-1904, Կ. Պոլիս)

Կ. Պոլսոյ «Մասիս» թերթի 32 տարուան խմբագիր: Ապրած է նաեւ Փարիզ ու Լոնտոն:

... Գուցէ ոմանք կարծեն, թէ աղջկանց դաստիարակութիւնը կարեւոր չենք համարեր, որովհետեւ ցարդ չյիշեցինք, բայց ինչպէ՞ս կրնանք մոռնալ ասիկա, որ բոլոր քաղաքակրթութեան հիմն է: Օրիորդները կարդալ-գրել գիտնալու են այն բարոյական դաստիարակութիւնն ստանալու համար, որ մօր մը անհրաժեշտ կերպով հարկաւոր է: Ծճդիւ չենք կրնար գիտնալ, թէ քանի՛ հատ աղջկանց դպրոց ունինք, բայց ընդհանուր կերպով կրնանք ըսել, թէ գաւառաց մէջ տակաւին աղջկանց դաստիարակութիւն չկայ, իսկ Կոստանդնուպոլսոյ եւ Զմիւռնիոյ մէջ ալ առ առաւելն հազիւ թէ հարիւրին քսանը կարդալ-գրել գիտեն, առանց ունենալու այն կրթութիւնը (միշտ ընդհանրապէս կը խօ-

սինք), որով միայն օրիորդ մը իրաւամբ դաստիարակեալ ըսուելու արժանի կրնայ ըլլալ: Կը տեսնուի ուրեմն, որ այս մասին ալ շատ յառաջ գացած չենք եւ առանց չափազանցութեան կրնանք ըսել, թէ աղջկանց դաստիարակութիւնը դեռ նոր պիտի հաստատուի, եւ այս ալ ազգայնոց անդուլ ջանիցը կը կարօտի՝ բաղձացեալ արգասիքն յերեւան ածելու համար:

ՃԾԳԻԻ - ճիշդ կերպով: ԻՐԱԻԱՄԲ - իսկապէս: ԱՆԳՈՒԼ - անդադար: ԶԱՆԻՑ - գրք: Չանքին, աշխատանքին: ԲԱՂՁԱՑԵԱԼ - փափաքելի: ԱՐԳԱՍԻՔ - արդիւնք: ՅԵՐԵ-ԻԱՆ ԱԾԵԼ - ցոյց տալ. մէջտեղ բերել:

- Հրապարակագիրը ի՞նչ խնդիր կը պարզէ հայ կեանքին մէջ, ինչո՞ւ:
- Ի՞նչ կ'առաջարկէ:
- Մեր իրականութեան մէջ այսօր գոյութիւն ունի՞ր այս խնդիրը:
- Մերօրեայ հայ մամուլէն գտէ՛ք աժմէական խնդիր մը քննարկող ակնարկ մը եւ ներկայացուցէ՛ք դասարանին մէջ:

ԱՂՕԹՔԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ
(1834, Կ. Պոլիս - 1887, Փարիզ)

Ազգային Սահմանադրութեան հիմնադիրներէն մէկն է: Միտհաք Փաշային հետ հիմնած է Օսմանեան Սահմանադրութիւնը, բայց սուլթան Ապտուլ Յամիտ Բ.ի կողմէ անոր արգիլումէն ետք հալածանքի կենթարկուի ու վտարանդի կ'ապրի Փարիզ:

Աշխարհիս վրայ մարդիկ կան, որ կը հաւատան, մարդիկ կան, որ չեն հաւատար. ես անոնցմէ եմ, որ կը հաւատան: Հիմա՞ միայն կը հաւատամ եւ միթէ այսօ՞ր սկսայ աղօթել: Կրնամ ըսել, թէ կեանքիս մէջ օր մը չէ եղած, որ չաղօթեմ: Աշխարհիս մէջ այնքա՛ն ան-իրաւութիւններ կան, եւ այնքա՛ն խեղճ է մարդս, որ մեր ներսը գտնուող արդարութեան զգացումը մեզի կը սորվեցնէ, թէ այս աշխարհը անցք մըն է միայն, կամուրջ մը:

Անուրանալի է մարդկային բանականութեան համար, որ ամէն արդիւնք պատճառ մը ունի: Երբ կը տեսնենք այս աշխարհը, եւ երբ, մանաւանդ, գիտութեան աչքով կը տեսնենք այն աշխարհները, որոնք

անհունապէս կը մեծնան, եւ այն միւս աշխարհները, որոնք անհունապէս կը փոքրանան եւ կը կազմեն ինչ որ տիեզերք կը կոչենք, երբ կը տեսնենք այն զարմանալի ներդաշնակութիւնը եւ կարգը, որոնք կը վարեն այս տիեզերքը՝ նոյնիսկ մեր բանականութիւնը կը հռչակէ մեզի, թէ ամենակարող զօրութիւն մը կամ ամենագէտ իմացականութիւն մը այս մեծ շինուածին ճարտարապետը եղած է:

Այլ թէ անտեսանելի ըլլայ այս տիեզերքը մեր պարզ աչքերուն ու մեր մտքի աչքերուն, եթէ չըլլայ այս տիեզերքը մեզի համար՝ կը բաւէ որ կայ ու կը լսենք ու կը զգանք ներքին ձայն մը, որ կ'ըսէ, թէ «Այս բանը գէշ է՝ մի՛ ըներ, եւ այս աղէկ է՝ ըրէ՛»: Ներքին ձայն մը, որ կ'ըսէ մեզի, թէ ստեղծող մը ունինք, եւ թէ դատող մը ունինք, եւ այն ձայնը մեզի կ'ըսէ. «Աղօթէ՛, ստեղծողիդ եւ դատաւորիդ առջեւ սփռէ՛ քո խոստովանութիւններդ ու զղջումներդ»:

Ես այս ձայնը միշտ լսած եմ իմ ներսիդիս, եւ զօրաւորագոյն հնչած է իմ մէջս ամէն անգամ, երբ այնպիսի գործ մը կատարելու վրայ եղած եմ, որ ծանր հետեւանք պիտի ունենայ կեանքիս մէջ: Աւա՛ղ, միշտ չեմ հնազանդած այս ձայնին, եւ աղէտներս միշտ այդ անհնազանդութենէս առաջ եկած են:

Մարդիկ կան, որ կը խեղդեն այս ձայնը սրտին մէջ, կամ կը գօսացնեն իրենց ականջն ու սիրտը այս ձայնին դէմ: Ես բնաւ չեմ խեղդած զայն, եւ աստուածային արդարութեան ու գթութեան առջեւ՝ այս միայն իրաւունքս մնացած է:

Մարդս, որ աշխարհիս մէջ կը թաւալի ու կեանքի պատերազմը կը մղէ, պիտի տեսնէ պայծառ ու գուարթ օրեր, այլեւ շատ անգամ՝ անձրեւոտ օրեր. հողմ՝ ու փոթորիկ պիտի փչեն ու կայծակ պիտի գոռայ, ու սլաքներ ու ռումբեր պիտի գոռան չորս կողմը, եւ երբեմն ալ պիտի հարուածեն զինքը: Այս է բաժինը ամէն մարդու, որ կ'ապրի: Կեանքը պատերազմ մըն է թէ՛ նիւթապէս եւ թէ՛ բարոյապէս: Այլ այն մարդը, որ միշտ լսած է իր ներսիդին Աստուծոյ ձայնը եւ այն ձայնին միշտ հնազանդած, ան կը վայելէ ներքին երանութիւն մը, որուն չեն հասնիր ու չեն ազդեր փոթորիկներն ու սլաքները. ան կը վայելէ խղճմտանքի գուարթութիւնը, զոր ոչ ոք կրնայ կապտել իրմէ:

Մարդս այնքա՛ն վտանգներով շրջապատուած է, այնքա՛ն թշնամիներ ունի եւ իր ամէնէն մեծ թշնամին ինքն է: Տկարութիւնները

իր մոլորություններն են: Իյնալէն ետքը նորէն ո՞վ պիտի կանգնէ զինքը, եթէ ոչ աղօթքը:

Ուրեմն կ'աղօթեմ: Մեր հայրը մեզի սուրբ եւ անկապտելի ժառանգութիւն մը թողուց, հաւատքն ու բարեպաշտութիւնը, աղօթքը: Ուրիշ ինչ ժառանգութիւն որ թողած ըլլար, մինչեւ հիմա վատնած էինք, այս ժառանգութիւնն ալ թէեւ կը վատնուի, այլ նորէն կը ստացուի:

ԱՆՈՒՐԱՆԱԼԻ – ինչ որ կարելի չէ ուրանալ: ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ – մտածողութիւն, դատողութիւն, խելք: ԱՆՀՈՒՆԱՊԷՍ – անծայրօրէն, անսահման կերպով: ՀՈՉԱԿԵԼ – յայտարարել, հրապարակել: ԻՄԱՑԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ – խելք, միտք, հասկնալու կարողութիւն: ԱՂԷՏ – փորձանք, պատուհաս, արկած: ԳՕՍԱՑՆԵԼ – չորցնել: ԹԱԽԱԼԻ – գլտորիլ, ինքն իր վրայ տապալիլ: ՍԼԱՔ – նետ: ԿԱՊՏԵԼ – գերել, բռնել: ԱՆԿԱՊՏԵԼԻ – անբռնաբարելի, անսանձելի:

- Հրապարակագիրը ընկերային խնդի՞ր մը կը պարզէ, թէ բարոյագիտական ու փիլիսոփայական երեւոյթ մը քննութեան կ'առնէ հոս:
- Ցո՛յց տուէք այն արժանիքները, որոնք համակրելի կը դարձնեն այս գրուածքը (անկեղծ անձնականութիւն, մտածումի պայծառութիւն եւ արտայայտութեան պարզութիւն):

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գրիգոր Օտեանի կրօնական հայեացքները

- Նախ գտէ՛ք պատասխանները հետեւեալ հարցումներուն.
- Ըստ Գրիգոր Օտեանի՝
- Արդարութեան զգացումը ի՞նչ կը սորվեցնէ մեզի:
 - Մարդկային բանականութիւնը ի՞նչ կը թելադրէ մեզի:
 - Ներքին ձայն մը ի՞նչ կ'ըսէ մեզի:
 - Բարեպաշտութիւնը ի՞նչ բանի կը մղէ մարդը:
 - Ինչո՞վ կ'օժտէ զայն:
- Ապա նիւթը շարադրեցէ՛ք անհրաժեշտ մէջբերումներով:

ՊԱԼԵԱՆՆԵՐԸ

Պալեանները Օսմանեան Կայսրութեան հայոց ամենէն ժողովրդական մէկ ընտանիքը եղած են: Արքունի ճարտարապետութիւնը իրենց ընտանեկան ժառանգութիւնն էր: Անոնք իրենց կառուցած արքունական ու կառավարական բազմաթիւ շէնքերով աւելի գեղեցկացուցած են Կ. Պոլիսը:

Պալեանները նաեւ հովանաւորած են ազգանուէր հաստատութիւններն ու ձեռնարկները, քաջալերած հայ մշակոյթի նուիրեալները:

Արփիար Արփիարեան այսպէս կը պատմէ Յակոբ Պալեանի մասին.

- Կ. Պոլսոյ Օրթագեղ թաղը, որ երկար ատեն հայ մտաւորականութեան կեդրոնավայր եղաւ, տեսակ մը հայ Ակադեմիա իր մէջ հաստատուած տեսաւ: Յակոբ Պէյ Օրթագեղ կը բնակէր: Արքունի ճարտարապետը իր ծովեզերեայ բնակարանին մէջ իր շուրջը կը հաւաքէր հայ գրագէտներն ու արուեստագէտները, եւ միասին կ'աշխատէին հայ լեզուին, հայ թատրոնին զարգացմանը: Մեծ սրահ մը յատկացուած էր գումարումներուն: Կանաչ կապերտով ծածկուած սեղանի մը շուրջ «ակադեմականներ»ուն աթոռները կարգաւ դրուած էին: Այդ սրահին մէջ պատմաբանները ամենալուրջ ուսումնասիրութիւններու կը հետամտէին, լեզուագէտները հայ լեզուին ճոխացմանը կ'աշխատէին, բանաստեղծները խանդավառ կ'երգէին: Ու անոնց, որոնք պէտք ունէին, ասպնջականը իր պարգեւները լիաբուռն կը շնայէր:

Յակոբ պէյ պզտիկ թատրոն մը կառոյց Օրթագեղ, դպրոցին շրջափակին մէջ: Այնքան սիրուն ու գեղեցիկ շէնք մը, որ «ոսկի տուփիկ» կը կոչուէր: Ջայն Բարեսէր ընկերութեան նուիրեց: Իրենց տաղանդը նախ հոն երեւան հանեցին Ադամեան եւ տիկին Յրաչեայ: Պէյը իրենց զօրավիզն էր, քաջալերիչը, բարեկամը, պաշտպանը:

Արփիար Արփիարեան, Պատմութիւն ԺԹ. Դարու Թուրքոյ Յայոց Գրականութեան, 1943, Գահիրէ, էջ 41-42.:

Ասպնջական - հիւրասէր, հիւրամեծար. կ'ակնարկէ Յակոբ Պալեանին:

Պետրոս Ադամեան - (1849 - 1891) հայ մեծ դերասան:

Ազնիւ Յրաչեայ - (1853 - 1920) հայ անուանի դերասանուհի:

Արամ Պալեան (1837 - 1875)

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ
(վերաբաղ)

Պարզ ընդարձակ նախադասութեան երկրորդական անդամները կ'ըլլան ենթակային (գոյականով) եւ ստորոգիչին լրացումները:

Ենթակային լրացումներն են որոշիչը, յատկացուցիչը, բացա-
յայտիչը:

Ստորոգիչին լրացումներն են խնդիրներն ու պարագաները:

Նախադասութեան անդամներուն պաշտօնը որոշելու համար հար-
ցում կ'ընենք գլխաւոր անդամներուն:

Ենթակային (կամ գոյականով արտայայտուած որեւէ այլ անդամի)
կ'ուղղենք հետեւեալ հարցումները.

1.- Ո՞ր, ինչպիսի՞, քանի՞, որքա՞ն - պատասխանը կ'ըլլայ որոշիչ:

Բարձր ծառը - ո՞ր ծառը - բարձր - որոշիչ «ծառը» որոշեալին:

Ընտիր գործ - ինչպիսի՞ գործ - ընտիր - որոշիչ «գործ» որոշեալին:

Երկու հատ - քանի՞ հատ - երկու - որոշիչ «հատ» որոշեալին:

Շատ ծաղիկներ - որքա՞ն ծաղիկներ - շատ - որոշիչ «ծաղիկներ» որոշեալին:

2.- Որո՞ւ/որո՞նց, ինչի՞/ինչերո՞ւ - պատասխանը՝ յատկացուցիչ,
հոլովը՝ սեռական:

Տղուն ձին - որո՞ւն ձին - տղուն - յատկացուցիչ «ձին» յատկացեալին:

Տղոց խաղը - որո՞նց խաղը - տղոց - յատկացուցիչ «խաղը» յատկացեալին:

Ծառին բունը - ինչի՞ն բունը - ծառին - յատկացուցիչ «բունը» յատկացեալին:

3.- Ո՞վ է, ի՞նչ է - պատասխանը՝ բացայայտիչ:

Սիամանթօ՝ Ատոմ Եարճանեանը բանաստեղծ է: - Ո՞վ է Սիամանթօն - Ատոմ
Եարճանեանը - բացայայտիչ «Սիամանթօ» բացայայտեալին:

Բացայայտիչը կ'ունենայ բացայայտեալին պաշտօնը, հոլովը, թիւն ու դէմքը:

Ստորոգիչին կ'ուղղենք հետեւեալ հարցումները.

1.- Ի՞նչ/ինչե՞ր, գո՞վ/որո՞նք - պատասխանը՝ ուղիղ խնդիր, հո-
լովը՝ հայցական:

Մարդը տուն շինեց: Մարդը ի՞նչ շինեց - տուն - ուղիղ խնդիր «շինեց» ստորոգիչին:

Ան գիս տեսաւ: Ան գո՞վ տեսաւ - գիս - ուղիղ խնդիր «տեսաւ» ստորոգիչին:

2.- Ինչի՞ն/ինչերո՞ւն, որո՞ւն/որո՞նց, ինչէ՞ն/ինչերէ՞ն,

որմէ՞/որոնցմէ՞, ինչո՞վ/ինչերո՞վ, որո՞վ/որոնցմո՞վ.- պատասխանը կ'ըլլայ անուղղակի խնդիր՝ տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով:

Լերան նայէ՛: - Ինչի՞ն նայէ՛: - լերան - անուղղակի խ. «նայէ՛» ստորոգիչին:

Իրմէ հեռացայ: - Որմէ՞ հեռացայ: - իրմէ - անուղղակի խ. «հեռացայ» ստորոգիչին:

Հայրենիքովս հպարտ եմ: - ինչո՞վ: - Հայրենիքովս - անուղղակի խ. «հպարտ եմ»

ստորոգիչին:

3.- Ե՞րբ, երբուրնէ՞ - պատասխանը՝ ժամանակի պարագայ:

Կէսօրին եկո՛ւր: - Ե՞րբ եկուր - կէսօրին - ժամանակի պրգ. «եկուր» ստորոգիչին:

Առտուրնէ չկայ: - Երբուրնէ՞ - առտուրնէ - ժամանակի պրգ. «չկայ» ստորոգիչին:

4.- Ո՞ւր, ուրկէ՞ - պատասխանը՝ տեղի պարագայ:

Գիւղ գնաց: - Ո՞ւր գնաց - գիւղ - տեղի պրգ. «գնաց» ստորոգիչին:

Ասկէ անցաւ: - Ուրկէ՞ անցաւ - ասկէ - տեղի պրգ. «անցաւ» ստորոգիչին:

5.- Ինչպէ՞ս - պատասխանը՝ ձեւի պարագայ:

Արագ կ'երթայ: - Ինչպէ՞ս կ'երթայ - արագ - ձեւի պրգ. «կ'երթայ» ստորոգիչին:

6.- Որքա՞ն - պատասխանը՝ չափ ու քանակի պարագայ:

Շատ կ'ուտէ: - Որքա՞ն կ'ուտէ - շատ - չափ ու քանակի պրգ. «կ'ուտէ» ստորոգիչին:

7.- Ինչո՞ւ - ըստ իմաստի՝ պատճառի կամ նպատակի պարագայ:

Որսի գնաց: - Ինչո՞ւ գնաց - որսի - նպատակի պրգ. «գնաց» ստորոգիչին:

Լալէն յոգնեցաւ: - Ինչո՞ւ: - լալէն - պատճառի պրգ. «յոգնեցաւ» ստորոգիչին:

Որոշեցէ՛ք լրացումներուն պաշտօնները եւ լրացեալները:

Դպրոցի թատերական խումբը ներկայացում մը պիտի տայ:

Երկու փոքրիկ թռչուններ կը ճուռողեն:

Քանդակագործը արձան մը ձուլեց:

Տնօրէնը աչակերտուհին շնորհաւորեց:

Սարգիս նամակ ուղարկեց եղբօրը:

Խումբը այսօր Երեւան ժամանեց:

Ինքնաշարժը արագօրէն անհետացաւ փողոցէն:

Տղան հպարտութեամբ ստացաւ վկայականը:

Բարեկամներ յաճախ կը հանդիպին իրարու:

Մարզիկները այս առտու Աթէնք մեկնեցան մրցումի:

Ծաղիկներէն հովը թերթեր կը թափէ:

Հունձք կը ժողվեմ մանգաղով:

Դասարանի աշխատասէրները առատօրէն վարձատրուեցան:

ՇԱՐԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՐՋԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Նախադասութեան անդամներու սովորական շարքը շարադասութիւն կը կոչուի:

Պարզ նախադասութեան մէջ սովորական է հետեւեալ շարքը. ենթակայ - ստորոգիչ (Արեւը ծագեցաւ), որոշիչ - որոշեալ (կարմիր վարդ), յատկացուցիչ - յատկացեալ (Յասմիկին գիրքը):

Ստորոգիչի լրացումներու պարագային աւելի սովորական է հետեւեալ շարքը. ենթակայ - պարագաներ - ստորոգիչ (Եղբայրս առաւօտեան Աթէնք մեկնեցաւ), ենթակայ - ուղիղ խնդիր - ստորոգիչ - անուղղակի խնդիր (Հայրը նամակ ուղարկեց զաւկին):

Հայերէնը ունի ճկուն շարադասութիւն: Նախադասութեան մէջ անդամ մը շեշտելու նպատակով տեղափոխութիւն կարելի է: Այսպէս.

Ես այդ գիրքը կ'առնեմ: - Սովորական շարադասութիւն

Այդ գիրքը ես կ'առնեմ: - Շրջադասութիւն:

Ոտանաւորի մէջ անդամներու տեղափոխութիւնը աւելի կը հանդիպի: Եկեղեցին հայկական ծննդավայրն է հոգւոյս,

Ինչպէս քարայր մ'ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ ու լոյս:

(Հայկական եկեղեցին հոգւոյս ծննդավայրն է, ինչպէս ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ ու լոյս քարայր մը):

Անդամներու տեղափոխութիւնը շրջադասութիւն կը կոչուի:

● Ուշադրութեամբ կարդացէ՛ք եւ որոշեցէ՛ք շրջադասութիւնները: Ապա ոտանաւորը արձակի վերածեցէ՛ք՝ իւրաքանչիւր տունը մէկ պարբերութեամբ տալով:

Աքասիաներ, գինով լոյսէ ու տապէ,
Օրօրուելով մաքուր շունչ մը կը հեւան,
Մինչ կը ձիւնէ ծաղիկն իրենց հոտեւան,
Զոր խօլաբար հովը գրկել կը շտապէ:

Ծաղիիկներէն յուշիկ թերթեր կը թափէ
Բուրումներով օծուն հովիկն իրիկուան,
Հոգիներուն կ'իջնէ երազ մը բուրեան,
Ինչ հեշտին է մթնշաղն այս սատափէ:

Մ. ՄԵԾԱՐԵՆՑ

Դ. ԴԱՍ

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Եթէ հայրենասիրական քնարերգութեան մէջ բանաստեղծը կ'արտայայտէ իր անձնական ապրումները հայրենիքի, ազգի, ազգային արժէքներու նկատմամբ, ապա անձնական քնարերգութեան մէջ կ'երգէ զուտ անձնական ապրումներ, ինչպէս՝ սէրը, փափաքը, ցաւը, սեփական ճակատագիրն ու վիճակը, տարբեր յոյզեր ու տրամադրութիւններ:

Բանաստեղծը կը յաջողի միայն այն ատեն, երբ իր անձնական ապրումը ունենայ համամարդկային արժէք, այսինքն՝ ամէն մարդ այդ ապրումին ընդմէջէն ճանչնայ իրը:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ (1851, Պոլիս - 1872, Պոլիս), գրական ժառանգութիւնը կը կազմեն իր թատերախաղերը, քերթուածներն ու նամակները:

Մինաս Թէօլէօլեան Պետրոս Դուրեանի մասին.

- Արտակարգ տաղանդ մըն է բանաստեղծութեան մէջ: Քիչ անուն կը հաշուէ միջազգային քերթողութիւնը տասնեւիննամեայ կամ քսանամեայ քերթողներու, որոնք անոր բառին ու ապրումին զօրութիւնը ունեցած ըլլան: Առաջին բանաստեղծն է մեր մէջ, որը ինքզինք կու տայ՝ այդքան յանդուգն,- չըսելու համար անհաւատալի,- լիութեամբ մը: Բխումով մը: Իր բառերուն մէջ ճիշդը կան իր արեան, ցաւը կայ իր սրտին, կռիւը կայ իր հոգիին:

Մինաս Թէօլէօլեան, Դար մը Գրականութիւն, Ա. հատոր, էջ 185, 187:

Մինաս Թէօլէօլեան, Դար մը Գրականութիւն, Ա. հատոր, էջ 185, 187:

- Ի մի բերէ՛ք Պետրոս Դուրեանի կեանքին եւ գործին մասին ձեր գիտելիքները:

ԻՄ ՑԱԻԸ

Սուրբ տենչերով լոկ ծարաւած՝
Ցամաք գտնել աղբերքն յամայր,
Ցամքիլ ծաղիկ հասակի մէջ,
Ո՛հ, չէ՛ այնչափ ցաւ ինձ համար:

Ջերմ համբոյրով մը դեռ չայրած՝
Սա ցուրտ ճակատս դալկահար
Հանգչեցունել հողէ բարձին,
Ո՛հ, չէ՛ այնչափ ցաւ ինձ համար:

Քաղցր երազով յըղի մրափ մը
Չանդորրած գլուխս մրկահար՝
Ննջել հողէ վերմակի տակ,
Ո՛հ, չէ՛ այնչափ ցաւ ինձ համար:

Հագնիլ հիւղին մուր անունը,
Ծծել նորա մրուր-օղն յար,
Միչտ ցաւի՛լը միանգամայն,
Ո՛հ, չէ՛ այնչափ ցաւ ինձ համար:

Դեռ չգրկած էակ փունջ մը
Ժպտէ, գեղէ, հուրէ շաղեալ՝
Գրկել սա ցուրտ հողակոյտը,
Ո՛հ, չէ՛ այնչափ ցաւ ինձ համար:

Հէգ մարդկութեան մէկ ոստը գօս՝
Հայրենիք մը ունիմ թշուառ.
Չօգնած անոր՝ մեռնիլ աննշան,
Ո՛հ, ա՛յս է լոկ ցաւ ինձ համար:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈԿ – միայն: ԱՂԲԵՐՔ – աղբիւրներ: ՅԱՄԱՅՐ – երկար ժամանակ:
ԴԱԼԿԱՀԱՐ – տժգոյն. գունատ: ԷԱԿ – արարած. կենդանի. ապրող: ԳԵՂ
– գեղեցկութիւն: ՇԱՂԵԱԼ – շաղուած, իրարու հետ միացած: ՄՐԱՓ –
թեթեւ քուն. նիրհ: ԱՆԴՈՐԲԵԼ – խաղաղութիւն տալ: ՄՐՐԿԱՀԱՐ –
մրրիկէ՛ սաստիկ հովէ զարնուած: ՆՆՋԵԼ – քնանալ. նիրհել. մրափել:
ՀԻՒՂ – խրճիթ. հոս՝ գերեզման: ՄՈՒՐ – հոս՝ սեւ: ՆՈՐԱ – գրբ.՝ անոր:
ՄՐՈՒՐ – գաւաթի տակի աւելցուք. դիրտ: ՅԱՐ – միշտ: ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ
– միեւնոյն ատեն: ՀէԳ – խեղճ: ՈՍՏ – ճիւղ: ԳՕՍ – ցամաք. չորցած. վտիտ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

*Մահուան սեմին գտնուող բանաստեղծը «Իմ Ցաւը» քերթուածին
հւրաքանչիւր տունին մէջ կեանքի գեղեցիկ մէկ երեսը ապրած չըլլալու
ցաւը կ'ապրի: Ասոնք զուտ անձնական, մարդկային ապրումներ են: Վերջին
տունին մէջ իր թշուառ հայրենիքին տակաւին օգտակար չեղած մեռնիլը,
ինչպէս աննշան արարած մը, կը մնայ վերջին ցաւը, մեծագոյն ցաւը: Ասիկա
թէեւ ազգային ապրում է, բայց նոյնքան անձնականացած է, որքան միւս-
ները ու ասով քերթուածը աւելի մարդկային ու յուզիչ կը դառնայ:*

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Փոխաբերութիւնը բառ մըն է, որ խօսքին մէջ նմանութեան հիման
վրայ ուրիշ իմաստ մը կ'արտայայտէ: «Ծաղիկ հասակի» մէջ մեռնող
բանաստեղծը առաջին չորս տուներուն առաջին մէկ-երկու տողերուն
մէջ ի՞նչ բաներէ զրկուած կը համարէ ինքզինք: Ընդգծեցէ՛ք:

2.- Այդ բառերը փոխաբերաբար ինչպէ՞ս հասկնալ:

3.- Բ., Գ., եւ Դ. տուներուն մէջ «գերեզման» հասկացութիւնը ի՞նչ
մէկ կամ մէկ-երկու բառերու փոխաբերութիւններով արտայայտած է

բանաստեղծը: Ընդգծեցէ՛ք:

4.- Թշուառ հայրենիքը ի՞նչ փոխաբերութեամբ արտայայտուած է:

5.- Քննեցէ՛ք տուներուն ներդաշնակ կառոյցը, կրկնուող տողին յատկանիչը, ապա վերջին տունը համեմատեցէ՛ք բոլորին հետ:

ՏՐՏՈՒՆՁՔ

Է՛, մնաք բարով, Աստուած եւ արեւ,
Որ կը պլպլաք իմ հոգւոյս վերեւ...
Աստղ մ՛ալ ես կ'երթամ յաւելուլ երկնից,
Աստղերն ի՛նչ են որ եթէ ոչ անբիծ
եւ թշուառ հոգւոց անէ՛ծք ողբագին,
Որք թռին այրել ճակատն երկնքին.
Այլ այն Աստուծոյն՝ շանթերո՛ւ արմատ,
Յաւելուն գէնքերն ու զարդերն հրատ...
Այլ, ո՛հ, ի՞նչ կ'ըսեմ... շանթահարէ՛ գիս,
Աստուած, խոկն հսկայ փշրէ՛ հիւլէիս,
Որ ժպրհի ձգտիլ, սուզիլ խորն երկնի,
Ելնել աստղերու սանդուղքն անալի...:
Ողջո՛յն քեզ, Աստուած դողդոջ էակին,
Շողին, փթիթին, ալւոյն ու վանկին,
Դու որ ճակտիս վարդն ու բոցն աչերուս
խլեցիր, թրթռումս՝ շրթանց, թռիչն՝ հոգւոյս.
Ամպ տուիր աչացս, հեւք տուիր սրտիս,
Ըսիր՝ մահուան դուռն ինձ պիտի ժպտիս.
Անշուշտ ինձ կեանք մը պահած ես ետքի,
Կեանք մ'անհուն շողի, բոյրի, աղօթքի.
Իսկ թէ կորնչի պիտի իմ հուսկ շունչ
Յոս մառախուղի մէջ համր, անշշունջ,
Այժմէն թող որ շանթ մ'ըլլամ դալկահար,
Պլլուիմ անուանդ, մռնչեմ անդադար,
Թո՛ղ անէծք մ'ըլլամ, ու կողդ խրիմ,
Թո՛ղ յորջորջեմ քեզ. «Աստուած ոխերիմ»:

Ո՛հ, կը դողդոջեմ, տժգոյն եմ, տժգոյն,

Վերածումներ

ՅԱԻԵԼՈՒԼ ԵՐԿՆԻՑ- երկնքի մէջ

աւելնալու:

ՀՈԳԻՈՑ - հոգիներու:

ՈՐՔ ԹՌԻՆ ԱՅՐԵԼ... - որոնք կը

թռին այրելու երկինքին ճա-

կատը:

ՅԱԻԵԼՈՒՆ - աւելցնելու:

ՀԻԻԼԷԻՍ... իմ՝ որ հիւլէ մըն եմ:

ԵԼՆԵԼ - ելլել:

ԱԼԻՈՅՆ - ալիքին:

ՇՐԹԱՆՑ - չրթունքներու:

ԱՉԱՅՍ - աչքերու:

ԻՆՁ - ինծի:

Փրփրի ներսս դժոխքի մ'հանգոյն,
 Հառա՛չ մ'եմ հեծող նոճերու մէջ սեւ,
 Թափելու մօտ չոր աշնան մէկ տերեւ...:
 Ո՛հ, կայծ տուէք ինձ, կայծ տուէք, ապրի՛մ,
 Ի՛նչ, երազէ վերջ գրկել ցուրտ շիրի՛մ...
 Այս ճակատագիրն ի՛նչ սեւ է, Աստուա՛ծ,
 Արդեօք դամբանի մրուրո՛վ է գծուած...
 Ո՛հ, տուէ՛ք հոգւոյս կրակի մի կաթիլ,
 Սիրե՛լ կ'ուզեմ դեռ, ապրիլ ու ապրի՛լ.
 Երկնքի աստղեր, հոգւոյս մէջ ընկէ՛ք,
 Կայծ տուէք, կեանք՝ ձեր սիրահարին հեզ:
 Գարունն ո՛չ մէկ վարդ ճակտիս դալկահար,
 Ո՛չ երկնի շողերն ժպիտ մ'ինձ չեն տար.
 Գիշերն միշտ դազաղս, աստղերը ջահեր,
 Լուսինն յար կու լայ, խուզարկէ վիհեր.
 Կ'ըլլան մարդիկ, որ լացող մը չունին,
 Անոր համար Նա դրաւ այդ լուսին.
 Եւ մահամերձն ալ կ'ուզէ երկու բան.
 Նախ կեանքը, վերջը՝ լացող մ'իր վրան:

ՓՐՓՐԻ - կը փրփրի:

ՄԻ ԿԱԹԻԼ - կաթիլ մը:

ԸՆԿԷՔ - ինկէք:

ԽՈՒՋԱՐԿԷ - կը խուզարկէ:
ՆԱ - Ան, այսինքն՝ Աստուած:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԲԻԾ - անարատ. ջինջ. անմեղ. ամբասիր: **ՀԲԱՏ** - կրակ եղած:
ՇԱՆԹԱՀԱՐԵԼ - կայծակնահար ընել: **ԽՈԿ** - մտածութիւն. միտք: **ՀԻԻԼԷ**
 - աթոճ. կորիզ. հոս՝ աննշան կերպով փոքր բան: **ԺՊՐՀԻԼ** - լրբօրէն
 համարձակիլ. յանդգնիլ: **ԱՆԱԼԻ** - ալք՝ յատակ չունեցող. անվերջ: **ԴՈՂ-ԴՈՋ ԷԱԿ** - փոխ.՝ մարդ: **ՓԹԻԹ** - ծաղկում. բողբոջում: **ԱԼԻ** - ալիք. կո-
 հակ: **ՎԱՆԿ** - հոս՝ հնչիւն: **ԿՈՐՆՉԻԼ** - կորչիլ. չքանալ. ոչնչանալ. կոր-
 սուիլ: **ՀՈՒՍԿ** - վերջին. ի վերջոյ: **ՄԱՌԱԽՈՒՂ** - մշուշ. մէզ: **ԱՆՇՇՈՒՆՋ**
 - անձայն. անխօս: **ՊԼԼՈՒԻԼ** - փաթթուիլ: **ՄՈՆՉԵԼ** - առիւծի ձայն հանել.
 զայրագին գոչել: **ՅՈՐՋՈՐՋԵԼ** - կոչել. անուանել. կանչել: **ՀԱՆԳՈՅՆ** -
 պէս. իբր. գերթ. նման: **ՀԱՌԱՉ** - հառաչանք. ցաւի խոր շունչ: **ՀԵԾԵԼ** -
 ողբալ. հեկեկալ. հառաչել: **ՆՈՃ** - նոճի. սլացիկ մշտադալար ծառ: **ՇԻՐԻՄ**
 - գերեզման. տապան. դամբան: **ՎԻՀ** - անդունդ. խորխորատ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Հայ քնարերգության բազմաթիւ գոհարներ ձգած Պետրոս Դուրեանի «Տրտունջք»-ը կը նկատուի անոր գլուխ-գործոցը: Գրուած է հոգեվարքի պահուն, ջերմութեան ու ցաւի մէջ: Ան հրաշալի արտայայտութիւնն է մահուան դէմ կեանքի պայքարին:

Բանաստեղծութիւնը հարուստ է յոյզերու առատութեամբ ու բազմազանութեամբ, նախ ընդվզում է Աստուծոյ դէմ, ապա զղջում, մերթ համոզում յաւիտենական կեանքի, ապա կրկին խաբուած ըլլալու մտավախութիւն ու կրկին սպառնալիք Աստուծոյ դէմ: Երկրորդ բաժնին մէջ բանաստեղծը կը նկարագրէ իր հոգեվարքը ու տխուր ծակատագիրը, բայց ապրելու ջերմ փափաքը կը մղէ զինք կեանք աղերսելու ասկէ ու անկէ, ապա յուսահատ կենթարկուի ծակատագիրին:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Ըստ բովանդակութեան՝ որոշեցէ՛ք բանաստեղծութեան առաջին բաժինը: Հոս բանաստեղծը ինչպէ՞ս կ'արտայայտէ իր ընդվզումը: Ի՞նչ է այդ ընդվզումին պատճառը:

2.- Որոշեցէ՛ք երկրորդ բաժինը: Հոս ի՞նչ են բանաստեղծին կրօնական ըմբռնումները:

3.- Որոշեցէ՛ք երրորդ բաժինը: Հոս ինչո՞ւ ապստամբելու սպառնալիք ունի բանաստեղծը, որո՞ւն հանդէպ:

4.- Որոշեցէ՛ք չորրորդ բաժինը: Ի՞նչ բան կը նկարագրուի հոն:

5.- Որոշեցէ՛ք հինգերորդ բաժինը: Հոն որո՞նց կը դիմէ բանաստեղծը, ի՞նչ կը խնդրէ, ինչո՞ւ:

6.- Որոշեցէ՛ք վեցերորդ՝ վերջին բաժինը: Ի՞նչ է վախճանը:

7.- Վերնագրեցէ՛ք իւրաքանչիւր բաժինը:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Վերլուծում «Տրտունջք» քերթուածի

Ձեր ընտրած վերի վերնագիրներուն հետեւելով, վեց կարճ պարբերութիւններու մէջ վերլուծեցէ՛ք «Տրտունջք» բանաստեղծութիւնը:

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄ ՁԵՂՈՂ ԲԱՌԵՐ

Նախադասութեան մէջ նախադասութեան անդամ չեղող բառեր են.
ա.- **Ձայնարկութիւնները**, որոնք ստորակէտով կը տրոհուին եւ անպայման չեչտ կամ երկար կ'առնեն:

Ձայնարկութիւնները կ'ըլլան.

1.- Բնաձայնական ձայնարկութիւններ, **ինչպէս՝** ծիլ-ծիլ, միառլ, բըրգգ, տըրգգ, ճըրռռ, մըրռռ, մըրթ, թըխկ, թըփ, շըրխկ, չըփ եւ այլն:

2.- Չգացական ձայնարկութիւններ, **ինչպէս** վախ, ախ, ախ (ցաւի), օհ, օֆ, ամա՛ն (դժգոհանքի), հա, հը (ծաղրի), օխ, կեցցէ, կեցցես (հրճուանքի), ամա՛, հը, ըհը (զարմանքի), թո՛ւհ, փո՛ւհ (զգուանքի), ամօթ, աւա՛ղ, ափսո՛ս, մե՛ղք, եղո՛ւկ (ափսոսանքի) եւ այլն:

3.- Կոչական ձայնարկութիւններ. **դիմումի՝** օն, ծօ՛, քա՛, հէ՛յ, ո՛վ (մարդու եւ բազմութեան), **կանչի՝** ջո՛ւհ, ջուհ-ջուհ (հաւերու), **փի՛ս-փի՛ս** (կատուի), **հօ՛** (նախիրի), **սաստի՛** փը՛ստ (կատուի), **օ՛շտ** (չան), **քը՛** (հաւու), **սո՛ւս** (լոցնելու) եւ այլն:

Որոշեցէ՛ք ձայնարկութեան տեսակը, դրէ՛ք անհրաժեշտ կէտերը:
Խնձորը թըփ ինկաւ գետին:

Աւաղ ապարանքի մը պէս մեծ էիր ու չքեղ:

Ոհ բառ կամ խօսք ունի՞ր արչալոյսը, որ կը բռնկի:

Էհէ էհէ արտերուն մէջ մարդ մարդաձայն չմտնէ:

Հէյ ո՞վ կայ այնտեղ:

Սուս լռութիւնը պահեցէ՛ք:

Ճըռռ պատուհանի փեղկը կը շարժէր:

բ.- **Վերաբերական բառերը**, որոնք ըսուածին հանդէպ խօսողին վերաբերմունքը եւ զգացումը կ'արտայայտեն ու կ'ըլլան.

Հաստատական՝ **իսկապէս** (ապաքէն, արդարեւ, յիրաւի, իրաւ, իրօք), **անշուշտ** (ի հարկէ, հարկաւ), **անպայման**, **անտարակոյս** եւ այլն:

Երկբայական կամ թէական՝ **կարծեմ** (կարծես), **թերեւս** (գուցէ, մի գուցէ), **երեւի**, **իբր թէ** (իբր), **միթէ**, **արդեօք** եւ այլն:

Ցուցական՝ **ահա**, **ահաւասիկ:**

Զիջական՝ **ինչ որ է** (ինչեւիցէ), **յամենայնդէպս:**

Սաստկական՝ նոյնիսկ, անգամ, մինչեւ իսկ (մինչեւ անգամ), մանաւանդ:
 Սահմանափակման՝ գէթ, գոնէ, միայն (լոկ, սոսկ), միմիայն:
 Զգացական՝ երնէկ, երնէ՛կ թէ, երանի՛, երանի՛ թէ, ուր էր թէ, իցի՛ւ թէ, բարեբախտաբար, դժբախտաբար, ցաւ ի սիրտ, ցաւօք, ցաւօք սրտի:
 Պատասխանական՝ ո՛չ (չէ), այո՛. չեչտ եւ ստորակէտ կ'առնեն:
 Վերաբերական բառերը կրնան դրուիլ որեւէ տեղ, իսկ ոմանք ըստ երանգի՝ կրնան ստորակէտով տրոհուիլ ու չեչտ ստանալ:
 Հարկաւ կը վերադառնամ: Իրաւ դժուար գործ է:
 Հարկա՛ւ, կը վերադառնամ: Իրա՛ւ, դժուար գործ է:
 Կը վերադառնամ հարկաւ: Դժուար գործ է, իրա՛ւ:

**Վարի նախադասութեան տո՛ւր նշուած վերաբերմունքները:
 Ես կը յաղթահարեմ արգելքը:**

- հաստատական
- երկբայական
- ցուցական
- դիջական
- սաստկական
- սահմանափակման
- զգացական
- պատասխանական

գ.- Կոչականը գոյական մըն է, որուն դիմում կը կատարուի: Կոչականը ստորակէտով կը տրոհուի նախադասութենէն եւ անպայման չեչտ կամ երկար կը ստանայ:
 Ասա՛, քոյրի՛կ, ո՞ւր է ճամբան Բինկէօլի (Ա. Ի.):
 Լեմա՛ն, Լեմա՛ն, պատմէ՛ ինձ սիրտդ լուիկ (Ռ. Ս.):
 Կոչականները կրնան իրենց լրացումները ունենալ, այդ պարագային չեչտը կը դրուի բուն կոչականին առաջին լրացումին վրայ.
 Կը սիրեմ քեզ, հա՛յ լեզու, մրգաստանի մը նման (Վ. Թ.):
 Էյ Ջա՛ն հայրենիք, ինչքա՛ն սիրուն ես (Ա. Ի.):
 Երկնքի՛ աստղեր, հոգւոյս մէջ ընկէք (Պ. Դ.):

Եթէ կոչականին լրացում ածականը մակբայ լրացում ունի՝ շեշտը մակբային կը տրուի. «սիրելի՛ ընկեր», բայց «Իմ չա՛տ սիրելի ընկեր»:

Կոչական բառերուն երբեմն կրնան ընկերանալ կոչական ձայնարկութիւններ «Տէ՛յ ժողովուրդ», «ո՛վ բարեկամներ»: Այդ պարագային միայն ձայնարկութիւնները երկար կ'առնեն: Միւս կոչական ձայնարկութիւնները շեշտ կ'առնեն ու սովորականին պէս ստորակէտով կը բաժնուին կոչականէն. «ծօ՛, մա՛րդ Աստուծոյ», «քա՛, աղջի՛կ»:

Նախադասութեան անդամ չեն դառնար չաղկապներն ու կապերը, որոնց տեղին կ'անդրադառնանք:

● **Որոշեցէ՛ք կոչական բառերը եւ դրէ՛ք յարմար կէտերը:**

Մայրիկ քոյրիկ հօտաղ հարսնուկ սիրեկան բերէք անկէ ծաղիկներ:

Քաղէ՛ քոյր իմ, կակաչ չէ, բո՛ց քաղէ դուն (Դ. Վ.):

Տուր ինծի Տէր ուրախութիւն անանձնական:

Ով մանիչակ մանիչակ

Ինչո՞ւ այդպէս գլխիկոր

Նայիս հողին սգաւոր (Մ. Մ.):

ԿՈՉԱԿԱՆԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Կոչականը յատուկ կամ հասարակ անուն է, պարզ կամ բաղադրեալ, կ'ունենայ ուղղական հոլով եւ թիւ՝ եզակի կամ յոգնակի:

Կրնայ ունենալ որոշիչ եւ յատկացուցիչ լրացումներ: Այսպէս՝

Իմ հեռաւո՛ր հայրենիք, դուն սրտիս մէջ ես:

Հայրենիք – կոչական, հասարակ անուն, ուղղական հոլով, եզակի:

Հեռաւոր – որոշիչ «Հայրենիք» որոշեալին, որակական ած., դրական աստիճան:

Իմ – յատկացուցիչ «Հայրենիք» յատկացեալին, անձ. դերանուն, սեռ. հոլով, եզ., Ա. դէմք:

● **Լուծեցէ՛ք կոչականը:**

Ով հայրենի բարձր սարեր, ձեզի կարօտ մնացի:

.....

.....

.....

.....

Վէպը պատմողական սեռի արձակ գրութիւն մըն է, որ կ'ունենայ բազմաթիւ հերոսներ ու մէկ նպատակի շուրջ ծաւալող դէպքերու շարք մը:

Վէպը կը պատկերացնէ կեանքը իր բոլոր կողմերով: Ան չի սահմանափակուիր միայն գործողութիւնները պատմելով, այլեւ կը բացայայտէ իր հերոսներուն հոգեբանութիւնը, կ'արտայայտէ անոնց զգացական աշխարհը, մտածումները, այսինքն՝ պատմումի կողքին հոն կը գտնենք հոգեկան եւ քնարական վիճակներ, խոհեր, միջավայրի ու կենցաղի լայն նկարագրութիւն:

Վէպերը ըստ բովանդակութեան կ'ըլլան կենցաղային, հոգեբանական, պատմական, արկածախնդրական, երեւակայական եւ այլն:

Փոքրիկ վէպերը **վիպակ** կը կոչուին:

Հայկական վէպի առաջին մշակողները ողմանթիւնները եղան:

Նաչատուր Աբովեան (1805-1948) եղաւ մեր առաջին վիպագիրը: Ան գրեց «Վէրք Հայաստանի կամ Ողբ Հայրենասէրի» վէպը: Հոն կը ներկայացուի Արեւելեան Հայաստանի Պարսկական լուծէն ազատուելու 1828ի դէպքերը՝ գլխաւոր հերոս Աղասիի կեանքին ընդմէջէն:

Պերճ Պոսեան (1837-1907) ներկայացուց արեւելահայ գիւղն ու գիւղական կեանքը իր «Սօս եւ Վարդիթեր», «Հացի Խնդիր», «Կոռածաղիկ» վէպերուն մէջ:

Սրբուհի Տիւսաբ (1840-1901) «Մայտա», «Սիրանոյշ», «Արաքսիա կամ Վարժուհին» վէպերով նպատակ ունէր տեսնել հայ կինը ընկերութեան լիիրաւ ու հաւասար անդամ:

Ծերենց (Տոբթ. Յովսէփ Շիշմանեան, 1821-1888) եղաւ մեր մէջ առաջին պատմավէպերու հեղինակը՝ «Թորոս Լեւոնի», «Երկունք Թ. Դարու», «Թէոդորոս Ռչտունի»: Անոր նպատակն էր հայոց պատմութեան ազատագրական պայքարներու օրինակով ներշնչելու իր ժամանակակիցները:

Զարթօնքի շրջանի մեր մեծագոյն վիպասանը **Րաֆֆին** է (բուն անունով՝ Յակոբ Մելիք Յակոբեան, 1835-1888):

Աւետիս Ահարոնեան Րաֆֆիի մասին.

- Նրա բոլոր գլուխ-գործոցները, պատմական վէպ թէ ժամանակակից յղացումներ, «Սամուէլ» ու «Դաւիթ Բէկ», «Խամսայի Սելիբութիւններ» ու «Խենթը», «Կայծեր» ու «Ջալալեդդին», վերեն հանում ազգային վերածնութեան, ազատ ու անկաշկանդ կեանքի բուռն տենչ եւ բոլորի մէջ հնչում է մի կոչ.- դէպի ազատութիւն մի միայն պայքարի միջոցով: Առնական, կորոպի, տղամարդութեան մի գրականութիւն էր այդ: Վարարած յորձանք էր նրա խօսքը, որ զարկւում էր հայութեան վրայ ծանրացող դարաւոր բռնութեան, եւ գործի, պայքարի կոչում բոլոր արժանիքներով լի, կամքով հարուստ եւ գիտակցութեամբ բարձր անհատականութիւնները: ... Դարերի մրափից, ստրկական անարգ համակերպումից յետոյ լսւում էր կանոնաւոր մարտի, ծրագրուած ապստամբութեան առնական խօսքը: ... Ի գուր չէ, որ Սերոբ ու Գէորգ Չաուռ, Նիկոլ ու Վարդան, Անդրանիկ եւ իր ընտիրների ջոկատը, եւ քանի ուրիշները, այնքան տարիներ սքանչելի յամառութեամբ արծիւների պէս թառած մնացին հայկական անհիւրընկալ, դաժան բարձունքների վրայ, որպէս հայ ժողովուրդի կենդանի ու վրէժխնդիր խիղճը, նրա աննկուն, երկաթե ոգին, որ չպիտի հանգչի մինչեւ արդարութեան եւ ազատութեան կատարեալ յաղթանակը: Ահա Ասլանները ու Կարօները, ահա Աւօներն ու Խենթերը՝ Սեճ Վարպետի մեճ աշակերտները:

Աւետիս Ահարոնեան, Րաֆֆի, Վարդգէս Ահարոնեան, Րաֆֆիի Կեանքը (Սեճ Վիպագրի Ծննդեան 100ամեակի առթիւ), էջ 13-15, 21:

Րաֆֆիի հայրական տունը Փայաջուկի մէջ, մայրը եւ քոյրերը:

ՈՒՐԱՑՈՂԸ ԻՒՐ ՏԱՆ ՇԷՄՔԻ ՎՐԱՅ («ՍԱՄՈՒԷԼ» վեպէն)

Մի խումբ ձիաւորներ, փոշու ամպերի մէջ կորած, ամենայն արագութեամբ արշաւում էին դէպի Հաղամակերտ տանող ճանապարհով: Որքան մօտենում էին քաղաքին, այնքան աւելի փութացնում էին իրենց երիվարների ընթացքը: Նրանց թիւը շատ չէր. մէկը ձիավարում էր ամէնից առաջ, որ ձեռքում տանում էր մի կարմիր դրօշակ, նրա ետեւից գնում էր մի սպիտակ ձիաւոր, որ բոլորի գլխաւորն էր երեւում, իսկ յետոյ ինն ձիաւորներ,- ընդամէնը տասն եւ մէկ հոգի:

Այդ գնում էր Մերուժան Արծրունին, գնում էր դէպի իր նախահարց ոստանը՝ իշխանական մայրաքաղաքը, Հաղամակերտ:

Այն ճանապարհը, որ ամբողջ օրը լցուած էր լինում ուրախ բազմութեամբ, այժմ բոլորովին դատարկ էր: Ոչ ոք չէր երեւում: Այդ շատ զարմացնում էր Մերուժանին: Նա անհանգիստ կերպով աչք էր ածում իւր շուրջ: Նրան այնպէս էր թւում, որ անցնում է անապատների միջով, ուր կեանքն ու գործունէութիւնը վաղուց արդէն դադարել էին:

Բայց նա այլ բան էր սպասում...

Նա սպասում էր, որ իւր քաղաքացիք խուռն բազմութեամբ կը դիմաւորեն իրան, այդ ճանապարհի աջ եւ ահեակ կողմերը ծածկուած կը լինեն արանց եւ կանանց խումբերով, եւ բազմութիւնը ցնծութեան աղաղակներով ու նուագարանների հնչիւններով կը տանէ նրան մինչեւ իւր իշխանական ապարանքը: Բայց ոչ ոք չյայտնուեցաւ: Միթէ իւր գալուստը յայտնի չէ՞ր նրանց: Այդ մասին մի օր առաջ իմացում էր տուել իւր մօրը: Ուրեմն ի՞նչ էր նշանակում այդ ընդհանուր բացակայութիւնը մարդոց,- այդ անապատը:

Այդ միտքը վրդովեցնում էր նրան եւ լցնում էր նրա ալեծով սիրտը մի խուլ տարակուսանքով, որ հետզհետէ կասկածի կերպարանք էր ստանում: Յետ դառնալ թոյլ չէր տալիս նրա անսահման անձնասիրութիւնը, իսկ առաջ գնալու համար ոչինչ բարիք չէր սպասում: Գուցէ կը հանդիպէր իւր քաղաքացիների ապստամբութեանը, գուցէ գէնքերը ձեռքում կը դիմաւորեն նրան...

- Ինչ էլ որ պատահելու լինի՝ փոյթ չէ,- մտածեց նա խորին սրտմտութեամբ, եւ վճռեց առաջ գնալ:

Վերջապէս հասաւ նա քաղաքադուռ: Նայեց դրան ճակատին եւ սոսկաց: Այդ հոյակապ դուռը, որի բարձր կամարները ամէն մի հանդիսաւոր մուտքի ժամանակ զարդարուած էին լինում ծաղիկներով ու պսակներով, այժմ ներկայացնում է մի տխուր տեսարան: Դրան ճակատը պատած էր սեւ պաստառներով, իսկ վերեւում փողփողում էին երկու սեւ դրօշակներ: Այդպէս անում էին միայն այն ժամանակ, երբ երկրի իշխանի դագաղն էին ներս տանում: Իսկ այժմ ո՞վ էր մեռեալը... Ո՞ւմ համար էր այդ սգաւորութիւնը...

Մտի խորին բաբախմունքով ներս մտաւ նա:

Առջեւից գնացող դրօշակիր ձիաւորը առեց գօտիից քարը ընկած շեփորը եւ մի քանի անգամ հնչեցրեց: Նրան պատասխանեց կոչնակի ձայնը, որ երեք անգամ լսելի եղաւ Մայր եկեղեցու բարձրութիւնից: Այդ ձայնը, որպէս Երկնքի սպառնական ձայնը, սարսափ ազդեց «ուրացողի» վրայ...

Փանոս Թեղենէզեան. «Սիփան Սարը Կտուց Կղզիէն», 1915:

Նա շարունակեց առաջ գնալ:

Ուրախ, աղմկալի Հաղամակերտը ներկայացնում էր մի մեռեալ քաղաք: Փողոցներում ոչ ոք չէր երեւում, չէին երեւում եւ անասուններ: Ո՛չ մի ձայն չէր լսւում, ո՛չ մի շշուէջ անգամ չէր խռովում ընդհանուր գերեզմանական լռութիւնը:

Այն փողոցը, որով գնում էր նա, եւ որը ուղիղ տանում էր դէպի իշխանական ապարանքը, նրա վրայ խիստ ծանր եւ սպաննիչ տպաւորութիւն էր գործում: Յատակը ծածկուած էր մոխրով: Բոլոր տների դռները փակ էին, իսկ դռների ճակատները նոյնպէս պատած էին սեւ պաստառներով:

- Իմ քաղաքացիքը,- մտածում էր նա,- երես են դարձրել ինձանից... Նրանք իմ վրայ նայել անգամ չեն կամենում... Նրանք ինձ մեռած են համարում, այժմ բարոյապէս մեռած...

Բարկութիւնը խեղդում էր նրան, երբ մտաբերում էր վաղեմի ժամանակները: Եղել էին օրեր, երջանիկ օրեր, երբ նա յաղթական փառքով վերադառնում էր պատերազմից: Այդ փողոցի յատակը ծածկուած էր լինում ծաղիկներով ու կանաչ տերեւներով: Իսկ այժմ ամբողջ քաղաքը սուգ էր զգեցել: Կանայք եւ աղջկունք, ծեր եւ տղայ, տանիքներից ու լուսամուտներից ողջունում էին նրան: Իսկ այժմ ոչ մի ձայն չէր լսւում: Սկսեալ քաղաքադռնից, մինչեւ իւր ապարանքը հասնելը, ամէն մի քայլում զոհեր էին մատուցանում նրա առջեւ: Քահանայական դասը, իւր ամբողջ սպասով, զգեստաւորուած ոսկեհուռ զգեստներով, խաչերով ու խաչվառներով առաջնորդում էին նրան եւ օրհնութեան շարականներ էին երգում: Ինքը չըջապա-

Ձիճեալներ հայ մանրանկարչութենէն

տուած էր լինում իւր աւագներով, իսկ առջեւից տանում էին իշխանական տան նոյնները, զարդարած ամենաթանկագին ասպազէնքով: Իսկ այժմ դրանցից եւ ոչ մէկը չկատարուեցաւ...

Նա հասաւ իշխանական ապարանքը, բայց դռները իւր առջեւ փակուած գտաւ: Այդ սարսափեցրեց նրան: «Ուրեմն ինձ մերժում է ե՛լ իմ տունը, ե՛լ իմ ընտանիքը» մտածեց նա խորին, սրտատոչոր դառնութեամբ:

Այստեղ եւս նոյն տխուր, նոյն յուսահատական տեսարանը ներկայացաւ նրա առջեւ: Իշխանական հոյակապ դրան փառաւոր կամարները պատած էին սեւ պաստառներով, իսկ նրա աջ եւ ահեակ կողմերում փողփողում էին երկու սեւ դրօշակներ:

Անհնարին խռովութեան մէջ՝ կանգնած էր նա հայրենական տան մուտքի առջեւ եւ չգիտէր ի՛նչ անել: Մտածեց յետ դառնալ: Բայց ինչպէ՞ս յետ դառնալ: Ամօթը եւ նախատինքը խեղդում էին նրան: Մտածեց բախել դուռը: Իսկ եթէ բաց չանէի՞ն: Եւ անպատճառ բաց չէին անի: Այդ աստիճան արհամահանք, այդ աստիճան զգուանք նա չէր սպասում մօրից եւ, մա՛նաւանդ, իւր կնոջից: Դա մի ծանր ապտակ էր նրա երեսին, դա մի դառն պատիժ էր նրա համար... Այդ բոլոր հանդերձանքը, այդ բոլոր ցոյցերը ուղղակի ասում էին նրան.

- Դու արժանի չես ոտք դնելու հայրենական տան շէմքի վրայ... «Ուրացողի» ոտքերը կը պղծեն նրան...

Նրա մարդիկն եւս գտնւում էին բոլորովին շուարեալ դրուժեան մէջ. ոչ ոք նրանցից չէր համարձակուում մի բան ասել:

Դրան բարձրութեան վրայ կար մի սիւնազարդ վերնայարկ, բաց երեսով, որ պատշգամբի ձեւ ունէր: Առջեւից ծածկուած էր վարագոյրներով: Վարագոյրները յետ գնացին: Վերեւում յայտնուեցաւ մայրը: Տառապեալ կիներ հագիւ հագ կարողանում էր իրան ոտքի վրայ պահել: Նրա ձախ թեւից բռնել էր աղջիկը՝ Մերուժանի քոյրը, իսկ աջ թեւից բռնել էր հարսը՝ Մերուժանի ամուսինը: Վերջինի առջեւում կարգով կանգնած էին Մերուժանի երկու զաւակները: Դրանց ետեւում կարգով կանգնած էին իշխանական ամբողջ ընտանիքի անդամները: Ամէնքը սգաւորի հագուստով, ամէնքը արտասուալի աչքերով: Տեսնելով նրանց՝ Մերուժանը ամբողջ մարմնով դողաց:

- Մա՛յր,- խօսեց նա խռովեալ ձայնով,- իմ քաղաքացիքը ինձանից երես դարձրին, այժմ իմ հայրենական տունն էլ իւր դռները փակում է իմ առջեւ...

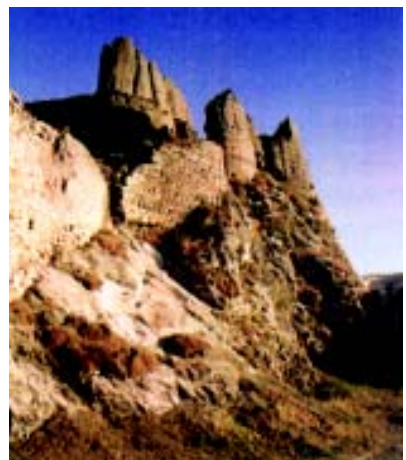

- Այո՛, Մերուժան,- պատասխանեց վերեւից մայրը դառնացած կերպով,- քո հայրենական տունը իւր դռները փակում է քո առջեւ, որովհետեւ դու քո սրտի դռները փակեցիր թէ՛ քո հայրենիքի, թէ՛ քո խղճի առջեւ... Ուրացողը, ապստամբը չէ կարող մտնել այդ տունը, Մերուժա՛ն... Այն օրից, որ դու դաւաճանեցիր քո եկեղեցուն եւ քո թագաւորին, այն օրից զրկուեցար այդ տան զաւակը լինելուց... Դու, Մերուժա՛ն, այժմ այդ տան համար խորթ ես եւ օտար, որովհետեւ դու արատաւորեցիր Արծրունիների պայծառ յիշատակը... Ուղղուլթիւնը միայն կարող է փրկել քեզ, Մերուժա՛ն... Դարձի՛ր չար ճանապարհից, դարձի՛ր քո մոլորուլթիւններից... Լսի՛ր, Մերուժա՛ն, մօր ձայնը, որ դեռ սիրում է քեզ, որ իւր դառն արցունքների հետ այդ խօսքերը թափում է քո առջեւ... Լսի՛ր, Մերուժա՛ն, մօր ձայնը, որովհետեւ նրա բերանով խօսում է ամբողջ Վասպուրականը... Եթէ դու կամենում ես կրկին վայելել քո ընտանիքի եւ քո աշխարհի սէրը՝ պէտք է դառնաս չար ճանապարհից... Ահա ուղիղ ճանապարհը, Մերուժա՛ն,- նա ձեռքը տարաւ դէպի Մայր եկեղեցին եւ ապա շարունակեց,- քո հայրերը, երբ յոգնած, վաստկած տուն էին վերադառնում պատերազմից, նախ գնում էին եկեղեցին, գոհուլթեան աղօթք էին մատուցում եւ ապա գալիս էին իրենց ընտանիքի սէրը վայելելու... Եթէ դու նախահարց հարազատ որդին ես, հետեւի՛ր նրանց օրինակին... Այնտեղ, Մայր եկեղեցում, քահանայական դասը եւ քո քաղաքի ծերերը սպասում են քեզ... Գնա՛, Մերուժա՛ն, նախ եկեղեցին, հաշտուի՛ր Յիսուս Քրիստոսի հետ, գղջա՛ քո մեղքերը, խոստովանի՛ր քո յանցանքները Աստուծոյ տաճարին մէջ եւ ապա վերադարձի՛ր, այն ժամանակ քո տանը դռները բաց կը գրտնես քո առջեւ...

- Այդ երբեք չի կարող լինել,- մռնչաց նա եւ երեսը շուռ տուեց:

- Մայրի՛կ, մայրի՛կ,- վերեւից լսելի եղան երկու երեխաների ձայները,- ո՞ւր է գնում հայրիկը...

Այդ ձայները խոցոտեցին նրա սիրտը...:

ՐԱՖՖԻ

Վասպուրական նահանգի կեղրոն Վան քաղաքի բերդը

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԻՎԱՐ – ընտիր ձի. նժույզ: ՈՍՏԱՆ – չրջանի մը մայրաքաղաքը:
ԱՍՊԱՆՈՒՄԲ – ձիաւոր զօրք: ԱԶՔ ԱԾԵԼ – աչք պտտցնել. նայիլ: ԱՊԱ-
ՐԱՆՔ – պալատ. չքեղ բնակարան: ԱԼԵԾՈՒՓ – ալեկոծ: ՏԱՐԱԿՈՒՍԱՆՔ
– անստուգութիւն. կասկած. մտմտուք: ՍՐՏՄՏՈՒԹԻՒՆ – նեղութիւն.
գայրոյթ: ՔԱՐՇ ԸՆԿԱԾ – կախուած: ՎԱՂԵՄԻ – Հնամենի. վաղնջական:
ՍՈՒԳ ԷՐ ԶԳԵՑԵԼ – սուգ հագուած էր: ՍՊԱՍ – կահ- կարասի. սեղանի
սարք: ՈՍԿԵՀՈՒՌ – ոսկիով հիւսուած՝ կոած: ԱՍՊԱԶԷՆՔ – ձիաւոր մար-
տիկ. հոս՝ ձիերը զարդարող զէնքեր: ՍՐՏԱՏՈՉՈՐ – սիրտը այրող՝ յուզող:
ՆԱԽԱՏԻՆՔ – անարգանք. անպատուութիւն: ՀԱՆԴԵՐՁԱՆՔ – զգեստա-
ւորում. արտաքին պատրաստութիւն: ԱՐՏԱՍՈՒԱԼԻ – արցունքով լե-
ցուն: ՇՈՒՌ ՏԱԼ – չրջել. դարձնել:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

*Րաֆֆի «Սամուէլ» վէպի նիւթը առած է Դ. դարու հայոց պատմութենէն: Մերուժան Արծրունի եւ Վահան Մամիկոնեան կ'ուրանան իրենց սուրբ հա-
ւատքը եւ Հայաստանի մէջ կը տարածեն զրադաշտական կրօնը: Անոնց
դաւաճանական արարքը կը դատապարտուի իրենց ժողովուրդին կողմէ:
Անոնք մահուամբ կը պատժուին իրենց իսկ հարազատներուն կողմէ:*

*Րաֆֆի պատմութեան նիւթը կը ներկայացնէ արդիականութեան լոյսին
տակ՝ այսօրուան խնդիրներուն պատասխան տալու համար: Իր ժամանակը
կը պահանջէր հայ ժողովուրդի կամքի եւ ուժի միասնութիւն՝ ազգային ազա-
տագրական պայքարը յառաջ տանելու համար:*

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Պատմական Հայաստանի քարտէզի վրայ որոշեցէ՛ք Արծրունի
եւ Մամիկոնեան իշխանական տոհմերուն տիրոյթները՝ Տարօնի
աշխարհը եւ Վասպուրականը:

2.- Իշխանանիստ ոստանի բնակչութիւնը ինչպէ՞ս կ'ընդունի դա-
ւաճան իշխանի վերադարձը:

3.- Հարազատ մայրն ու ընտանիքը ինչպէ՞ս կը դիմաւորեն զինք:

4.- Դաւաճանը զղջում ու հոգեփոխութիւն կ'ապրի՞:

5.- Կենցաղային ի՞նչ պատկերներով, իրերով ու զէնքերով հեղինակը

կը վերականգնէ պատմական ժամանակը:

6.- Ո՞ւր յատկապէս սուր է հեղինակի երեւակայութիւնը:

7.- Ռոմանթիկ գրողի ի՞նչ յատկանիշներ կը գտնէք այս բաժնին մէջ:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Արեւմտահայերէնի վերածեցէ՛ք հետեւեալ նախադասութիւնները:

ա) Յիշեցէ՛ք, արեւմտահայերէնի մէջ ժխտական նախադասութիւնը կ'արտայայտուի կա՛մ ժխտական դերանունով, կամ ալ բայի ժխտական ձեւով միայն:

Ոչ ոք չյայտնուեցաւ:

.....

Ոչինչ բարիք չէր սպասում:

.....

Ո՛չ մի ձայն չէր լսոււմ:

.....

Ո՛չ մի շունջ չէր խոռվում լուռութիւնը:

բ) Յիշեցէ՛ք, արեւմտահայերէնի մէջ ներգործական եւ պատճառական բայերը կը պահանջեն հայցական հոլովով ուղիղ խնդիր:

Այդ շատ զարմացնում էր Մերուժանին:

.....

Քաղաքացիք խուռն բազմութեամբ կը դիմաւորեն իրան:

.....

Այդ միտքը վրդովեցնում էր նրան:.

.....

Նրանք ինձ մեռած են համարում:

.....

Ամօթը եւ նախատինքը խեղդում էին նրան:

ԲԱՐԴ ՀԱՄԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Բարդ նախադասութիւնները կ'ըլլան երկու տեսակ՝ բարդ համադասական եւ բարդ ստորադասական:

Բարդ համադասական կը կոչուի այն նախադասութիւնը, որ կազմուած է մէկէ աւելի համարժէք ու համադաս նախադասութիւններէ:

Շունը հաջեց, դուռը բացուեցաւ, եւ մանուկը վազեց դուրս:

Բաղադրիչ նախադասութիւնները իրարմէ կրնան անջատուիլ ստորակէտով կամ ստորակէտով եւ համադասական շաղկապներով: Սովորաբար՝ վերջին բաղադրիչը միայն կը կապուի շաղկապով:

Պարզ նախադասութիւնները կրնան համադաս ներկայացուիլ նաեւ միջակէտով, երբ հեղինակը իր միտքերը իբրեւ ամբողջութիւն մը կը հրամայէ: Այսպէս՝ «Երկինքը ամպոտեցաւ. փայլակը պատուեց ամպերու լեռը. որոտը դղրդացուց երկինքը. տեղատարափը սկսաւ ահագին խշռոցով»:

Բարդ համադասական նախադասութեան բաղադրիչ նախադասութիւնները իրարմէ կախեալ չեն: Անոնք կրնան առանձին ալ գործածուիլ:

Շունը հաջեց: Դուռը բացուեցաւ: Մանուկը վազեց դուրս:

Համադասական շաղկապները երկու դեր կը կատարեն.

- Իրարու կը կապեն նախադասութեան մէջ նոյն պաշտօնը ունեցող անդամները, այսինքն՝ համադաս անդամները: Այսպէս՝

Մանչ ու աղջիկ պարի ելան:

Կարմիր եւ դեղին ծաղիկներ քաղեցի:

- Իրարու կը կապեն բարդ համադասական նախադասութեան բաղադրիչ նախադասութիւնները: Այսպէս՝

Անձրեւ տեղաց, եւ գետը յորդեցաւ:

Սալբին երգեց, իսկ եղբայրը նուագեց:

- Համադասական շաղկապներ են եւ, ու, իսկ, բայց, սակայն, կամ, ալ, եւս, այլեւ, մինչդեռ, նաեւ, նոյնիսկ, անգամ, մինչեւ իսկ, մանաւանդ, այսինքն, բայց եւ այնպէս, եւ ոչ թէ (թէ ոչ), կամ թէ, եւ կամ թէ, եւ կամ, թէ..., թէ (թէ...եւ թէ), ոչ..., ոչ, եւ..., եւ, կամ..., կամ (կամ... եւ կամ), ապա թէ ոչ, ոչ միայն..., այլ նաեւ, ոչ թէ..., այլ:

Շաղկապները նախադասութեան անդամ չեն ըլլար:

Ու, եւ եւ կամ շաղկապներէն առաջ ստորակէտ չենք դներ, երբ համա-

դաս բառեր կը կապեն, երբ Համադաս նախադասութիւնները միաւոր-
ուած են միեւնոյն ենթակայով: Օր՝.

Շունն ու կատուն եղբայրացան: – Համադաս բառեր:

Զինուորը բարեւեց եւ բարձրացաւ հրասայլին վրայ: – Ենթակայով
միաւորեալ նախադասութիւններ:

Ենթակայով միաւորեալ Համադասական նախադասութեան երկրորդ
բաղադրիչին մէջ ենթական լուեայն կը հասկցուի ու կը կոչուի լուեան
ենթակայ: – Ո՞վ բարձրացաւ հրասայլին վրայ: – Զինուորը – լուեան ենթակայ:

● **Կապեցէ՛ք** եւ, բայց, իսկ, սակայն, ոչ թէ ...այլ, ոչ միայն..., այլեւ, թէ...,
թէ՛, ոչ թէ..., այլ, այսինքն Համադասական շաղկապներով:

Տղաք կը ճչային: Սրտագին աղաղակներ մեզ կը ցնցէին:

.....
Կ'ուզէի քեզի հետ ըլլալ ամբան: Պիտի չկրնամ ճամբորդել:

.....
Քոյրը կ'երգէ: Եղբայրը կը նուագէ:

.....
Հայրը համաձայն է: Տղան կ'ընդդիմանայ:

.....
Ծանօթ մըն է: Հարազատ ընկեր մըն է:

.....
Կ'ընկերանայ ինծի: Կը հոգայ պէտքերս:

.....
Բարկացայ իրեն: Խրատեցի զինք:

.....
Հետեւեցայ միայն: Միչտ ընկերացայ իրեն:

.....
Խօսեցայ: Բացատրեցի կացութիւնը:

.....
● **Որոշեցէ՛ք** հետեւեալ բարդ Համադասական նախադասութիւն-
ներուն բաղադրիչները եւ դրէ՛ք անհրաժեշտ ստորակէտը:

Լեցո՛ւր ակօսն յորդէ՛ հերկերը բերրի

Հողին ծոցէն ոսկի լոյսեր թող հոսին (Գ. Վ.):

Գործերը կը պակսէին աւուրչէքը շահիլը տաժանելի տառապանք
մը կ'ըլլար ու պարտքերը կը դիզուէին շուրջը (Գ. Զ.):

Զուկը դուրս թռաւ ձեռքիցս մի վայրկեան իր շողշողուն մէջքն ու
վարդագոյն թեւերը արեւին ցոյց տուեց քիմուխտները հեւքով թափ ու
թափ արեց չքեղ պոչը՝ օրօր ու շորօր ու խուսափեց հեռուն (Ա. Ա.):

● *Բարդ համադասական նախադասութիւններ կազմեցէք թէ՛..., թէ՛՞
ոչ..., ոչ, ոչ միայն..., այլ նաեւ, ոչ թէ..., այլ:*

● *Ու եւ եւ շաղկապներէն առաջ ո՞ւր ստորոկէտ պէտք է, դրէ՛ք:*

Վարդանը կը գրէ ու կը կարդայ:

Յակօրն ու Վարդանը կը գրեն ու կը կարդան:

Հողմ ու փոթորիկ պիտի փչեն ու կայծակ պիտի գոռայ ու սլաքներ
ու ումբեր պիտի գոռան չորս կողմը եւ երբեմն պիտի հարուածեն զինքը:

Միշտ չեմ հնազանդած այս ձայնին եւ աղէտներս միշտ այդ անհնա-
զանդութենէս առաջ եկած են:

*Համադասական նախադասութիւններուն մէջ կը պատահին ստո-
րոգիչի զեղչման պարագաներ: Այսպէս՝*

- *Կը զեղչուի նախադասութիւններէն մէկուն կրկնուող ստորոգիչը:*

Ես տուն գացի, իսկ դուն՝ պարտէզ (գացիր):

- *Կը զեղչուի էական բայերէն մէկը:*

Տէրը մեկնած է, իսկ շունը՝ քնացած (է):

Մէկը՝ տէր (եղաւ), իսկ միւսը ծառայ եղաւ:

● *Վերածեցէ՛ք համադասական նախադասութիւններու:*

Մէկը տուն գծեց: Միւսը ծառ գծեց:

.....
Խնձորը պտուղ է: Հազարը բանջարեղէն է:

.....
Գիշերը քուն եղէք: Յերեկը արթուն եղէք:

.....
Մեր հայրենիքը կը կոչուի Հայաստան: Մենք հայ կը կոչուինք:

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՐԵՒԵԼԱՅԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՌԱՖԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ (1830 –1892) ծնած է Նոր Նախիջևան: Երջան մը ապրած ու գործած է Թիֆլիս, Մոսկուա, Փեթերսպուրկ ու Դորպատ: Ծանօթ է նաեւ Գամառ Քաթիպա ծածկանունով, որ կազմուած է իր, Գէորգ Քանանեանի եւ Մնացական Թիմուրեանի անունի ու մականունի սկզբնատառերէն: Անոնք Մոսկուայի մէջ կազմած էին գրական ընկերութիւն մը, որուն նշանաբանն էր «Գրէ՛ այնպէս, ինչպէս խօսում են. խօսէ՛ այնպէս, ինչպէս գրում են»:

Ռ. Պատկանեան Ստ. Նազարեանցի, Միքայէլ Նալբանդեանի եւ Սմբատ Շահազիզի հետ արեւելահայ հայրենասիրական քնարերգութեան մեծ դէմքերէն մէկն է ոտմանթիկներու շրջանին: Ազգային բանաստեղծի հռչակ ձեռք կը բերէ իր «Ազատ երգեր» բանաստեղծութիւններու գիրքով: Իր բանաստեղծութիւններուն մէջ ան կը ծառանայ թշնամիին դէմ («Հիմի էլ լռենք»), կը պարսաւէ անտարբեր հայ հարուստները («Թքել եմ քո էլ, փողիդ էլ վրայ»), կը ձաղկէ Հայկական Հարցը շահագործող Եւրոպան («Բողոք առ Եւրոպա») ու երբեմն ռազմաչունչ հրաւեր կ'ընէ կոռւի ու վրէժխնդրութեան («Վանեցոց Աղօթքը»):

Ռ. Պատկանեան դարձաւ հայ ժողովուրդի քաղաքական տենչերուն թարգման բանաստեղծը:

**Չարթունքի շրջանի
մեծերը**
(համադրութիւն)
ձախէն աջ՝
Րաֆֆի,
Միքայէլ Նալբանդեան,
Մկրտիչ Պէշկեթաշլեան,
Գրիգոր Արծրունի,
Յ. Ղեւոնդ Ալիշան,
Խրիմեան Հայրիկ,
Ռաֆայէլ Պատկանեան,
Ստեփանոս Նազարեանց,
Խաչատուր Աբովեան:

ԱՐԱՔՍԻ ԱՐՏԱՍՈՒՔԸ

Մայր Արաքսի ավերով
Քայլամուկոր գնում եմ,
Հին-հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մեջը պտրում եմ:

ՄԱՅՐ ԱՐԱՔՍ - Արաքս գետը Մայր կը
կոչուի, որովհետեւ կ'անցնի
Պատմական Հայաստանի կեդրոնէն՝
Հիւսիսէն հարաւ:
ԴԱՐՈՒՑ - դարերու:
ԱԼԵԱՑ - ավիքներու:
ՊՏՐՈՒՄ ԵՄ - կը փնտռեմ:

Բայց նոքա միշտ յեղյեղուկ
Պղտոր ջրով եզերքին
Դարիւ-դարիւ խփելով
Փախչում էին լալագին:

ՆՈՔԱ - անոնք:
ՅԵՂՅԵՂՈՒԿ - անկայուն:
ԴԱՐԻՒ-ԴԱՐԻՒ - ավիէ ավի:
ԽՓԵԼ - զարնել:

- Արաքս, ինչո՞ւ ձկանց հետ
Պար չես բռնում մանկական,
Դու դեռ ծովը չհասած
Ազաւոր ես ինձ նման:

ՁԿԱՆՑ - ձուկերու:

Ինչո՞ւ արցունք ցայտում եմ
Քու սեզ, հպարտ աչերից,
Ինչո՞ւ արագ փախչում ես
Այդ հարազատ ավերից:

Մի՛ պղտորիր յատակդ,
Հանդարտ հոսէ խայտալով,
Մանկութիւնը քո կարծ է,
Շուտ կը հասնիս դէպի ծով:

Վարդի թփեր թո՛ղ բուսնին

Քո հիւրընկալ ավի մօտ,
Սոխակները նոցա մէջ
Երգեն մինչեւ առաւօտ:

ՆՈՑԱ - անոնց:

Մշտադալար ուռիներ
Սառ ծոցի մէջ քու ջրին
Ճկուն ոստն ու տերել
Թո՛ղ թաց անեն տապ օրին:

ԹԱՑ ԱՆԵԼ - թրջուիլ:
ՏԱՊ - տաք:

Ավերիդ մօտ երգելու
Հովիւք թող գան համարձակ,
Գառն ու ուլը քու վճիտ
Ջուրը մտնեն միշտ արձակ:

ԱՐՁԱԿ - ազատ:

Մեջքը ուռցուց Արաքսը,
Փրփուր հանեց իր տակից,
Ամպի նման գոռալով
Էսպէս խօսեց յատակից.

- Խիզա՛խ, անմի՛տ պատանի,
Նիրհս ինչո՞ւ դարաւոր
Վրդովում ես, նորոգում
Իմ ցաւերը բիւրաւոր:

ԽԻՉԱԽ - յանդուգն, քաջասիրտ:
ՆԻՐՀ - քուն, մրափ, նինջ:

Սիրելիի մահից յետ
Ե՞րբ ես տեսել, որ այրին
Ոտքից գլուխ պճնուի
Իր զարդերով թանկագին:

ՊՃՆՈՒԻԼ - առատօրէն զարդարուիլ:

Որի՞ համար զարդարուիմ,
Որի՞ աչքը հրապուրեմ,
Շատերն ինձ են ատելի,
Շատերին ես օտար եմ:

Իմ ազգակից գիժ Քուռը
Թէւ այրի ինձ նման,
Ստրկօրէն տանում է
Գայթակղիչի կուռ շղթան:

ՔՈՒՌ - կուր գետը, որ կը բխի
Հայաստանէն ու կ'անցնի Վրաստան:
ԳԻԺ - խենթ, անմիտ:
ԳԱՅԹԱԿՂԻՉ - գէշ բանի հրապուրիչ:

Բայց նա ինձ չէ օրինակ,
Ես հայ՝ հայիս կը ծանջնամ,
Օտար փեսայ չուզելով
Ես միշտ այրի կը մնամ:

Կար ժամանակ, որ ես էլ
Շքեղագարդ հարսի պէս
Հագար ու բիւր պչրանքով
Փախչում էի ափերես:

ՊԶՐԱՆՔ - հրապուրանք, դիւթանք:

Յատակս պարզ ու վճիտ,
Կոհակներս ոլորում,
Լուսաբերը մինչեւ լոյս
Ձրիս միջին էր լողում:

ԿՈՂԱԿ - բարձր ու լայն ալիք:
ԼՈՒՍԱԲԵՐ - լոյս բերող, հոս՝ աստղ:

Ի՞նչս մնաց էն օրից,

Երուանդաշատ մայրաքաղաքի վայրը Արաքսի ափին:

Ո՞ր ջրամօտ գեղերս,
Ո՞րը իմ շէն քաղաքից,
Ո՞ր բերկրալի տեղերս:

ԲԵՐԿՐԱԼԻ - ցնծալի:

Մինչ իմ որդիք, ո՞վ գիտէ,
Ծարաւ, նօթի, անտէրունչ,
Օտար աշխարհ յածում են
Թոյլ ոտքերով կիսաշունչ...

ՆՕԹԻ - անօթի:

ԱՆՏԵՐՈՒՆՉ - անտէր-անտիրական:
ՅԱԾԵԼ - պտտիլ. չըջիլ:
ԿԻՍԱՇՈՒՆՉ - կիսամեռ:

Հեռու, հեռու քշեցին
Բնիկ ազգը իմ հայկեան,
Նորա տեղը ինձ տուին
Ազգ անկրօն, մոլեկան:

ՆՈՐԱ - անոր:

ՄՈԼԵԿԱՆ - կատղած. վայրագ:

Դորա՞ համար զարդարեմ
Իմ հիւրընկալ ափերը,
Եւ կամ դոցա՞ հրապուրեմ
Ճպռոտ, պլշած աչերը:

ԴՈՐԱ - ատոր:

Քանի որ իմ զաւակունք
Այսպէս կու մնան պանդուխտ,
Ինձ միշտ սգուոր կը տեսնէք,
Այս է անխաբ իմ սուրբ ուխտ...

Էլ չխօսեց Արաքսը,
Յորձանք տուեց սհագին,
Օղակ օղակ օձի պէս
Առաջ սողաց մոլեգին:

ՅՈՐՁԱՆՔ ՏԱԼ - արագ հոսիլ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Արաքսի Արտասուքը» քերթուածին մէջ բանաստեղծը հայ պատանիի կերպարանքով կը դիմէ Արաքս գետին: Բնութեան տարրերուն դիմառնութիւն ընելը, զանոնք անձնաւորելը սիրելի ձեւ մըն է ռոմանթիկներուն համար: Հոս Արաքսը կը խորհրդանշէ օտարի լուծին ենթակայ հայրենիքը, որ այրի կնոջ կերպարանքով կը ներկայանայ: Ասիկա ազգային պետականութիւնը կորսնցուցած հայրենիքի պատկերն է: Հոն հայրենիքը կոչ կ'ուղղէ իր զաւակներուն վերադառնալու իրեն ու վերականգնելու անցեալի փառքը: Ասիկա Ազգային Ձարթօնքի գլխաւոր գաղափարներէն մէկն է:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ի՞նչ կը խորհրդանշէ Արաքսը: Բանաստեղծը Արաքսի փոխարէն կրնա՞ր դիմել, օրինակ, Մասիս սարին, Անի քաղաքին: Ինչպէ՞ս:
- 2.- Պատանին Արաքսի ընդմէջէն ինչպէ՞ս կը պատկերացնէ հայրենիքի անցեալը:

3.- Ներկայ վիճակին դեմ դժգոհությունը ինչպե՞ս կ'արտայայտէ Արաքսը: Ինչու՞ սգաւոր է: Ինչու՞ ինքզինք այրի կը կոչէ:

4.- Ի՞նչ է Արաքսի ցանկալի երազը:

5.- Ռոմանթիկ բանաստեղծի ի՞նչ յատկանիշներ կը գտնէք այս բանաստեղծութեան մէջ:

- Դժգոհութի՞ւն ներկայի հանդէպ: Ինչո՞ւ:

- Անցեալի գեղեցկութեան փառաբանութի՞ւնը: Ինչպե՞ս:

- Ցանկալի երազի մը ձգտո՞ւմը: Ի՞նչ երազ:

- Դիմառնութի՞ւն բնութեան տարրերուն հետ: Ի՞նչ յատկանիշներով:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս, իր պատմական հողին մէկ մասին վրայ, Արաքսի ձախ ափին, Հայաստանը անկախ հանրապետութիւն է:

Աջ ափին արեւմտեան Հայաստանն է, հայաթափ եղած ու թուրքիոյ տիրապետութեան տակ:

Նախ պարզէ՛ վիճակը, ապա արտայայտէ ա՛յն, ինչ պիտի ըսէր Ռ. Պատկանեան այս պարագային:

Արաքսի հարկատու Ախուրեան գետը, որուն աջ ափին կ'երեւին Աճի մայրաքաղաքին ակերակները:

ԲԱՐԴ ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Գտայ գիրքդ, որ կորսուած էր:

Ասիկա բարդ ստորադասական նախադասութիւն մըն է, որուն բազադրիչներէն մէկը անկախաբար կրնայ գործածուիլ եւ կը կոչուի գլխաւոր նախադասութիւն (գտայ գիրքդ), իսկ միւսը չի կրնար անկախաբար գործածուիլ եւ կը կոչուի ստորադաս կամ երկրորդական նախադասութիւն (որ կորսուած էր):

Ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան միտքը եւ կը պատասխանէ անոր մէկ հարցումին:

Գտայ գիրքդ, որ կորսուած էր: Գտայ ո՞ր գիրքդ: - Որ կորսուած էր:

ԴԵՐԲԱՅ ԵՒ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ լուծուիլ գլխաւորին մէջ եւ ստեղծել պարզ նախադասութիւն մը: Լուծուելու պարագային ստորադասին ստորոգիչը դիմաւոր բայէն կը վերածուի դերբայի: Այսպէս՝

Գտայ գիրքդ, որ կորսուած էր:

Գտայ կորսուած գիրքդ:

Պիտի ըլլայ, ինչ որ պիտի ըլլայ:

Ըլլալիքը պիտի ըլլայ:

Յարմար է, որ երթամ:

Երթալս յարմար է:

Դերբային կը կապուին նաեւ ստորադաս նախադասութեան միւս անդամները եւ կը կազմեն դերբայական դարձուածք մը: Այսպէս՝

Տե՛ս լեռը, որ ձիւնով կը ծածկուի:

Տե՛ս ձիւնով ծածկուող լեռը:

Ոչ ոք գիտցաւ, թէ՛ զինք որքան սիրեցի:

Ոչ ոք գիտցաւ զինք որքան սիրելու:

Լուծուելու պարագային դերբայը կրնայ երեւիլ կապական դարձուածքի մէջ:

Մտահոգ էի, որովհետեւ կ'ուշանայի:

Ուշանալուս պատճառաւ մտահոգ էի:

Կ'աճապարեմ, որպէսզի շուտով հասնիմ:

Շուտով հասնելու համար կ'աճապարեմ:

Ստորադասը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային երկու բաղադրիչ նախադասութիւնները կապող բառերը (որ, ինչ որ, թէ, որովհետեւ) կը կորսուին: Տե՛ս վերը:

Յիշեցէ՛ք. անկախ գործածութիւն ունեցող դերբայներն են.

Անորոշ դերբայ	վազել	գտնել	խօսիլ	հասնիլ	լողալ	ճանչնալ
Յարակատար դերբայ	վազած	գտած	խօսած	հասած	լողացած	ճանցչած
Ներկայ դերբայ	վազող	գտնող	խօսող	հասնող	լողացող	ճանչցող
Ա. ապառնի դերբայ	վազելիք	գտնելիք	խօսելիք	հասնելիք	լողալիք	ճանչնալիք

Գտէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնը՝ բացատրելով:

Մօտեցի՛ր կառքին, որ քեզ կը սպասէ:

Չէր հասկցած, թէ ի՛նչ կը պատահէր:

Տեսայ այդ մարդը, որ սեւ ակնոց կը կրէր:

Հովանոց ա՛ռ, որովհետեւ կ'անձրեւէ:

Գրադարան գացի, որպէսզի գիրքը առնեմ:

Ուրախացաւ, որ արտասանեցի:

Որոշեցի, ինչ որ պիտի ընեմ:

Վերի բարդ ստորադասական նախադասութիւնները վերածեցէ՛ք պարզ նախադասութիւններու: Ընդգծեցէ՛ք դերբայը կամ դերբայական դարձուածքը:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ինչպէս ստորադաս նախադասութիւնը կը լուծուի պարզ նախադասութեան մը մէջ, այդպէս ալ պարզ նախադասութեան մը դերբայական դարձուածքը կրնայ վերածուիլ ստորադաս նախադասութեան: Այսպէս՝

Գիրքը առնելու համար գրադարան գացի:
Գրադարան գացի, որպեսզի գիրքը առնեմ:

● **Դերբայական դարձուածքը ձեւափոխելով պարզ նախադասութիւնները վերածեցէ՛ք բարդ ստորադասական նախադասութիւններու:**
Տուն գացի ընկերոջս գիրքը բերելու:

.....
Չհասկցայ ըսածդ:

.....
Պատմեց զիս յուզող բաներ:

.....
Ուսուցիչը ներս մտնելուն պէս ոտքի ելանք:

.....
Հայրենիք մեկնիլս ծնողքս փափաքեցաւ:

.....
Հեռու չէր եղբօրը մեկնելիք տեղը:

.....
● **Որոշեցէ՛ք բարդ համադասական եւ բարդ ստորադասական նախադասութիւնները:**

Նեղուցը կ'երեւար, կ'ընդհատուէր յանկարծ, նորէն կը սկսէր, կը դառնար, օձի պէս կը գալարէր երկու դիէն բարձրացող բլուրներուն մէջ:

Թոնիրը կ'իջնէ ահա, կոճղերը կը սմքին, բարկ կրակներու շողչողուն դէզ մը կը կարմրի թոնիրին յատակը:

Շունչ կ'առնէր խեղճ մարդը, բայց գործերը կը պակսէին, աւուրչէքը շահիլը տաժանելի տառապանք մը կ'ըլլար ու պարտքերը կը դիզուէին շուրջը:

- Երեք տարի կար, որ մտերմացած էինք:
- Ակնարկութիւն մը իսկ չէր ըրած, թէ գրող ալ եղած է ժամանակին:
- Եթէ ուրիշի մը յանձնուէր այդ գործը՝ մտատանջ պիտի ըլլայի:
- Ասոնք բոլորը ծանրակշիռ իրողութիւններ էին, որոնք խորապէս կը յուզէին զինքը:
- Երբ աչքերը բացաւ՝ արշալոյսը արդէն կը ծագէր:
- Վահան այնքան յուզուած էր, որ ամբողջ մարմնով կը դողդղար:

ԻՐԱՊԱՇՏ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆԸ

Իրապաշտ ուղղութիւնը յաջորդեց վիպապաշտութեան:

Իրապաշտը կեանքը կը ներկայացնէ եղածին պէս, մինչ վիպապաշտը կեանքը կը ներկայացնէ այնպէս, ինչպէս որ ինք կը փափաքի:

Իրապաշտ գրողը իր կեցուածքն ու գաղափարը չ'արտայայտեր մերկապարանոց կերպով, ինչպէս վիպապաշտը, այլ կը բխեցնէ գործողութեան եւ հերոսներու ներքին տրամաբանութենէն:

- Իրապաշտ գրողին տիպարը կենդանի մարդն է իր լաւ ու գէշ կողմերով, մինչ վիպապաշտին մօտ՝ լաւը լաւ է, վատը՝ վատ:

Իրապաշտ գրողին համար մարդկային բնաւորութեան ձեւաւորումն ու զարգացումը պայմանաւորուած են իր ապրած միջավայրին ու դաստիարակութեան հետ. կը փոխուին պայմանները՝ կը փոխուի մարդը:

Իրապաշտ ուղղութեան առաջին գրողները մեր մէջ եղան Յակոբ Պարոնեանն ու Գաբրիէլ Սունդուկեանը:

Առաջին իրապաշտները իրականութիւնը ներկայացուցին սուր քննադատական ոգիով, վերաբերում եւ կեցուածք ցուցաբերելով, որպէսզի այս ձեւով նպաստեն առողջ ընկերութեան մը կերտումին:

Իրապաշտները գրեցին մատչելի լեզուով, զերծ՝ գրաբարի ուղղակի ազդեցութենէն ու լայնօրէն օգտագործեցին խօսակցական լեզուն:

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ (1842, Էտիրնէ - 1891, Կ. Պոլիս) հաւասարապէս մեծ է իբրեւ ակնարկագիր, վիպագիր ու թատերագիր: Հայ գրականութեան մեծագոյն երգիծաբանն է:

Յ. Օշական Յ. Պարոնեան երգիծաբանին մասին կը գրէ.

- Իրն է փառքը գռեհիկ գուարժախօսութիւններէն, փողոցաբանութիւններէն մէկ հարուածով գրական սեռ մը ստեղծելու եւ անոր մէջ հասնելու բարձունքի մը, որուն տակաւին չեն սարսած հիմերը: Պարոնեանէն չունինք էջ մը, որ ըլլայ դուրս երգիծանքէն: Հոս է կնիքը իր մեծութեան:

Յակոբ Օշական, Հայ Գրականութիւն, էջ 418:

Յ. Պարոնեան ինք իր մասին.

- Աւելի կը սիրեմ խոտ ուտել եւ ուղիղ մարդ ըլլալ, քան պնակ լիզել ու բարիք վայելել:

- Ի մի բերէ՛ք Յ. Պարոնեանի կեանքին եւ գործին մասին ձեր գիտելիքները: Թուեցէ՛ք ակնարկները, վէպերն ու թատերախաղերը:

ԱՔԻՍՈՂՈՄ ԱՂԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

(«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ» վէպէն)

Աքիսողոմ աղային ներկայացաւ երիտասարդ մը, որ վաճառականի չէր նմաներ, սեղանաւորի ալ չէր նմաներ, արհեստաւորի ալ չէր նմաներ, գործաւորի ալ չէր նմաներ եւ վերջապէս անանկ բանի մը կը նմանէր, որուն նմանը չկայ: Հագիւ երեսուն երկու տարեկան կը թուէր: Կապոյտ աչքերով, դեղին մազերով զարդարուած ըլլալով՝ ունէր նաեւ երկու մատ մօրուք, որ մայրաքաղաքիս մէջ սգոյ նշան է կամ չքաւորութեան: Հագուստները այնքան հին էին, որ հնախոյզները զանոնք գտնելու համար մեծաքանակ գումար մը կու տային: Սակայն եթէ հագուստի մասին վանողական էր, դէմքի մասին քաշողական զօրութիւն ունէր այս անձը:

- Ծառայ եմ մեծապատուութեանդ, մեծապատիւ տէ՛ր,- պոռաց այս երիտասարդն սենեակէն ներս մտնելով եւ մօտենալով Աքիսողոմ աղային:

- Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'ուզէք,- հարցուց Աքիսողոմ աղան վախնալով:

- Վսեմափա՛յլ տէր, ձեր գալուստն լսելով փութացի հոս գալ իմ խորին մեծարանցս հաւաստին ձեր ոտքերուն տակը դնելու:

- Ոտքերո՞ւս տակը. շատ աղէկ. դի՛ր,- ըսաւ Աքիսողոմ աղան, որ կը կարծէր, թէ մուճակ բերած էր իրեն:

- Շնորհակալ եմ, բարձրապատի՛ւ տէր,- ըսաւ երիտասարդը, գլուխը բացաւ եւ սեղանին վրայ ելաւ կանգնեցաւ:

Աքիսողոմ այս տեսարանին առջեւ բոլորովին շուարած՝ անհամբեր տեսնել կ'ուզէր, թէ ի՞նչ պիտի ընէր այս պարոնը սեղանին վրայ:

Երիտասարդն ծոցէն թուղթ մը հանեց եւ աչքերը Աքիսողոմ աղային տնկելով՝ բոլոր ձայնովը պոռաց.

- Տեարք եւ տիկնայք...

Աքիսողոմ աղա այս ահարկու ձայնէն վախնալով՝ նստած տեղէն երկու կանգուն վերցատկեց եւ չկրնալով ինքզինքը զսպել՝ պոռաց.

Բանաստեղծը. գիրքի նկարագարողում:

- Ո՞վ է այս մարդը, յիմարանոցէն փախած խեղճ է, թէ յիմարանոց երթալու յիմար:

- Հայ ազգն,- շարունակեց երիտասարդը ձայնը քիչ մը իջեցնելով,- այսօր այնպէս հանդէս մը կը կատարէ, որ մեր հայրենեաց ամէնէն քաջ դիւցազնին նուիրուած է:

- Միտքդ ի՞նչ է, եղբա՛յր...

- Կար ժամանակ մը, ուր խաւարը լուսոյ դէմ կը կռուէր, տգիտութիւնը՝ գիտութեան դէմ, անցեալն՝ ապառնիին դէմ, հրամայականը՝ սահմանականին դէմ, սուրը՝ գրիչին դէմ, ատելութիւնը՝ սիրոյ դէմ, կրակը՝ ջուրին դէմ, միսը՝ բանջարեղէնին դէմ, իսկ հիմա անցան այն ժամանակները, անոնք անցեալ են, մենք՝ ապառնի, անոնք խաւար են, մենք՝ լոյս, անոնք տգէտ են, եւ մենք՝ գիտուն, անոնք սուր են, մենք՝ գրիչ, անոնք ատելութիւն են, մենք՝ սէր, անոնք կրակ են, մենք՝ ջուր, անոնք միս են, մենք՝ բանջարեղէն, անոնք վարունգ են, մենք՝ խնձոր, անոնք փուշ են, մենք՝ վարդ. անցան, անցա՛ն այն դարերը, ուր մարդկութիւնը տգիտութեան օրօրոցին մէջ մէյ մը ասդին, մէյ մը անդին կ'երթար, կու գար...

- Միտքդ ի՞նչ է, եղբա՛յր. ես քեզի բան մը չրրի, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, զնա քեզի բարկացնողին զրուցէ այդ խօսքերը...

- Այո՛, մարդկութիւնը կը շարչարուէր, կը նախատուէր անգութ բռնաւորներու ձեռքէն եւ չէր գիտեր որո՞ւ երթալ եւ որո՞ւ բողոքել:

- Տէր ողորմեա՛, Տէր ողորմեա՛,- ըսաւ ինքնիրեն Աբիսողոմ աղան,- քաշելիք ունինք եղեր... Ես կրնամ հիմա գինքը սեղանէն վար առնել, բայց կը վախնամ, որ ծոցէն ատրճանակ մը հանէ եւ զարնէ ինձի, վասնզի խիստ բարկութեամբ կը խօսի:

- Իսկ երբ գիտութիւնն եկաւ,- շարունակեց ատենաբանը,- վանեց տգիտութիւնն, ինչպէս լոյսն՝ խաւարը, սէրն՝ ատելութիւնը, գրիչն՝ սուրը, ապագան՝ անցեալը, այն ատեն, ա՛հ, այն ատեն... այո՛, այն ատեն, այո՛, կ'ըսեմ, այն ատեն միայն հասկցուեցաւ, որ մարդկութիւն, ազգ եւ հայրենիք բառերը բառարանները լեցնելու համար շինուած բաներ չէին, այլ ամէն մարդու մտքին մէջ, սրտին մէջ, հոգւոյն մէջ երկաթեայ տառերով եւ անջինջ կերպով դրոշմելու բառեր էին...

- Եղբա՛յր, կ'աղաչեմ, վա՛ր իջիր եւ այնպէս զրուցէ ցաւդ...

Ատենաբանը կայնած տեղը այնպէս կը դողար, որ Աբիսողոմ

աղային սիրտը կը հատնէր, թէ կազը գետին պիտի իյնար:

Ուստի չուզելով այլեւս համբերել՝ պոռաց ինքնակոչ ատենաբանին երեսն ի վեր.

- Վա՛ր իջիր սրկէ:

- Կ'աղաչեմ, մի՛ սաստեր գիս:

- Վա՛ր իջիր, ապա թէ ոչ...

- Մի՛ կոտորեր իմ սիրտս, որ ազգին համար կը բաբախէ:

- Ի՞նչ ըսելիք ունիս, եկո՛ւր քովս, մարդու պէս նստէ՛ եւ ըսէ՛, հոն տեղուանքը ելնել ի՞նչ պիտի ըլլայ:

- Կ'աղաչեմ, թոյլ տուր վերջացնեմ, ա՛հ, չես գիտեր, թէ որչա՛փ կը յուզուիմ, երբ ճառ կը կարդամ:

- Վա՛ր իջիր:

Ատենաբանը բեմէն կ'իջնէ եւ կ'երթայ աթոռի մը վրայ կը նստի:

- Հիմա՛ գրուցէ ինծի, միտքդ ի՞նչ է,- կ'ըսէ Աբիսողոմ աղա բարկութեամբ:

- Կ'աղաչեմ, մի՛ բարկանար:

- Ի՞նչ կ'ուզես, գրուցէ, չո՛ւտ, հիմա՛:

Յակոբ Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ի բեմադրութիւնը Երեւանի Գ. Սունդուկեանի անուան թատրոնի բեմին վրայ:

- Բարկոլթեամբ մի՛ վարուիր հետս, ոտքդ պագնեմ, սիրտս լեցուած է, հիմա կը սկսիմ լալ:

Եւ ատենաբանը կը սկսի լալ:

- Լալու ի՞նչ կայ, եղբա՛յրս:

- Ծառադ կը փափաքի գրականութեամբ ազգին ծառայել, բայց այս ազգը շատ ապերախտութեամբ կը վարուի իւր գրագէտներուն դէմ:

- Ատոր մէջ ես ի՞նչ յանցանք ունիմ:

- Դուք յանցանք չունիք եւ թերեւս իրաւունք ունիք... Ոտանաւորներ ունիմ գրած հայրենիքի վրայ, սքանչելի կտորներ, պատուական տողեր, որոնց մէջ երեւակայութիւնը, աւիւնը, խանդը, հուրն ու բոցը սաւառնաթեւ կը սլանան:

- Շատ աղէկ, ատոր համար լալո՞ւ է:

- Մեր ազգն անոնց յարգն ու պատիւը չի ճանչնար, զանոնք տղայական բաներ կը կարծէ եւ թող կու տայ, որ զանոնք գրողը անօթի մնայ:

- Ես ի՞նչ ընեմ:

- Կ'աղաչեմ, քաղցրութեամբ վարուէ՛ հետս:

- Ի՞նչ ըրած ունիմ քեզի:

- Զեզի պիտի աղաչէի, որ...

- Ի՞նչ, չո՛ւտ ըսէ...

- Մի՛ պոռար երեսս իվար, հոգի՛դ սիրես, հիմա կը սկսիմ լալ...

- Տէ՛ր Աստուած, դուն համբերութիւն տուր ինձի,- ըսաւ Աբիսողոմ աղան մեկուսի:

- Խնդիրքս սա էր, որ կ'ուզէի տպել տալ քիչ մը առաջ կարդացած ճառս...

- Գնա տպել տո՛ւր, քու ձեռքէդ բռնող կա՞յ:

- Պիտի խնդրէի ձեր մեծապատուութենէն, որ տպագրութեան ստակը դուք տայիք:

- Ինչո՞ւ... ի՞նչ պատճառ կայ, որ քու ճառիդ համար ես դրամ տամ: Լսուա՞ծ բան է, որ մէկը իրեն շահուն համար գիրք տպէ եւ ծախքն Աբիսողոմը տայ...

- Կը խնդրեմ, սիրտս արդէն խոցուած է, դուք նոր վէրք մը մի՛ բանաք հոս:

- Ինչո՞ւ վէրք պիտի բանամ եղեր, գնա՛ բանդ, եղբա՛յր, փորձանք եղար գլխուս:

- Գիտէ՞ք որքան ծանր է գրագէտի մը ասանկ խօսքեր լսելը...

- Չեմ գիտեր եւ գիտնալ ալ չեմ ուզեր:

- Բանաստեղծի մը սիրտը շատ փափուկ է, ամենաթեթեւ խօսքէ մը կը վիրաւորուի: Այս նիւթին վրայ ոտանաւոր մը գրած ունիմ, կարդամ, մտի՛կ ըրէք:

- Ոտանաւոր մտիկ ընելու ժամանակ չունիմ:

- Կ'աղաչեմ, ոտանաւորիս հետ խստութեամբ մի՛ վարուիք. այն ոտանաւորին համար, զոր դուք չէք ուզեր մտիկ ընել, երկու ամիս աշխատած եմ ես եւ երբ որ անոր նախատուիլը տեսնեմ՝ արժանապատուութիւնս կը վիրաւորուի: Կ'աղաչեմ, ոտանաւորիս համար գէշ մի՛ գրուեցէք... Կը խնդրեմ, թոյլ տուէք ինձ կարդալ զայն անգամ մը...

- Ես ոտանաւոր մտիկ ընելու չեկայ հոս:

- Շատ լաւ, ողբերգութիւն մը գրած եմ, անոր վրայէն անցնինք:

- Չեմ ուզեր, ես անօթի եմ հիմա, կերակուր պիտի ուտեմ:

- Շատ լաւ. ուտելիքի վրայ ատենաբանութիւն մը ընեմ:

- Ժամանակ չունիմ մտիկ ընելու:

- Կ'աղաչեմ, այդ խօսքը ուրիշ անգամ մի՛ ըսէք, ասկէ աւելի ծանր խօսք չկայ հեղինակի մը համար, որ իւր մէկ աշխատասիրութիւնն ուրիշի կարդալու փափաք կը յայտնէ: Կը խնդրեմ, բարձրապատի՛ւ տէր, քաղցրութեամբ վարուեցէք հեղինակներու հետ:

- Գլխուս վրա՞յ նստեցունեմ քեզի:

- Ոտքդ պագնեմ, մի՛ ծաղրէք զիս, ինչո՞ւ ձեր գլխուն վրայ նստեցունէք:

- Ի՞նչ ընեմ հապա, քսակս քեզի՞ տամ՝ հեղինակներու հետ քաղցրութեամբ վարուած ըլլալու համար:

- Ո՛չ, միայն ճառիս տպագրութեան ծախքը:

- Քանի՞ ոսկիով կը լմննայ գործդ:

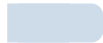
- Չորս ոսկիով կը լմննայ, բան մը չէ, իմ մեկենասս պիտի ըլլաս, ես քու անունդ ոտանաւորով մը գրքոյկին ճակատը պիտի դնեմ:

- Ճակա՞տը դնես պիտի:

- Այո՛:

- Ինչո՞ւ համար:
- Որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ, թէ ձեր ստակով տպուած է այն գիրքը:
- Շատ լաւ,- պատասխանեց Աբիսողոմ աղան եւ քսակէն չորս ոսկի հանեց, տուաւ: Հեղինակն հազար յարգանք մատուցանելով՝ դուրս ելաւ:
- Ձի կրնա՞ր ըլլալ, որ գրքին ճակատը սպասաւորներուս ալ անունները դնես եւ իմացունես ազգին, որ Աբիսողոմ աղան կովեր, ոչխարներ, էջեր եւ ագարակներ ունի իր քաղաքին մէջ:
- Այդ ձեր ըսածները հովուերգութեան ճիւղին կը վերաբերին:
- Չեմ հասկնար:
- Ատոնց վրայ ոտանաւորներ կը գրուին. եթէ փափաքիք՝ ոտանաւոր մը շինեմ:
- Ի՞նչ ընեմ ոտանաւորը:
- Լրագրի մը մէջ տպել կու տաք:
- Կը տպե՞ն:
- Ինչո՞ւ չպիտի տպեն, եթէ կէս ոսկի տալու ըլլաք՝ քառասուն անգամ կը տպեն:
- Շատ աղէկ. ատ ըսածդ գրէ՛:
- Գլխուս վրայ:
- Բայց աղուոր բան մը ըլլայ:
- Շատ լաւ:
- Այնպէս որ տեսնողը հաւնի:
- Հարկա՛ւ:
- Վաղը առտու կը բերէ՞ք:
- Վաղը առտո՞ւ... Ի՞նչ կ'ըսէք... ամիսէն հազիւ կրնամ պատրաստել:
- Մէ՞կ ամիսէն:
- Հազիւ. ոտանաւորը կարգալը դիւրին է, բայց գրելը՝ դժուար: Գեղեցիկ ոտանաւորի մը համար քիչէն քիչ երկու ամիս պէտք է:
- Ի՞նչ կ'ըսէք...
- Այո՛, բայց ես կ'աշխատիմ ամիսէ մը լմնցնել:
- Ատ ի՞նչ դժուար բան է եղեր:
- Ի՞նչ կարծեցիք հապա, երկու ամիս պիտի սպասեմ, որ մուսաս

գայ եւ ներշնչէ ինծի, որպէսզի գրեմ, առանց մոռսայի ոտանաւոր չի գրուիր:

- Եթէ այդ մոռսան գալու չըլլա՞յ...
- Անպատճառ կու գայ:
- Չի՞ կրնար ըլլալ, որ նամակ գրես եւ աղաչես իրեն, որ շուտ մը գայ, եւ դուն ալ երկու ամիս չսպասես:

- Անիկա ինքնիրեն կու գայ, նամակի պէտք չունի, մեծապատիւ տէ՛ր:

- Ո՞ւր կը նստի... շա՞տ հեռու է:
- Այո՛, շատ հեռու է, բայց կու գայ:
- Ցամաքէ՞ն, թէ ծովէն:
- Չէ՛, մեծապատիւ տէր, չէ՛:
- Ո՞վ է ուրեմն սա գետնին տակն անցնելիք մարդը... Ուսկի՞ց պիտի գայ... Ըսէ, որ ճամբայ մը մտմտանք ու բերել տանք... Եթէ մէկ-երկու ոսկի տանք, այս շաբաթ կու գա՞յ:

- Այո՛, երկու ոսկի տալուդ պէս գործը կը դիւրանայ, եւ մոռսա այս շաբաթ վազելով կու գայ,- պատասխանեց անմոռսայ բանաստեղծը ոսկի բաւը լսելուն պէս:

- Գրէ՛ ուրեմն իրեն, իմ կողմէս յատուկ բարեւներ ըրէ՛ եւ ըսէ՛, որ Աբիսողոմ աղան քեզ տեսնել կ'ուզէ:

- Գլխուս վրայ: Մնա՛ք բարեաւ, տէ՛ր, շնորհակալ եմ ձեզմէ, ծառայ եմ ձեր մեծապատուութեանը եւ կ'աղաչեմ ընդունիք...

- Ո՛չ,- ըսաւ Աբիսողոմ աղա բարկութեամբ,- ա՛լ երկար ըրիր. ահա ինչ որ ըսիր՝ ընդունեցի եւ դեռ ի՞նչ կ'ուզես, որ ընդունիմ...

- Խորին յարգանացս հաւաստիքը, տէ՛ր, որով մնամ ձեր մեծապատուութեան ամենախոնարհ ծառայ:

- Շատ աղէկ:
Մեկնեցաւ բանաստեղծն՝ երկու ոսկիով բերել տալ խոստանալով մոռսան, զոր ոմանք աւելի աժան գնով բերել կու տան:

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍԵՂԱՆԱԻՈՐ - դրամատան մը պատասխանատու կամ տէր: ՀՆԱ-ԽՈՅՁ - հին առարկաներ խուզարկող՝ պեղող: ՎԱՆՈՂԱԿԱՆ - խրտչեցը-

նող. ետ մղող: ՔԱՇՈՂԱԿԱՆ - առինքնող. ձգողական: ՄԵԾԱՐԱՆՑ
ՀԱԽԱՍՏԻՆ - գրբ.՝ յարգանքներուն ապացոյցը, յարգանքներուն երախ-
տիքը: ԲՈՆԱԽՈՐ - բռնակալ. բռնութեամբ իշխող: ԱՏԵՆԱԲԱՆ - դասա-
խօս. ճառախօս: ԿԱԶ- հոս՝ լապտեր: ՀՈՆ ՏԵՂՈՒԱՆՔԸ - այն տեղերը:
ՍԱԽԱՌՆԱԹԵԻ - թեւերը տարածած: ՀՈՎՈՒԵՐԳՈՒԹԻԻՆ - բնութիւնը
եւ գիւղական աշխատանքը երգող բանաստեղծութեան տեսակ: ՄՈՒՍԱՅ
- ներչնչում. ներչնչումի դիցուհի:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Հատուածը առնուած է 3. Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկան-
ներ» վէպէն: Երգիծանքը վերնագիրի հակադրութենէն իսկ կ'երեւի: Գլխաւոր
հերոսը՝ Աբիսողոմ աղան, Տրապիզոնէն քիչ մը դրամով Պոլիս կու գայ, աղ-
ջիկ մը գտնելու, ամուսնանալու եւ կինը առնելով վերադառնալու նպա-
տակով: Պոլիս հասնելէ ետք իրեն կը հանդիպին պոլսեցի խմբագիրը, բա-
նաստեղծը, քահանան, նկարիչը, որոնք իրենց կոչումն ու առաքելութիւնը
կը գործածեն զուտ դրամ կորզելու նպատակով: Խօսքի եւ գործի, կոչումի
ու արարքի, ձեւի եւ բովանդակութեան կատարեալ աններդաշնակու-
թիւններ են ասոնք, որոնց յետին նպատակը միայն միւթական շահ ապա-
հովելն է: Ահա թէ ինչո՞ւ մուրացկաններ:

Իսկ Աբիսողոմ աղան ապուշ ու սնափառ մարդու տիպարն է, որ կը հա-
ւատայ, թէ քիչ մը դրամ տալով փառքի ու համբաւի պիտի տիրանայ: Աբի-
սողոմ աղան «մեծապատիւ մուրացկաններ»ու զոհն է:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Մէջբերումներով ցոյց տուէք այն երեւոյթները, որոնք ծիծաղելի
կը դարձնեն բանաստեղծը.

- Ժամանակավրէպ ու ոչ սովորական ըսելաձեւերը՝ լեզուն:
- Անսովոր կերպարանքն ու չարժուածները:
- Տեղի եւ ժամանակի զգացողութեան բացակայութիւնը:
- Զափի զգացողութեան բացակայութիւնը:
- Արտաքինի եւ ներքինի հակասութիւնը:
- Զեւի եւ բովանդակութեան հակասութիւնը:
- Խօսքի եւ մտածողութեան հակասութիւնը:

2.- Աբիսողոմ աղան ի՞նչ բաներու մէջ ծիծաղելի կը դառնայ:

ՍՏՈՐԱԳԱՍ ՆԱԽԱԳԱՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան կամ անոր մէկ անդամին հետ կը կապուի երեք միջոցներով.

1.- Ստորադասական շաղկապներով.

Հասկցայ, որ շուարած էի:

Յուզուեցայ, որովհետեւ դէպքը տպաւորեց զիս:

Միասին կ'երթանք, միայն թէ չուշանաս:

Ստորադասական շաղկապներէն առաջ միշտ ստորակէտ կը դնենք:

Ստորադասական շաղկապներ են թէ, որ, եթէ, որպէսզի (որ), մինչեւ որ (մինչեւ), մինչ, թեւ, հակառակ անոր որ, մինչեւ անգամ եթէ, թէկուզ, թէպէտ, թէպէտեւ, որովհետեւ (քանի որ, քանի դեռ, քանի, վասնզի, քանզի, զի) նախքան որ, չէ՞ որ, պայմանաւ որ, միայն թէ, եթէ նոյնիսկ, ուստի, ուրեմն, հետեւաբար, ուրեմն եւ, ուստի եւ, հետեւաբար եւ, այնպէս որ եւ այլն:

2.- Յարաբերական դերանուններով.

Տեսայ բերդը, ուր եկեղեցի մըն ալ կայ:

Վերադարձայ առաւօտուն, երբ ամէն ոք քնացած էր:

Յարաբերական դերանունները նոյն հարցական դերանուններն են առանց հարցումի՝ որ, ով (ով որ), ինչ (ինչ որ), երբ (երբոր), ուր (ուր որ), ուրկէ որ, ինչպէս (ինչպէս որ), որքան (որքան որ), որչափ որ:

Միայն քանի՞ հարցական դերանունը կը դառնայ ստորադասական շաղկապ՝ քանի, քանի դեռ, քանի որ:

3.- Պարզ չարայարութեամբ, այսինքն՝ առանց շաղկապի կամ յարաբերական դերանունի.

Զհասկցայ՝ ինչ կ'ըսես (թէ ինչ կ'ըսես):

Մարդիկը գրեթէ տեղ հասած էր՝ ինկաւ (երբ ինկաւ):

Այս տեսակ ստորադաս նախադասութիւնները կրնան ստորադասական շաղկապով կամ յարաբերական դերանունով ալ կազմուիլ:

Ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւորէն կը բաժնենք բովոյ՝

Այս խումբին կը պատկանին պատմողի խօսքն ու հերոսի ուղղակի խօսքը միասնաբար. այսպէս՝

Տղան ըսաւ. «Ես պիտի մեկնիմ»:

կամ՝

Տղան ըսաւ.

- Ես պիտի մեկնիմ:

Ուղղակի խօսքը անուղղակի խօսքի վերածուելու պարագային՝ ստորադասական շաղկապ կը դրուի.

Տղան ըսաւ, թէ պիտի մեկնի:

ՅԱՐԱԲԵՐԵԱԼ ԵՒ ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

Յարաբերական դերանունը ստորադաս նախադասութիւնը կը կապէ գլխաւոր նախադասութեան մէկ անդամին, որ յարաբերեալ կը կոչուի: Յարաբերեալն ու յարաբերական դերանունը քովէ քով կը դրուին:

Տեսայ եղբայրդ, որ մտահոգ էր քեզմով:

Տեսայ բերդը, ուր եկեղեցի մըն ալ կայ:

Վերադարձայ առաւօտուն, երբ ամէն ոք քնացած էր:

Երբեմն գլխաւոր նախադասութիւնը յարաբերեալ չ'ունենար:

Վերադարձայ, երբ ամէն ոք քնացած էր,

Պահանջեցի, ինչ որ կ'ուզէի:

Կ'երթամ, ուր որ յարմար կը գտնեմ:

Ուր (ուր որ), ով (ով որ), ինչպէս (ինչպէս որ), որքան (որքան որ), ինչ (ինչ որ) յարաբերականները գլխաւոր նախադասութեան մէջ կ'ունենան ցուցական դերանունով արտայայտուած յարաբերեալներ եւ կրնան հեռու դրուիլ իրարմէ:

Այնքան խօսեցայ, որքան որ կրնայի:

Այնպէս վարուեցայ, ինչպէս որ հարկ էր:

Այն ընտրեցի, ինչ որ յարմար տեսայ:

Հոն գնա, ուր որ յարմար կը տեսնես:

Ասոնք կրնան առանց յարաբերեալի ալ գործածուիլ:

Խօսեցայ, որքան որ կրնայի: Որքան որ կրնայի՝ խօսեցայ:

ՈՐ ՇԱՂԿԱՊՆ ՈՒ ԴԵՐԱՆՈՒՆԸ

Որ բառը բարդ նախադասութեան մէջ մէկէ աւելի դերեր ունի.

- Ստորադասական շաղկապ է, որ ստորադաս նախադասութիւնը կը կապէ գլխաւորին: «Բարեկամս ըսաւ, որ շուտով կը վերադառնայ»: Բարեկամս ի՞նչ ըսաւ – որ շուտով կը վերադառնայ:

- Կը գործածուի որպէսզի շաղկապին դերով: «Գիրքը բացի, որ (որպէսզի) դասս պատրաստեմ»:

- Յարաբերական դերանունն է, որ ստորադաս նախադասութիւնը կը կապէ գլխաւոր նախադասութեան մէկ անդամին (գոյական կամ դերանուն), որ յարաբերեալ է: «Այն տունը, որ բաւական ընդարձակ է, կը պատկանի մեծ հօրս»: - Ո՞ր տունը - որ բաւական ընդարձակ է: «Տեսայ զինք, որ շատոնց մեկնած էր»: Զո՞վ տեսայ - որ շատոնց մեկնած էր:

● **Ինչո՞վ կապուած են ստորադաս նախադասութիւնները:**

Մասիսը չտեսայ, որովհետեւ երկինքը ամպամած էր:
Այժմ աւերակ է Անին, որ նախապէս մայրաքաղաք էր:
Յայտնեց, որ ճամբաները ապահով չէին:
Լողազգեստը հագաւ, որ ծով մտնէ:
Ըսաւ, թէ ինք համաձայն չէ այս կարգադրութեան:
Արամն ալ եկաւ Ծաղկաձոր, ուր քանի մը օր պիտի մնար:
Առաջնորդը կը պատմէր բաներ, ինչ որ արդէն գիտէինք մենք:
Պիտի ընկերանամ ձեզի, եթէ պայմաններս թոյլատու ըլլան:
Ուզէր՝ կու գար անկասկած:
Մարդ կայ՝ մարդ է, մարդ կայ՝ զարդ է:
Եսասէրը կ'ըսէ. «Աշխարհի կեղրոնը ես եմ»:

● **Գրեցէ՛ք յարմար յարաբերականը եւ ընդգծեցէ՛ք յարաբերեալը:**

Այնքան կ'ուտէ, կրնայ:
..... կ'ուզես՝ այնպէս գրէ:
Կը վերադառնամ Սեպտեմբերին, վերամուտը կը սկսի:
..... կ'ուզես՝ այն գրէ:
Այն ճամբան, անցանք, քարքարոտ էր:
Կարդա՛ այն էջը, Մովսէս Խորենացիին նկարը կայ:
Կոտրեցաւ ակնոցս, նոր գնած էի:
..... կ'աշխատի՝ ան կ'ուտէ:
..... հաց՝ հոն կա՛ց:

● **Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք որ, եթէ, թէ, որովհետեւ, որպէսզի չաղկապներով եւ որ, որքան, ինչպէս, ինչ որ, ուր, երբ յարաբերական դերանուններով:**

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Թատրերգությունը (Թատերախաղ, փիլես) ներկայացուելու համար գրուած գործ է: Ան կառուցուած կ'ըլլայ իբրեւ գործող անձերու խօսակցություն՝ **երկխօսություն եւ մենախօսություն**: Հեղինակի պատմում չկայ, բացի բեմադրիչին օգնելու համար եղած **հեղինակային նշմարներէ**:

Թատրերգությունը բաժնուած կ'ըլլայ քանի մը մասերու՝ **արարուած կամ արար**, իսկ արարուածն ալ՝ **տեսիլներու**:

Թատրերգությունները կ'ըլլան **ողբերգություն, կատակերգություն, տրամա**:

Ողբերգութեան գլխաւոր հերոսը մեծ կիրքերու եւ նպատակներու տէր անձ է, որ կը զոհուի ընկերութեան հակադիր ուժերու պայքարին մէջ: Ողբերգությունը կը ներկայացնէ կեանքի «արցունք»ը: Հայ ոտման-թիկներու ողբերգությունները մեծ մասով իրենց նիւթը կը քաղէին հայոց պատմութենէն եւ ունէին դաստիարակչական նշանակություն:

Կատակերգությունը երգիծական միջոցներով կը ծաղրէ ընկերութեան ու մարդոց կենցաղի, բնաւորութեան եւ հոգեբանութեան բացասական գիծերը: Կատակերգությունը կը ներկայացնէ կեանքի «ծիծաղ»ը:

Տրաման երեւցաւ իրապաշտներու օրով: Ան կը ներկայացնէ կեանքի իրական պատկերը, ողբերգականն ու կատակերգականը միատեղ:

ԳԱՔՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ (1825-1912, Թիֆլիս) աւարտած է Թիֆլիսի պետական կիմնագիտան, ապա Փեթերսպուրկի համալսարանի պատմա-բանասիրական ծիւղը: Եղած է պետական բարձրաստիճան պաշտօնեայ: Մեծ եղած է իր հետաքրքրութիւնը թատրոնի նկատմամբ: Գրած է կատակերգութիւններ, ինչպէս՝ «Պեպօ», «Խաթաբալա», «Քանդուած Օճախ», «Գիշերուան Սաբրը խէր է», «Էլի Մէկ Չոհ», «Ամուսիմներ»: Իր թատերախաղերուն նիւթը քաղած է թիֆլիսահայ ընտանեկան կեանքէն: Իր տիպարներն են խաբեբայ եւ կեղեքող դրամատէրեր, անուս, անտաշ, բայց պատուախնդիր ու ազնիւ հոգիով մարդիկ: Ան ծիծաղի միջոցով քննադատած է ընկերութեան ապականած բարքերը եւ բարձրացուցած անիրաւուած մարդոց բարոյականը:

Գ. Սունդուկեան իր միջավայրին ու հերոսներուն հարազատ մնալու համար իր գործերը մեծ մասով գրած է Թիֆլիսի բարբառով:

ՊԵՊՕ ԵՒ ԱՐՈՒԹԻՆ ԶԻՄԶԻՄՈՎ
(«ՊԵՊՕ» կատակերգութենէն, ՏԵՍԻԼ ԺԴ.)

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Հը, ո՞ւր ես եկել, աղբէ՛ր:

ՊԵՊՕ.- Այ, համեցէք նստի՛:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Իմ տանս համեցէք ասում է ինձ (Մեկուսի): Բայց այս ժա-
մանակ ո՞ւր ես եկել:

ՊԵՊՕ.- Կուչտը քաղցածին ի՞նչ է հարցնում: Վիզս մի՛ կտրիր, աղա
Արուժին: Թէ այս սհաթիս չտաս՝ բարութիւն կ'անիս, որ ինձ այստեղ
իսկոյն սպաննիս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Որեւէ մէկին պա՞րտ եմ, աղբէ՛ր, ո՞ւմ եմ պարտ, ո՞ւմ փողն
եմ կերել, որ քո փողն ուտեմ: Ինչ որ պարաթ էիր ասում, գտա՞ր,
բերե՞լ ես:

ՊԵՊՕ.- Ըմ, պարաթը չկայ, հօ գիտես, դու քո տաֆթարներիդ մէջ գտա՞ր
թէ ոչ:

Վաղարշակ Էլիբէկեան. հին Թիֆլիսը պատկերող նկարաշարէն:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Իմ տափթարներում չատ փնտոեցի, Աստուած՝ վկայ, ոչ մի տեղ չկայ:

ՊԵՊՕ.- Բաս ի՞նչ անեմ Հիմա:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Ի՞նչ պիտի անենք, դու քեզ համար, ես ինձ համար:

ՊԵՊՕ.- Ինչպէ՞ս թէ «դու քեզ համար, ես ինձ համար»: Ուրեմն դու քո մտքում ինձ պարտ չե՞ս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Աղբէ՛ր, ի՞նչ պիտի պարտք լինեմ, դու պարաթ չունես, ես ոչինչ չեմ գրել, քեզ ի՞նչ պարտք պիտի լինեմ:

ՊԵՊՕ.- Բաս քո սրտի տափթարի մէջ էլ չկայ ոչինչ գրած:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Սրտի տափթարը որն է:

ՊԵՊՕ.- Բաս քո խիղճը քեզ ոչինչ չի՞ ասում, դու հօ գիտե՛ս որ պարտ ես:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Որ իմանամ, հօ կը տամ, ինչո՞ւ եմ խօսեցնում:

ՊԵՊՕ.- Բաս, Գիքօն սո՞ւտ է ասում, նրա ճշմարտութիւնը բոլորը գիտեն:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Ահաւասիկ, «Աղուէսն իր պոչը վկայ բերեց»:

ՊԵՊՕ.- Աղա՛ Արութին, վերեւ հօ Աստուած կայ. դու գիտես՝ որ քո սիրտն էլ է կարդում ու իմ սիրտն էլ. արի՛, Աստուած մի՛ քաշիր:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Ինչե՞ր ես հնարում գլխէդ, աղբէր, մարդ որ լսի, կը կարծի, թէ ճիշդ ես ասում:

ՊԵՊՕ.- Դու գիտես, որ ճի՛շդ եմ ասում: Քո զաւակների սիրուն խղճա՛ մեզ: Այդ փողը ես ինձ համար չեմ ուզում:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Տէր ողորմած Աստուած:

ՊԵՊՕ.- Սպասի՛ր, սպասի՛ր, մինչեւ վերջը լսիր: Այդ փողով քոյրս նշանուած է: Խոստացել ենք, պէտք է տանք. եթէ ա՛յժմ իսկ չտանք՝ քրոջս թողնում են եւ այս գիշեր ուրիշ աղջիկ են ուզում: Վերջապէս Աստուծոյ ահեղ դատաստանը միտդ բեր է... Հօ քեզ եւս կը խօսեցնեն այնտեղ, ինձ էլ, ի՞նչ պատասխան կը տաս, որ չես տալիս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Պահ... Ահեղ դատաստանը վկայ, որ միտս չէ այդ արարքը:

ՊԵՊՕ.- Ես ճի՛շդն եմ ասում, ինձ չե՞ս հաւատում:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Վա՞, այդ ինչպէ՞ս կը լինի, Պեպօ՛, ամէն մարդ որ գայ ու այդպէս խօսի, տասը միլիոն էլ որ ունենամ՝ մի օրումը կը վերջանայ: Չէ, աղբէ՛ր, մեր առեւտրի հաշիւը այդպէս չէ:

ՊԵՊՕ.- Ուրեմն՝ չե՛ս տալիս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.- Ես պարտք չեմ, աղբէ՛ր: Բայց որ քոյրդ ամուսնացնում ես, աչքիս վրայ, ահա՛, բարի բան է, բռնի՛ր, աղբէ՛ր:

ՊԵՊՕ.- Այ, Աստուած որդիներդ պահի:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Ա՛ռ, հինգ թուման... Հաշուի՛ր, ճիշդ հինգ թուման է... հինգ թուման էլ խանութովս անցիր, այնտեղ կը տամ, այս ըոպէիս մարդ կ'ուղարկեմ: Գնա՛, աղբէ՛ր, Աստուած բարի վայելում տայ:

ՊԵՊՕ.– Հինգ թուման ու հինգ թուման... Մնացածը: Բայց իմ քրոջ համար հարիւր թուման ենք խոստացել:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Ես ի՞նչ անեմ, որ խոստացել էք, չատ վատ էք արել, որ խոստացել էք. ո՞ւմ փողն էք խոստացել: Մարդ իր վերմակին համապատասխան կ'երկարացնի ոտը: Դուք էլ որ հարիւրաւոր թումաններ էք խոստանում, ուրիշը ի՞նչ անի: Այս ի՞նչ բան դարձաւ աշխարհը, աղբէ՛ր, այլեւս ոչ ոքի համար չափ ու ձեւ չկայ:

ՊԵՊՕ.– Մեր բանը մե՛նք գիտենք, աղա՛, ձեր բանը՝ դուք. մեր փողն ենք խոստացել, ձեզ ի՛նչ:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Խոստացել ես, տա՛ր իրան տուր, ինձնից ի՞նչ ես ուզում:

ՊԵՊՕ.– Փողս տո՛ւր, որ տամ: Է... այս որ տալիս ես, ծաղրո՞ւմ ես, թէ

Դրուագ «Պեպօ» շարժանկարէն. հայկական առաջին խօսուկն շարժանկարը, 1935, րեմադրիչ՝ Յամօ Բեկնազարեան:

Ի՞նչ է միտքդ:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Արի ու էսպէսներին լաւութիւն արա: Տօ՛, ինչի՞ չես հասկանում, որ քեզ ոչինչ պարտ չեմ. այդ էլ որ տալիս եմ՝ հոգուս համար եմ նուիրում:

ՊԵՊՕ.– Նուիրո՞ւմ ես... Ես աղքատ եմ միթէ, եկել եմ քեզ մօտ՝ ողորմութիւն եմ խնդրում: Ես իմ վարձն եմ ուզում, վա՛րձը: Ի՞նչ եմ անում քո նուէրը:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Չե՛ս ուզում. այստե՛ղ տուր, ինձ պէտք կը գայ: Աղքատ ու հպարտ որ կ’ասեն՝ էս է ան... Բե՛ր, բե՛ր, ի՞նչ ես նայում:

ՊԵՊՕ.– Ուրեմն բոլոր փողերը չես տալիս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Տօ՛, գժուել ես թէ ի՞նչ է: Ի՞նչ ես ուզում ինձանից: Զո՛ռով պարտք կը լինի՞ աշխարհում, որ վզիս ես դնում:

ՊԵՊՕ.– Երդուի՛ր որ պարտ չես, երդուի՛ր: Մարդ կը լինես, եթէ երդուես:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Երդո՛ւմ, հաւա՛տ, Աստուա՛ծ, երկի՛նք, իմ որդիների արեւը վկայ, որ ոչինչ պարտ չեմ:

ՊԵՊՕ.– Այ Աստուած ու երկինք խոովի՛ գլխիդ: Հը՛, բոնի՛ր, ա՛չքդ կոխիր, կնոջդ համար առնելու բան կ’ունենաս:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Օգնեցէք, սպանեցին, մորթեցին... Ո՞վ կայ այնտեղ (ծառաներ ներս կը մտնեն):

ՊԵՊՕ.– Ա՞յս է քո մարդկութիւնը... Այ, հարա՛մ լինի քեզ՝ քո հարստութիւնը:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Տօ՛, օգնեցէք: Է... Ի՞նչ էք նայում, տեսնո՞ւմ էք, ուզում է սպաննել ինձ:

ՊԵՊՕ.– Սպասի՛ր, դէ՛նը... Այս ոսկի պատերը, որ սարքել ես, ո՞ւմ փողովն է... Հազար ինձ նմաններին թալանել ես: Քարն ու կիրը մեր արիւնով ես չաղախել. բոլորին խաբել ես ու այժմ ծանր ու բարակ քեզ համար նստած քէֆ ես անում:

Գրիգոր Ահարոնեան. «Պեպօ», քարտարձան Գ. Սունդուկեանի անունի թատրոնին առջեւ, Երեւան:

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Դո՛ւրս, դո՛ւրս ասում եմ: Դո՛ւրս արէք, չէ՞ք իմանում:
ՊԵՊՕ.– Դո՛ւրս... Փողերս ուրանում ես եւ դո՛ւրս ես անում: Դուրս կ'եր-
թամ, ճարս ի՞նչ, ուժը քո՞նն է, այս տան տէրը դու ես... Բայց, լա՛ւ
իմացիր, պարո՞ն Արութին, այս արարմունքը քեզ չի մնայ: Վերելը
Աստուած կայ, քթիցդ կը հանի քո անօրինութիւնը: Դէ՛նը, դէ՛նը...
(Գնում է):

ԱՐՈՒԹԻՆ.– Գնացէ՛ք, գնացէ՛ք հետը, ոչինչ չտանի, ոչինչ չփախցնի:
ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՀԱԹ – պրս.՝ ժամ: **ՊԱՐԱԹ** – պրս.՝ մուրհակ: **ՏԱՖԹԱՐ** – պրս.՝
տետրակ: **ԲԱՍ, ՀՅ** – վերաբերական բառեր. **ԹՈՒՄԱՆ** – պարսկական
մանր դրամ: **ԳԺՈՒԵԼ** – խենթանալ: **ԶՈՌՈՎ** – բռնի ուժով: **ԽՈՎԻԼ** –
բարկանալ: **ՀԱՐԱՄ** – պրս.՝ մեղք: **ՍԱՐՔԵԼ** – շինել, կազմել: **ԹԱԼԱՆԵԼ** –
կողոպտել: **ՔԷՖ ԱՆԵԼ** – խնճոյք սարքել, ուրախանալ: **ԱՐԱՐՄՈՒՆՔ** –
արարք. գործ: **ԴԷՆ** – հոն՝ նկատի ունի Աստուծոյ Դատաստանը:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Տեսիլը առնուած է «**Պեպօ**» թատերախաղէն: Պեպօ թիֆլիսցի կինոսո-
ւնըն է, այսինքն՝ օրը օրին աշխատող ու ապրող մարդ, պարկեշտ ու պատ-
ուախնդիր: Քոյրը՝ Կեկէլը, կը նշանուի, ու Պեպօ, սովորութեան համաձայն,
փեսացուին իբրեւ դրամօժիտ կը խոստանայ գումար մը, զոր կը մտածէ
առնել Արութին Զիմզիմովէն: Վերջինը պարտ էր Պեպոյի հանգուցեալ հօր:
Զիմզիմով կ'ուրանայ իր պարտքը, կ'ամբաստանէ ու բանտարկել կու տայ
Պեպօն: Երբ մուրհակը կը գտնուի՝ Զիմզիմով կ'ուզէ սիրաշահիլ Պեպօն,
բայց Պեպօն չ'ուզեր հաշտուիլ եւ կ'աշխատի, որ Զիմզիմով դատարանին
առջեւ իր մեղքը քաւէ իբրեւ զեղծարար:

Գ. Սունդուկեան «Պեպօ» թատերախաղին մէջ ծիծաղին հետ տուած է
նաեւ մարդոց ապրած տառապանքը, ողբերգութիւնը: Այս պատճառով այս
գործը կ'անցնի սովորական կատակերգութեան սահմաններէն ու կը դառ-
նայ իրապաշտ տրամա:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.– Ստորեւ բերուած առածներն ու ասացուածքները ո՞վ կը գործածէ:

Ստեփանոս Արսլանեան. «Խնձոյք Կուրի Ափին», 1860 թթ., կտաւ, իւղաներկ:

Իւրաքանչիւր խօսք ինչո՞վ կ'արտայայտէ հերոսին հասարակական ըմբռնումներն ու շահերը:

Կուշտը քաղցածին ի՞նչ է հարցնում:

Դու քեզ համար, ես ինձ համար:

Աղուէսն իր պոչը վկայ բերեց:

Մարդ իր վերմակին համապատասխան կ'երկարացնի ոտը:

Այլեւս ոչ ոքի համար չափ ու ձեւ չկայ:

Մեր բանը մե՛նք գիտենք, աղա՛, ձեր բանը՝ դուք. մեր փողն ենք խոստացել, ձեզ ի՛նչ:

Աղքատ ու հպարտ որ կ'ասեն՝ էս ա:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«Կուշտը քաղցածին ի՞նչ կը հարցնէ»

Ընկերային կեանքէն քաղուած դրուագով մը հաստատէ՛ կամ ժխտէ՛ այս առածը:

ԱԶԱՏ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ

Ընկերային անհավասարությունը, աշխատանքի ու բարիքի անհավասար բաշխումը, ազգային ու ընկերային անարդարությունները յուզած են մարդը սկիզբէն ի վեր: Հայ գրականութեան մէջ ատիկա բարձրաձայն արտայայտած է միջնադարու հայ տաղերգու **Ֆրիկը**, որ ապրած է մոնղոլեան արշաւանքներու հետեւանքով ստեղծուած պայմաններուն մէջ, մօտաւորապէս 1230-1315 թուականներուն: Գրած է միջին հայերէնով: Յայտնի են անոր «**Գանգատ**» եւ «**Ընդդէմ Ֆալաքին**» բանքերը: Կու տանք հատուածաբար:

ԳԱՆԳԱՏ

Եղիշէ Թադեւոսեան,
«Երկրպագութիւն խաչին»,
կտաւ, իւղաներկ, 1901:

Աստուած արդար եւ յիրաւի,
Եւ ողորմած ամենայնի,
Եւ ա՞յս էր բան քո հրամանի,
Արդար իրաւ դատաւորի,

Որ մէկն ապրի տասն տարի,
Մէկն հարիւր այլ աւելի,
Մէկն ո՛չ ի տասն հասանի,
Երկու երեք ամսոց մեռնի:

Մէկն ի պապանց պարոնորդի,
Մէկն ի հարանց մուրող լինի,
Մէկին հազար ձի եւ ջորի,
Մէկին ոչ ուլ մի, ոչ մաքի:

Մէկին հազար դեկան ոսկի,
Մէկին ո՛չ փող մի պղինձի,
Մէկին հազար հատ մարգարտի,
Մէկին ոչ ուլնիկ ապիկի:

Մէկին հազար գառնով մաքի,
Մէկին ոչ մէկ չորքոտանի,
Մէկին բեհեզ եւ ծիրանի,
Մէկին բրդէ շալ մի չանկնի:

Մէկին ատլաս եւ դրմըզի,
Մէկին չապիկ մի չի հասնի,
Մէկին հարամն յաջողի,
Մէկին հալալն կորուսի:

ԲԱՆ - գործ: Ի ՊԱՊԱՆՅ, Ի ՀԱՐԱՆՅ
- պապերու, հայրերու օրէն: ՄԱՔԻ - ոչխար:
ԴԵԿԱՆ - ոսկեղրամ: ՈՒԼՆԻԿ ԱՊԻԿԻ -
ապակեայ հլուն: ԲԵՀԵԶ, ԾԻՐԱՆԻ, ԱՏԼԱՍ,
ՂՐՄԸԶԻ - կերպասներ:

ԸՆԴԴԵՄ ՖԱԼԱՔԻՆ

Էյ չարիս, զվատին տունն կու ծեփես ոսկով դու բոլոր,
Ջաղէկն ի յերկիր ի վար վտարես, որ ժողվէ կտոր,
Ջայն որ խոզարած չվայլէ՝ կու գուգես ասեղ ձիաւոր,
Եւ զղորդ մարդկանց զտունն կու քակես առանց բահաւոր:

Ջանգէտ ու նաքաս մարդն յաստնուորս առնես մեծաւոր,
Ջիմաստուն մարդկանց զհասցն կու ձգես ի սար կամ ի ձոր:
Ջյիմարքն ընտրեցիր աղէկ, իմաստնոց գլուխն է ի կոր,
Ծո՛ւտ է զինչ որ դու կ'առնես, ո՞վ լինի հաւան քեզ այդոր:

Հիմիկ դժարեց բաներս, որ թաթարն եղաւ թագաւոր,
Ջրկեց զամենայն աշխարհս ու զգողերն եղիր մեծաւոր:
Այս այլ չի մնայ հանցեղ ու ֆալաքն ոչում կարելոր,
Ջարնու եւ ձգէ ի վայր՝ չհամարէ զոչ ոք թագաւոր:

Դարձո՛՛ զչարութիւնս յիսնէ եւ փոխէ՛ զինչ հին կայ՝ ի նոր,
Թէ չար՝ թէ բարի, թէ դուր՝ թէ դժար, որ ի յաստնուոր,
Ամէնն ի քենէ կու գայ, դո՛ւ պատճառ՝ Աստուած դատաւոր,
Աղքատ իմաստուն լաւ է, քան զհազար անգէտ գանձաւոր:

ՖՐԻԿ

ՖԱԼԱՔ - բախտ. ճակատագիր: ՉԱՐԽ - անիւ. բախտի անիւ: ԿԸ ԶՈՒԳԵՄ - կը
զարդարես: ՂՈՐԴ - շիտակ: ԿԸ ՔԱԿԵՄ - կը քանդես: ՆԱՔԱՍ - անաղնիւ. ցածոզի:
ԱՍՏՆՈՒՈՐ - աշխարհ: Կ՛ԱՌՆԵՄ - կ'ընես: ԵԴԻՐ - դրաւ: ՀԱՆՅԵՂ - այնպէս: ՈԶՈՒՄ -
Ոչ մէկ բանի մէջ: ՅԻՍՆԷ - ինձմէ:

ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԴԻՐԲԸ

Ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ դրուիլ գլխաւոր նախադասութեան սկիզբը, մէջը եւ վերջը: Ատոր համաձայն ալ կրնայ ըլլալ՝ նախադաս, միջադաս եւ յետադաս:

Այս է այն լեռը, ուրկէ բիւր ակեր կը բխին:

Յետադաս ստորադասը ստորակէտով կը տրոհուի:

Այս առտու, երբ արթնցայ, ձիւն կը տեղար:

Միջադաս ստորադասը երկու կողմէն ստորակէտով կը տրոհուի:

Ինչ որ կը փափաքիս՝ պիտի ունենաս:

Նախադաս ստորադասը բութով կը տրոհուի: Ոմանք ստորակէտ կը գործածեն:

Որ-ով կազմուած յարադրաւոր յարաբերական դերանունները սովորաբար կը գործածուին նախադաս ստորադասին հետ՝ ով որ, որոնք որ, ինչ որ, ուր որ, ուրկէ որ, երբոր, ինչպէս որ, որքան որ:

● Որոչեցէ՛ք գլխաւոր նախադասութիւնը եւ ստորադասը ըստ դիրքի եւ բաժնեցէ՛ք յարմար կէտով:

Ով որ ուզէ կրնայ երթալ:

Այն տունը ուր անցաւ մանկութիւնս փլատակ է այսօր:

Ուր որ ուզես հոն կ'երթանք:

Առտու երբ դպրոց կ'երթայի սաստիկ կ'անձրեւէր:

Երբոր քնանալու ըլլաս լոյսը կը մարես:

Ով որ կ'արտասանէ պիտի գնահատուի:

Որու որ հարցուցի ուրացաւ:

Կը խօսի այնպէս ինչպէս կ'ուզէ:

Կը վազէ այնքան որքան կրնայ:

Ուրկէ որ անցնիս վտանգ կայ:

Երբոր հանգիստ զգաս վերադարձի՛ր գործի:

Հետդ բեր այն նկարները զորս ընկերներդ դիտել կ'ուզեն:

Զարմիկս որ Փարիզ կ'ապրի կը փափաքի բեմադրիչ ըլլալ:

● Փորձեցէ՛ք ստորադասին դիրքը փոխել (ի հարկին անդամներուն չարքն ալ փոխելով կամ յարաբերականը հոմանիչ յարաբերականով մը փոխարինելով):

Տեսանք այդ նաւաստիները, որոնք փրկուած էին նաւաբեկումէն:

Հեքիաթին այդ հերոսը պատժուեցաւ, որովհետեւ չար է:

Ըսաւ. «Պիտի մեկնիմ»:

Չհանդիպեցանք, քանի որ ուշ էր:

Կ'ուտէ ան, որ կ'աշխատի:

Կը խօսի այնպէս, ինչպէս կ'ուզէ:

Այն տունը, ուր անցաւ մանկութիւնս, փլատակ է այսօր:

Միայն անոնք, որոնք բակն էին, տեսան դէպքը:

Կազմեցէ՛ք յետադաս, միջադաս եւ նախադաս ստորադաս բաղադրիչներով մէկական բարդ ստորադասական նախադասութիւն:

ՄԻՋԱՆԿԵԱԼ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Մեծ հայրս բարեպաշտ մարդ մըն էր:

Լոյս իջնէ իր գերեզմանին:

Ասոնք երկու պարզ նախադասութիւններ են, բոլորովին իրարմէ անկախ: Սակայն խօսողը կրնայ ըսել նաեւ այսպէս.

Մեծ հայրս,- լոյս իջնէ իր գերեզմանին,- բարեպաշտ մարդ մըն էր:

« Լոյս իջնէ իր գերեզմանին» նախադասութիւնը միջանկեալ նախադասութիւն է, որ քերականօրէն չի կապուիր միւս նախադասութեան, այլ պարզապէս խօսողին արտայայտած լրացուցիչ մէկ միտքն է կամ անոր վերաբերմունքը:

Միջանկեալ նախադասութիւնը միւս նախադասութենէն կրնայ բաժնուիլ ստորակէտերով, ստորակէտ-գծիկներով կամ փակագիծով: Նախընտրեցէ՛ք երկրորդը:

Միջանկեալ նախադասութիւնը միշտ առանձին կ'առնուի եւ այդպէս քերականական լուծման կ'ենթարկուի:

● *Ընդգծեցէ՛ք միջադաս ստորադաս եւ միջանկեալ նախադասութիւնները անհրաժեշտ կէտերը աւելցնելով:*

Բժիշկները որոնք տեսած էին վարակեալները ցնցուած էին:

Բժիշկը Աստուած օրհնէ զինք փրկեց շատերու կեանքը:

Տաթեւի վանքը բերդ ըսել պէտք է անառիկ դիրք ունի:

Գետը ուր մտանք գիշերով ջրվէժներով կ'ընթանար:

Դաւաճանները եղած չըլլային չարիք պատճառեցին:

Միայն անոնք որոնք չէին մօտեցած սեղանին փրկուեցան վարակէն:

● *Գտէ՛ք առաջին երեք տուներուն գլխաւոր նախադասութիւնը, ապա ճիշդ չարադասութեամբ, առանց կրկնութիւններու, անոր կապեցէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնները՝ մէկ պարբերութեամբ: Երկրորդ պարբերութեամբ մը տուէ՛ք վերջին տունը:*

ՈՂՋՈՅՆ

Ամէն անոնց, որոնք երբեք չգիտցան
Իրենց համար իմ սրտիս մէջ բարձրացած
Սեղանին վրայ ծխուող խունկը սրբազան...
Ամէն անոնց, որոնք իբրեւ առեղծուած

Մը զիս տեսան, աչքիս բոցով եւ լեզուիս
Լուութիւնով եւ քայլերովս փախչող...
Որոնք գտան իրենց ճամբուն վրայ զիս՝
Պտտցնող սէր մը անձայն ու անչող...

Անոնց, անուշ էակներուն, այժմ ողջոյն,
Իմ անցեալիս գեղեցկութեան մէջ անմահ,
Անոնց ողջոյն՝ այս բառերով դողդոջուն:

Իրենցմէ բան չեմ ուզեր ես ալ հիմա,
Զի ստացայ, ինչ որ ինձ տալ կրնային,
Զի իրենցմով հիմա չէն է ամային....:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Ժ. ԴԱՍ

**ՍՄԲԱՏ ՇԱՅԱ-
ՉԻՉ (1841-1907)** ծնած է Աշտարակ գիւղը: Ապրած է Մոսկուա իր-
րել ուսուցիչ Լազար-
եան ճեմարանի: Ունի
բանաստեղծութիւններ
եւ «Լեւոնի Վիշտը»
պոէմը: Յայտնի է «Ե-
րազ» երգով:

**ԳԵՈՐԳ ԴՈՂՈՆ-
ԵԱՆ (1840-1908)** եղած է ուսուցիչ: Գրած է
բանաստեղծութիւններ:
Անմահացած է «Ծի-
ծեռնակ» երգով, որ
կը մարմնաւորէ տա-
րագիր հայորդիներ-
րուն հայրենաբաղ-
ծութիւնը:

ԵՐԱԶ

Ես լսեցի մի անուշ ձայն,-
Իմ ծերացած մօր մօտ էր,-
Փայլեց նշոյլ ուրախութեան,
Բայց ափսոս, որ երազ էր:

Կարկաչահոս աղբիւրն այնտեղ
Թաւալում էր մարգարիտ.-
Նա յստակ էր որպէս բիւրեղ,
Այն երազ էր ցնորամիտ:

Եւ մեղեդին տխուր, մայրենի,
Յիշեց մանկութեան օրեր,
Մօրս համբոյրն ես զգացի,
Ա՛խ, ափսոս, որ երազ էր:

Կուրծքին սեղմեց կարօտագին,
Աչքերս սրբեց,- շատ թաց էր,-
Բայց արտասուքս զնում էին...
Ա՛խ, այդ ինչո՞ւ երազ էր:

ՆՇՈՅԼ - փայլ. շող: ԲԻԻՐԵՂ - Թանկ
ապակի: ՅՆՈՐԱՄԻՏ - ցնորած. խելագար:
ՄԵՂԵԴԻ - քաղցր եղանակ: ԱՆԴ - հոն:
ԿՏՈՒՐ - տանիք: ԱՍՏ - հոս: ԱՐԵԳ - արել:

ԾԻԾԵՌՆԱԿ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Դու՝ զարնան սիրուն թռչնակ,
Դէպի ո՞ւր, ինձ ասա,
Թռչում ես այդպէս արագ:

Ախ, թռի՛ր, ծիծեռնակ,
Ծնած տեղս՝ Աշտարակ,
Անդ շինիր քո բոյնը
Հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հեռու՝ ալեւոր
Հայր ունիմ սգաւոր,
Որ միակ իր որդուն
Սպասում է օրէ օր:

Երբ տեսնես դու նրան,
Ինձնից շատ բարել արա,
Ասա՛, թող նստի լայ
Իւր անբախտ որդու վրայ:

Դու պատմէ՛, թէ ինչպէս
Աստ անտէր ու խեղճ եմ ես,
Միշտ լալով, ողբալով՝
Կեանքս մաշուել, եղել է կէս:

Ինձ համար ցերեկը
Մութ է իջնում արեգը,
Գիշերը թաց աչքիս
Քունը մօտ չի գալիս:

Ասա՛ որ չբացուած
Թառամեցայ միայնացած,
Ես ծաղիկ գեղեցիկ,
Չայրենի հողից զրկուած:

Դե՛հ, սիրո՛ւն ծիծեռնակ,
Չեռացիր, թռի՛ր արագ,
Դէպ հայոց երկիրը՝
Ծնած տեղս Աշտարակ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- «Երազ» եւ «Ծիծեռնակ» քերթուածներուն մէջ ի՞նչ զգացում հասարակաց է:

- Կարօտի զգացումը արտայայտելու համար իւրաքանչիւրը ի՞նչ միջոցի դիմած է:

- Գտէ՛ք ուրիշ քերթուած-երգեր, որոնք հայրենի կարօտը արտայայտած են գաղթող թռչուններու դիմառնութեամբ:

Կարմրաւոր, Աշտարակ գիւղ, Է. դար: Խաչածեւ կեդրոնագմբէթ եկեղեցի:

ԱՆՏՈՒՆԻ ԵՐԳԵՐ

Օտարներու տիրապետութեան ստեղծած քաղաքական ու տնտեսական ծանր պայմաններուն տակ շատ հայեր, կամայ թէ ակամայ, ստիպուած էին պանդխտելու օտար երկիրներ:

Պանդխտութեան պատճառած ցաւը դարձաւ ժողովրդական երգի հիմնական նիւթերէն մէկը: Միջին դարերուն պանդուխտի երգերը կը կոչուէին **անտունի երգեր**: Անտունի երգերուն քնարական հերոսը գլխաւորաբար պանդուխտն է, պանդուխտին հայրը, մայրը եւ կիներ: Անտունի երգերը միջնադարեան հայ բանահիւսութեան ամէնէն սրտաուռ բաժիններէն մէկը կը ներկայացնեն:

ՊԱՆԴՈՒՄՏԸ ԿՈՌԻՆԿԻՆ

*Կռունկ, ուստի՞ կու գաս, ծառայ եմ ձայնիդ.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:
Մի՛ վազեր, երամիդ շուտով կը հասնիս.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:*

*Թողեր եմ ու եկեր մլքերս ու այգիս.
Քանի որ ա՛խ կ'անեմ, կու քաղուի հոգիս.
Կռունկ, պահ մը կացիր, ձայնիկդ ի հոգիս,
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:*

*Ո՛չ զլուր օր գիտեմ, ո՛չ զկիրակին.
Զարկած է գիս շամփուրն, բռնած կրակին.
Այրիլս չեմ հոգար, ձեզմէ կարօտ եմ.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:*

*Պաղտատու կու գաս, կ'երթաս ի սեհրաթ.
Թղթիկ մը գրեմ տամ քեզ ամանաթ.
Աստուած թող վկայ լինի քու վրադ.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:*

Գրեր եմ մէջ թղթիս թէ հոս մնացի.
Օրիկ մը օրեր զաչերս չբացի.
Սիրելիք, ձեզանէ կարօտ մնացի.
Կռունկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:

Աշունն է մօտեցեր, գնալու ես թապտիր,
Երամ եմ ժողվեր, հազարներ ու բիր,
Ինձ պատասխան չտուիր, ելար, գնացիր,
Կռունկ, մեր աշխարհէն գնա՛, հեռացիր:

ՈՒՍՏԻ - ուրկէ: ԽԱՊՐԻԿ - լուր: ՄՈՒԼՔ - կալուած: ԼՈՒՐ ՕՐ - ոչ տօնական օր:
ՍԵՀՐԱԹ - պտոյտ: ԱՄԱՆԱԹ - աւանդ: ԹԱՊՏԻՐ - կարգադրութիւն:

ՄԱՅՐԸ ՄԵԿՆՈՂ ՏՂՈՒՆ

«Գնամ ու գնամ» կ'ասէր իմ մանչուկն, ես աւտալու չի.
Երբ «բարով մնա» ասաց, ես աւօտ-չաւօտ մնացի,
Երբ ոտքն ի զանգուն եղիր՝ ես հայրան ի վայր մնացի,
Այլ բան չի կարցի ասել. «Ո՛ւր կ'երթաս՝ ճամբիկդ ի բարին,
Ան ճամբով որ դուն երթաս՝ վարդ ու մուրտ բուսնի,
Այն քաղաքն որ դուն մտնաս՝ Գրողին ծայնը չի հասնի.
Այն մեծլիսն որ դու նստիս, գաւաթները գինով լեցուի.
Ծովերն ալ գինի դառնայ ու նաւերը՝ տոստողանի»:

ԱԻՕՏ-ՉԱԻՕՏ - չուարած: ԶԱՆԳ - ասպանդակ: ՀԱՅՐԱՆ - հիացած: ԳՐՈՂ - Գաբրիէլ
հրեշտակապետը, որ մահերը կ'արձանագրէ: ՄՈՒՐՏ - վայրի պտուղ մը. հոս նկատի
ունի բոյսը՝ մրտենի: ՄԵՃԼԻՍ - սրահ, հաւաքավայր: ՏՈՍՏՈՂԱՆԻ - բաժակ:

ԿԻՆԸ ՊԱՆԴՈՒՄՏԻՆ

Գիշեր-ցերեկ հէջ չես ելլեր մտացս,
Գլուխս բարձ դնեմ՝ կու գաս երագս,
Յարամ ըրիր կերած հացս, խմածս,
Զարկիր, կրակ տուիր, կ'էրիմ, կու վառիմ,
Զրի պէս ծարուրցեր եմ, ճամբուդ կը նայիմ:

ՈՐ ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆԻՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Որ/որոնք յարաբերական դերանունը ունի եզակի եւ յոգնակի, կը հոլովուի: Նոյն իմաստներով հանդէս կու գան նաեւ ով որ, որոնք որ եւ ինչ որ դերանունները, որոնք նախադաս ստորադաս նախադասութեան մէջ կը գործածուին, իսկ որ դերանունը, իր բոլոր ձեւերով, միջադաս եւ յետադաս ստորադաս նախադասութիւններուն մէջ: Այսպէս՝

Ով որ կրնայ՝ կը մրցի:	նախադաս ստորադասի մէջ
Որոնք որ կրնան՝ կը մրցին:	» » »
Կը մրցի ան, որ կրնայ:	յետադաս » »
Կը մրցին անոնք, որոնք կրնան:	» » »
Անոնք, որոնք կրնան, կը մրցին:	միջադաս » »
Ընտրեցէք զայն, որ լաւ է:	յետադաս » »
Ինչ որ լաւ է՝ զայն ընտրեցէ՛ք:	նախադաս » »

Յարաբերականներուն հոլովումը.

ուղղ.	որ	որոնք	ով (որ)	որոնք (որ)	ինչ (որ)
հայց.	զոր	զորս	ով որ	որոնք որ	ինչ որ
սեռ.	որուն	որոնց	որու որ	որոնց որ	ինչի որ
տր.	որուն	որոնց	որու որ	որոնց որ	ինչի որ
բաց.	որմէ	որոնցմէ	որմէ որ	որոնցմէ որ	ինչէ որ
գործ.	որով	որոնցմով	որով որ	որոնցմով որ	ինչով որ

Որ դերանունը յարաբերեալին հետ կը նոյնանայ իր թիւով:
Բարեւեցի տղուն, որ փողոցէն կ'անցնէր:
Բարեւեցի տղոց, որոնք փողոցէն կ'անցնէին:

- **Դրէ՛ք որ յարաբերական դերանունը յարմար թիւով ու հոլովով:**
 Ո՞վ է այն գրողը, գրեց «Նենթը» վէպը:
- Տեսայ այն տղաքը, ախոյեան հանդիսացան:**
- Այն աշակերտը, անունը չեմ յիշեր, լաւ մարզիկ մըն էր:**
- Տեսայ հայրենակիցներս, հետ մանկութիւնս ապրած եմ:**
- Տո՛ւր ինծի այն գրիչը, նուէր ստացած էիր:**

Ո՞վ է ան, Հայրիկ կոչեցին:

Գտայ այն գիրքերը,..... դուն կը փնտոտիր:

Տեսայ այն աշակերտները, միշտ հպարտ եղած եմ ես:

Ահաւասիկ այն ծառը,..... պտուղ քաղեցինք:

Ո՞վ է այն գրողը,..... ծննդավայրը Դսեղ գիւղն է:

● **Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք** որ, որոնք, զոր, զորս, որուն, որոնց, որմէ, որոնցմէ, որով, որոնցմով **յարաբերականներով: Ասոնք կը պահանջեն յարաբերեալ, որուն թիւով ալ կը համաձայնին:**

ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐԸ

Յարաբերական դերանունները նախադասութեան անդամ կը դառնան: Այսպէս՝

Հաւաքուեցանք պարտէզին մէջ, ուր խաղեր կազմակերպեցինք:

Ո՞ւր խաղեր կազմակերպեցինք - ուր - տեղի պրզ. «կազմակերպեցինք» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «պարտէզին մէջ» յարաբերեալին:

Հաւաքուեցանք պարտէզին մէջ, ուրկէ առուակ մը կ'անցնէր:

Ուրկէ՞ առուակ մը կ'անցնէր - ուրկէ - տեղի պրզ. «կ'անցնէր» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «պարտէզին մէջ» յարաբերեալին:

Վերադարձանք ուչ գիչերով, երբ փողոցները ամայի էին:

Ե՞րբ փողոցները ամայի էին - երբ - ժամանակի պրզ. «ամայի էին» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «գիչերով» յարաբերեալին:

Այնպէս գրէ, ինչպէս որ Ուսուցիչը թելադրեց:

Ուսուցիչը ինչպէ՞ս թելադրեց - ինչպէս որ - ձեւի պրզ. «թելադրեց» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «այնպէս» յարաբերեալին:

Այնքան վազէ, որքան կրնաս:

Ո՞րքան կրնաս - որքան - չափ ու քանակի պրզ. «կրնաս» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «այնքան» յարաբերեալին:

Որ յարաբերական դերանունը հանդէս կու գայ գոյականին բոլոր պաշտօններով: Օրինակ՝

Երէկ հանդիպեցանք քեռիս, զոր շատոնց չէինք տեսած:

Ձո՞վ չէինք տեսած - զոր - ուղիղ խնդիր «չէինք տեսած» ստորոգիչին, յարաբերական դերանուն «քեռիս» յարաբերեալին, հայց. հոլով, եզ., Գ. դէմք:

● Ստորադաս նախադասութեան ենթական եւ ստորոգիչը որոշելէ ետք միայն լուծեցէ՛ք յարաբերական դերանունը՝ տալով պաշտօնը, յարաբերեալը, հոլովը, թիւն ու դէմքը:

Հետդ բե՛ր սղոցը, որով փայտ պիտի կտրեմ:

.....

.....

Ասիկա այն դպրոցն է, ուր կը յաճախէր Պետրոս Դուրեան:

.....

.....

Դիմացը Սրմանց գագաթն է, ուրկէ կը բխի Արաքս գետը:

.....

.....

Առտուն, երբ արեւը ծագեցաւ, խումբը լերան վրայ էր արդէն:

.....

.....

Այնպէս գրէ, ինչպէս կը պահանջուի:

.....

.....

Այնքան բեր, որքան կը պահանջուի:

.....

.....

Առի այն գիրքերը, զորս կրցած էի ընտրել:

.....

.....

Հանդիպեցայ բարեկամներուս, որոնք զիս կը սպասէին:

.....

.....

Ժ. ԴԱՍ

≡ ԻՐԱՊԱՇՏ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ≡

Իրապաշտ գրական ուղղութիւնը արեւմտահայ գրականութեան մէջ շարժումի վերածուեցաւ, երբ Արփիար Արփիարեան 1884ին Կ. Պոլսոյ մէջ սկսաւ հրատարակել «Արեւելք» օրաթերթը ու իր շուրջը հաւաքեց խումբ մը երիտասարդ գրչակիցներ՝ առաջադրելով իրապաշտ սկզբունքներով գրականութիւն մշակել: Անոր միացան Կ. Պոլսոյ «Հայրենիք» եւ «Մասիս» թերթերը: Այս շարժումին փայլուն դէմքերը հանդիսացան Արփիար Արփիարեան, Լեւոն Բաշալեան, Գրիգոր Զօհրապ, Տիգրան Կամսարական, Հրանդ (Մելքոն Կիւրճեան), աւելի ուշ՝ Երուանդ Օտեան, Երուխան (Երուանդ Սրմաքէչխանլեան), որոնք յայտնի են Իրապաշտ Սերունդ անունով:

Իրապաշտ Սերունդի գրողները գործեցին համիտեան բռնակալութեան եւ խիստ գրաքննութեան պայմաններուն մէջ եւ չկրցան նիւթ դարձնել ազգային հալածանքները, բայց անոր փոխարէն սեւեռեցին պոլսահայ կեանքի միւս երեսները: 1896ի Համիտեան ջարդերուն շատեր անցան արտասահման, ուր ոմանք շարունակեցին իրենց գրական գործունէութիւնը:

Արեւմտահայ իրապաշտ գրողները մշակեցին արձակի բոլոր տեսակները՝ վէպ, վիպակ, ակնարկ, պատմուածք ու նորավէպ:

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ (1852 -1908) ուսումը ստացած է Կ.

Պոլիս, ապա Վենետիկի Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանին մէջ:

Ա. Արփիարեան եղաւ Իրապաշտ սերունդի առաջնորդը Կ. Պոլսոյ մէջ: Ունի պատմուածքներու փոքրիկ հատոր մը՝ «Կեանքի Պատկերներ» եւ երկու վիպակ՝ «Ոսկի Ապրջան» եւ «Կարմիր Ժամուց»: Իր գրագէտի տաղանդը սպառած է խմբագրական եւ կազմակերպչական աշխատանքներու մէջ: Գործածած է Դայկակ, Դրագդան, Սկեպտիկ եւ Դրպետ ծածկանունները:

1890ին կը բանտարկուի իր յեղափոխական գործունէութեան համար: 1896ին, Դամիտեան կոտորածներուն կ'անցնի արտասահման՝ Լոնտոն, Վենետիկ, ապա Գահիրէ, ուր մինչեւ իր մահը կը շարունակէ իր գաղափարական ու գրական գործունէութիւնը:

ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԷՖԵՆՏԻ ԵՒ ՏԷՐ ՅՈՒՍԻԿ

(Հատուած «ԿԱՐՄԻՐ ԺԱՄՈՒՑ» վէպէն)

Թաղին մէջ Քիւրքճեան Հայրապետ Էֆենտին վրայ խօսուած ատեն «Էֆենտին» յորջորջումը բաւական կը համարուէր: Ո՛չ անուն, ո՛չ մականուն: Պարզին Վսեմութիւնը:

Էֆենտին Օրթագիւղ փոխադրուած էր երեսուն տարի առաջ: Այդ երկար ժամանակամիջոցին կիրակի մը ժամէն բացակայած չէր: Ու ա՛լ հիմակ իր սովորութիւնները բնագոյի մը ճշդումով կը վարէին տէրունական օրերու իր կենցաղը:

Երեսուն տարիներու կիրակնօրեայ այս հանգստաւէտ կենցաղավարութիւնը խանգարուեցաւ 1890 Օգոստոս 19ին: Այդ օրը ժամուն տօնախմբութիւնը ըլլալով՝ շքադիր հանդիսաւորութեամբ կը պատարագէր թաղին քարոզիչ եպիսկոպոսը: Սպասաւորելու պատուին ալ նոր «ղարիպը» արժանացած էր՝ շնորհիւ իր ձայնին: Արարողութեան պահուն, երբ «Ազատութիւն եղբարց մերոց գերելոց» աղաչանքին երկինք առաքման կարգը եկաւ, հայաստանցի տէրտէրը՝ աչքերը բոցաբորբ, բուրվառը ժողովուրդին արձակեց երկնագոյնիկ զայրոյթէ մղեալ ուժգնութեամբ ու ահեղագոչ «ա» մը սլացուց: Հայ հոգիները մէկէն ի մէկ այդ «ա»ին վրայ ամբարձիկ՝ շնչասպառ հոն մնացին քարացած, մեծ պատահարներու սպասող անբարբառ անձկութեան մէջ: «Զատ»ը պայթեցաւ, նրբահծծիւն մեղեդիի մը պէս թրթռաց «ու»ն, երկնասլաց «թիւն»ը, որուն ետեւէն ժողովուրդի ամպորոտ «ամէն»ը փոթորկեցաւ տաճարին մէջ: Նախորդ օրը Պոլսէն Աքիա ճամբու դրուած էր հայ խումբ մը շղթաներով, ոխաթափ վրէժխնդիրներու ջոկատը. առաջինը:

Էֆենտին յանկարծակիի եկաւ այս բոլոր նորութիւններէն: Շուարած մնաց, երազի մէջ ծանր վտանգի ենթարկուողի մը շնչարգելութեամբ: Մէկէն ի մէկ սթափեցաւ սակայն, աթոռը թողուց ու դուրս ելաւ: Ազնուաշուքները համաշարժ դրդմամբ իրարու երես նայեցան, դէմքերնուն բոլոր շարժուն մասերը ծռմուկելով: Այդ նշանացի ազդարարութեամբ՝ ամէնքը միասին դուրս ելան: Բակը տանող դրան առջեւ տեսան ժամկոչը, որ վիզը ծռու՝ տեղը կը մնար, Էֆենտին հովանոցը դեռ ձեռքը: Մարդուկին ու աղաներուն միջեւ ըրպէական մտերմութիւն մը հաստատուեցաւ:

- Ժամկո՛չ աղբար, Էֆենտին ո՞ւր գնաց:

- Խորհրդարանը,- պատասխանեց ողորմուկ ձայնով:

Ծանրաքայլ, ինչպէս յուղարկաւորութենէ մը ննջեցեալին տունը վերադարձողներ, իրենք ալ խորհրդարանը յառաջացան «զարմանք» մուտալով քիթերնուն տակէն: Էֆենտին կանաչ կերպասապատ սեղանին գլուխը նստած՝ Ֆէսը աթոռին վրայ, ուժգին-ուժգին սիկառ կը քաշէր: Եկուորները ոտքի վրայ շարուած մնացին, ամէնուն բերանը գոց. ոչ ոք սիրտ կ'ընէր լուութիւնը խզելու:

Երբ պատարագը աւարտեցաւ՝ խորհրդարանը եկաւ եպիսկոպոսը աւագերէցին ընկերակցութեամբը եւ հայաստանցի տէրտէրին: Եւ երբ ամէնքը նստեցան՝ Էֆենտին դարձաւ դարիպին ու հարցուց հատիկ-հատիկ արտասանելով իւրաքանչիւր վանկը.

- Հրամանքդ ո՞ր տեղէն ես, տէրտէ՛ր:

- Խոզագեղէն,- պատասխանեց քահանան, առանց «ծառայ եմ, էֆենտի» նախաբանին, որ պանդուխտներու բերանը պարտաւորիչ էր:

4. Պոլսոյ Գուճաքու թաղամասի Յայոց Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցին:

- Խոզագեղէ՛ն, հը՛մ: Է՛, հոս ալ գիտե՞ս ուր է:

- Ստամպոլ չէ՞:

- Ատ ալ գիտես եղեր: Աղէ՛կ: Է՛, Հասան փաշան ալ գիտե՞ս ով է:

- Ես ի՞նչ գիտնամ՝ ով է: Ով կ'ուզէ թող ըլլայ: Աշխարհիս երեսը շունէն շատ Հասան փաշա կայ:

Եկեղեցականները սկսան մօրուքնին շոյել: Էֆենտին պարտաւորուեցաւ լայնկեկ թաշկինակի մը օժանդակութեանը դիմել՝ արքայապիղծ յանդգնաբանութիւնը չլսած ըլլալու համար:

- Աս Հասան փաշան քու գիտցածներէդ չէ: Պէշիկթաշի Հասան փաշան է,- շարունակեց Էֆենտին սպառնացայտ շեշտով մը: Այս Հասան փաշան Նորին Վսեմութեան

աչքն է ու ականջը. սորվէ՛:

- Է՛, ինծի ի՞նչ, ամիրա՛, ի՞նչ կ'ուզէ թող ըլլայ,- դիմադարձեց Տէր Յուսիկ իր անհոգ արհամարհանքի շեշտովը,- կ'ուզէ աչքը ըլլայ, կ'ուզէ ականջը, ո՛ր ծակը կ'ուզէ թող ըլլայ:

- Ինծի ի՞նչ մի՛, ժողովուրդը գրգռող ան ի՛նչ եղանակներ էին, տէրտէ՛ր: Լուրը հիմակ գնաց Հասան փաշային, ժուռնալ եղանք, ժուռնալ: Ան ի՛նչ «ազատութիւն» էր, որ պոռացիր:

Եպիսկոպոսը, աւագերէցը յօնքերը պուստեցին:

- Մեր հազարաւոր տարիներու աղօթքներն են, մեր սուրբ հայրապետներուն դրած ծէսերն են: Ի՞նչ, աս ժամը հայ քրիստոնէի ժամ է՞՞:

Ու հայաստանցին աչքերը խոլոր-մոլոր ժուռ ածեց եպիսկոպոսին ու քահանաներուն երեսը: Բոպէ մը ամէնքն ալ հիազարհուր ցնցուեցան: Այդ հրուտ նայուածքին մէջ Հայաստանի սպառնական ցասումը կը ցոլար: Քստմնեցաւ էֆենտին ինքն ալ: Մեղմաձայն հազագով մըն էր, որ պատասխանեց.

- Ան երանելիները ուրիշ ատեն կ'ապրէին: Հիմակ դարը ուրիշ է: Դուն հոս մնալո՞ւ եկար:

- Այդպէ՛ս է. ատեն մը մնալու եկեր եմ:

- Է՛, մնալու եկեր ես նէ՛ ան քու Խոզագեղդ մոռցիր, հոս Գառնուկգեղցի եղի՛ր: Աստուծով նորէն երբ գեղդ երթաս՝ հոն ի՛նչ կ'ուզես՝ ան եղիր: Հոս թէ՛ քեզի կ'ընես, թէ՛ մեզի: Հոս՝ քաղաքագէտ ըլլալու է: Ականջիդ օղ ըրէ՛ սա պատուիրանը. «Օրթագեղ՝ սկիզբն իմաստութեան, երկիւղ Հասան փաշայի»:

- Անանկ է, էֆենտի, անանկ է. շատ պատուական խրատներ,- աղաղակեց ազնուաշուքներու խմբերգը միանուագ:

Եպիսկոպոսը միջամտութեան հարկը զգաց:

- Բայց, էֆէնտի՛, ի՞նչ ընելու է, հին աղօթքներ են, չըսե՞նք:

- Սրբագա՛ն, Սրբագա՛ն, խելքդ կանչէ՛, որ տուն գայ,- պոռաց էֆենտին:- Ըսել կայ, ըսել ալ կայ: Երեսուն տարի է սա ժամն եմ. օր մը օրանց մէկերնիդ լսեցի՞ք, որ «ազատութիւն»էն ետքը ժողովուրդը «ամէն» պոռայ, «Տէ՛ր, ողորմեա՛» գոչէ: Հէ՞՞:

Այս ուշագրաւ դիտողութեան վրայ մտածելու քանի մը ըոպէ շնորհելէ յետոյ՝ դարձաւ նորէն «ղարիպ»ին:

- Հիմա, տէ՛ր հայր, ինծի մտիկ ըրէ՛, որ սորվեցնեմ: Սա «ա»ն բերնէդ կամացուկ մը կը հանես, հազարով մը: Մարդ ենք, հագերնիս

կը բռնէ. ան ալ մեղք չէ եւ՛: «Զատ»ը կ'ուտես: Կ'ուտես, տէրտէ՛ր, կ'ուտես. թէ չէ՛ ան մեզի կ'ուտէ: «Շղբարց մերոց»ին հազդ քիչ մը կ'անցնի: «Գերելոց»ին վրայէն լիբրտելով կ'անցնիս: Էֆենտի՛մ, եթէ գերելոց ըլլալ չեն ուզեր, թող խելքերնին գլուխնին կենան: Փա՛ռք Աստծու, մենք ալ հայ քրիստոնեայ ենք, մեզի ինչո՞ւ գերելոց չեն ըներ, հէ՞:

Հայաստանցին ա՛լ չդիմացաւ. ոտքի ելաւ ու Էֆենտիի երեսն ի վեր պոռաց.

- Էֆենտի՛, Էֆենտի՛, ա՛լ չափը անցուցիր: Կրօնականին մէջ փոփոխելիք բան մը եթէ կայ՝ սրբազանէն գալու է եւ ո՛չ թէ քենէ. հասկցա՞ր:

Դիմադարձական այսպիսի դիտողութիւն մը՝ երեսուն տարիէ ի վեր բնաւ չլսուած՝ եւ որ բռնուն հարուած կու տար Էֆենտիին գերիչ-խանութեանը, շուարեցուց ամէնքը, նոյնիսկ եպիսկոպոսը: Ամէն աչք սրբազանին դարձաւ ըռպէաբար: Անիկա պատուհանէն դուրս կը նայէր՝ չլսելու զարնելով. բայց սրտէն զգացած գոհունակութիւնը դէմքին վրայ կը ցոլար:

- Սրբազանը ե՛ս եմ, ե՛ս,- գոռաց Էֆենտին: Նորին Վեհափառու-

Յովհաննէս Այվազովսքի. «Գիշեր. Ողբերգութիւն Մարմարա Ծովուն Մէջ» Ակարը կը ներկայացնէ 1896ի Համիտեան կոտորածներէն տեսարան մը. ամբոխը ծով կը թափէ հայերը:

Թիւնը նուաստս կը ճանչնայ այս գեղին պատասխանատու:

- Հրամանքդ,- ըսաւ տէրտէրը ձեռքը պնակներուն երկնցներով,- մինակ ասոնց կը խառնուիս. տաճարին մէջն ալ՝ շատ-շատ խսիրին ու մինտերին: Լուսարարը քեզմէ վեր է. անիկա աստիճան ունի: Քահանաներուն հրահանգ տալը քու կարողութենէդ դուրս է...

Դեռ պիտի շարունակէր, բայց էֆենտին, բռունցքը սեղմած, վրան վազեց մոլեգին պոռալով.

- Ծօ՛, տէրտէ՛ր, ես քու մօրուքդ վար առնել կու տամ...

- Ծօ՛, Հայրապէ՛տ, ես ալ քու պէխերդ...

էֆենտին պարզապէս խենթեցած էր: Ազնուաշուքները հագիւ թէ կրնային գինքը գսպել՝ թեւերէն բռնած:

- Վա՛յ, դուն ինծի «ծօ» մի ըսես: Ե՛ս, Նորին Վեհափառութեան պաշտօնեան, ե՛ս, պալալով պատուրուած: Դուն ինծի «ծօ» մի՞: Բերանդ պիտի չորցնեմ, լեզուդ կտրել պիտի տամ:

- Ու ե՛ս, պաշտօնեայ Բարձրեալին, ճակատս սուրբ միւռոնով օծուած, դուն ինծի «ծօ» ըսես,- պատասխանեց հայաստանցի տէրտէրը ծանր-ծանր աջ բազուկը երկինք բարձրացնելով:

Խոր լուծիւն: Ղարիպը սրբազանին առջեւ խոնարհուլթիւն ընելով՝ խրոխտաքայլ դուրս ելաւ:

- Ժամկո՛չ,- կանչեց էֆենտին:

Ժամկոչը եկաւ, բարեւ բռնած կեցաւ:

- Հիմա՛կ, հիմա՛կ,- հրամայեց էֆենտին,- կառք մը կը բռնես, ատոր անկողինը մէջը կը դնես, ինքն ալ մէկտեղ, շիտակ պատրիարքարան կը տանիս: Ես վաղը կ'երթամ, կը խօսիմ:

Եւ ժամկոչին ձեռքը երկու արծաթ դրաւ:

Հինգշաբթի օրուան Պոլսոյ թերթերը «Ազգային Լուրեր»ու բաժնին մէջ հետեւեալ տեղեկուլթիւնները կը հաղորդէին.

- Յուսիկ անուն քահանայ մը, Խոզագեղէն, որ առժամաբար Օրթագեղի եկեղեցին ղրկուած էր, հոն իր գեղին անունը արդարացնող բնաւորութեամբը թաղը տակնուվրայ կ'ընէր: Վսեմաշուք Հայրապետ էֆենտին պէտք եղած դիտողութիւնները պատրիարքին հաղորդած ըլլալով՝ այդ խառնակիչը, ըսենք չքահանան, երէկ բարապաններուն հսկողութեամբը շոգենաւ դրուելով իր երկիրը ղրկուեցաւ Սամսոնի վրայով:

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Արփիար Արփիարեան «Կարմիր ժամուց» վիպակին նիւթը քաղած է 1890 Յուլիսի 15ին Պոլսոյ հայոց Գումգարուի ցոյցին յաջորդող դէպքերէն: Ցոյցին նպատակն էր Պերլինի Վեհաժողովին 61րդ յօդուածով խոստացուած բարենորոգութիւնները պահանջել:

Վիպակին երկու գլխաւոր հերոսներն են մեծահարուստ Յայրապետ Էֆ. Քիւրքճեան եւ Տ. Յուսիկ Քահանան: Առաջինը կը ներկայացնէ հայութեան պահպանողական գաղափարախօսութիւնը: Ան խորքին մէջ ազգասէր ու եկեղեցասէր է, բայց դէմ է յեղափոխական շարժումին, զոր անխոհեմ ու արկածախնդրական կը համարէ: Երկրորդը՝ Տէր Յուսիկ, կը ներկայացնէ յեղափոխական գաղափարախօսութիւնը: Ան իր գիւղին երիտասարդութեան զինավարժութիւն սորվեցուցած է:

Երկու կողմերուն միջեւ բախումը կը սկսի, երբ Տէր Յուսիկ քահանայ «Ազատութիւն եղբարց մերոց գերելոց» մաղթանքը կը կատարէ, ու զգացուած հաւատացեալները «ամէն» կը զոչեն: Էֆենտին աստիկա գրգռութիւն կը համարէ ու քահանան կը վտարէ Պոլիսէն:

Դէպքերու զարգացումը ցոյց կու տայ, որ Յամիտեան բռնակալութիւնը ոչ թէ յեղափոխականներու դէմ է միայն, այլ հայ ժողովուրդին, եւ հոն ուր զինեալ ինքնապաշտպանութիւն կայ՝ հայեր կը փրկուին կոտորածներէ: Էֆենտին կը փոխուի հոգեպէս, կը փոխուի մտայնութեամբ: Ան կը հանդիպի Տէր Յուսիկին եւ անոր քսակ մը ոսկի տալով կ'ըսէ. «Ժողովուրդիդ համար վառօր, հրացան զնէ: Խոհեմութիւնը գէնքին մէջ է»: Տէրտէրը զայն կ'ընդունի իբրեւ «Կարմիր ժամուց», այսինքն յեղափոխութեան համար տրուած նուէր:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԺԱՄՈՒՑ - եկեղեցւոյ պնակին մէջ դրուած դրամական նուէր: **ՎՍԵՄՈՒԹԻՒՆ** - վեհութիւն, բարձրութիւն՝ իշխանաւորներու տրուող պատուանուն: **ՇՔԱԳԻՐ** - անձնաւորութեան մը իբր պատիւ ընկերացող: **ՀԱՆԴԻՍԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ** - շուք, պաշտօնականութիւն: **ԱՌԱՔՈՒՄ** - ուղարկում: **ՍԼԱՆԱԼ** - դէպի առաջ նետուիլ, խոյանալ: **ԱՄԲԱՐՁԻԿ** - բարձր: **ՋՈԿԱՏ** - զօրախումբ, զօրասիւն: **ԱԶՆՈՒԱՇՈՒՔՆԵՐ** - պաշտօնական անձերու տրուող տիտղոս, հոս՝ թաղական խորհուրդի անդամները: **ՀԱՄԱՇԱՐԺ** - միասնաբար շարժող: **ՂԱՐԻՊ** - պանդուխտ: **ԱՄԻՐԱ** -

պոլսահայ ջոջ, իշխանաւոր: ԺՈՒՌՆԱԼ- ֆրնս.՝ թերթ. «Ժուռնալ եղանք»՝
խօսակցութեան նիւթ եղանք: ԽՈԼՈՐ-ՄՈԼՈՐ - ծուռուճուռ, խենթուկ:
ԺՈՒՌ ԱՄԵԼ - պտտցնել: ՀԻԱԶԱՐՀՈՒՐ - ապշանք եւ զարհուրանք
ազդող: ՑԱՍՈՒՄ - զայրոյթ, մոլեգնութիւն: ՔՍՏՄՆԻԼ - փշաքաղիլ, սար-
սափիլ: ՀԱԳԱԳ - կոկորդ, խոչափող, հոս՝ կոկորդային ձայն: ԵՐԱՆԵԼԻ
- երջանիկ, բարեպաշտ, հոս՝ լուսահոգի: ԼՓՐՏԵԼ - կակազել: ԽՍԻՐ ՈՒ
ՄԻՆՏԵՐ - գետնի ծածկոցներ: ԲԱՐԱՊԱՆ - դոնապան:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

*Տարանջատեցէ՛ք բաղադրիչները հետեւեալ իսկական բարդութիւն-
ներուն (բարդ եւ բարդածանց) եւ որոշեցէ՛ք բառին իմաստը (բան մը
ընող կամ բան մը եղող):*

- Ահեղագոչ
- Երկնազդեցիկ
- Նրբահոգ
- Շնչասպառ
- Երկնասլաց
- Ամպորոտ
- Արքայապիղծ
- Յանդգնաբան
- Սպառնացայտ

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ինչո՞ւ «էֆենտին» յորջորջումը բաւական կը համարուէր: Ասիկա
ի՞նչ ցոյց կու տայ:
- 2.- Տէր Հօր ո՞ր տողը պատճառ դարձաւ, որ «ժողովուրդի ամպորոտ
«ամէն»ը փոթորկի տաճարին մէջ»: Ինչո՞ւ:
- 3.- Էֆենտին ինչպէ՞ս ընդունեց այս նորութիւնը եկեղեցւոյ մէջ: Ի՞նչ
զգաց, ի՞նչ ըրաւ:

4.- Էֆենտիին գերիշխանութիւնը ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ չափով կ'երեւի միւս դերակատարներուն վրայ:

5.- Մէջբերեցէ՛ք Էֆենտիին բոլոր այն խօսքերը, որոնք կը բացայայտեն անոր պահպանողական մտայնութիւնները:

6.- Այս հատուածին մէջ նկարագրի եւ կոչումի ի՞նչ գիծերով կ'երեւի Տէր Յուսիկ:

7.- Արփիարեան իր պատմելու ոճին մէջ որոշ տեղեր չափաւոր հեզնանք մը ունի. գտէ՛ք այդպիսի քանի մը օրինակներ:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ձեր անմիջական շրջապատէն ներկայացուցէ՛ք մէկը, որ կենցաղի մէջ (յարաբերութիւն, նիստուկաց, գործելակերպ) իր ըմբռնումներով կը հակադրուի ձեզի, ո՞ւր, ի՞նչ պարագաներու տակ:

Պատմումի ու նկարագրութեան կողքին դիմեցէ՛ք նաեւ ուղղակի խօսքին:

4. Պոլտոյ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի համանուն եկեղեցին,
Ճարտարապետ՝ Կարապետ Պալեան, 1838:

10.- ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐԸ

Ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան միտքը եւ կը պատասխանէ անոր մէկ հարցումին: Հետեւաբար կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան մէկ անհրաժեշտ անդամը:

Ես իմացայ, որ պիտի մեկնիս:

Գլխաւոր նախադասութիւնը ունի ենթակայ (եւ) եւ ստորոգիչ (իմացայ).- Ես ի՞նչ իմացայ.- որ պիտի մեկնիս: Ստորոգիչին տրուած ի՞նչ հարցումին կը պատասխանէ ուղիղ խնդիրը: Ուրեմն՝ ստորադաս նախադասութիւնը (որ պիտի մեկնիս) կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան ուղիղ խնդիրը: Ան ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւն է:

Ստորադասը կարելի է լուծել գլխաւորին մէջ եւ ունենալ պարզ նախադասութիւն մը, պայմանաւ որ նոյն պաշտօնը ունենայ:

Ես իմացայ, որ պիտի մեկնիս: - Ես մեկնիլդ իմացայ: - ուղիղ խնդիր

Ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ ունենալ պարզ նախադասութեան մը բոլոր պաշտօնները՝ ենթակայ, որոշիչ, յատկացուցիչ, բացայայտիչ, պարագաներ, խնդիրներ եւ ստորոգելի:

ԵՆԹԱԿԱՅ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Ենթական իբրեւ նախադասութեան անդամ (վերաքաղ) ենթական (կամ՝ տէր-բային) նախադասութեան գլխաւոր անդամներէն մէկն է: Ենթական նախադասութեան մէջ կը գտնուի ո՞վ (անձի), ի՞նչը (ոչ անձի), ո՞րը (փոխանունի) հարցումները ուղղելով ստորոգիչին:

Պարզ նախադասութեան մը մէջ ենթակայ կ'ըլլան գոյականը, դերանունները, գոյականաբար (իբրեւ փոխանուն) գործածուած ածականը, թուականը եւ դերբայները (անորոշ, ներկայ, յարակատար, Ա. ապառնի):

● Հարցումով գտէ՛ք ենթական, ընդգծեցէ՛ք եւ լուծեցէ՛ք՝ տալով բառին տեսակը, հոլովը, թիւը, դէմքը, առումը:

Ծաղիկները թոռմեցան:

Անոնք մեկնեցան:

Սեւերը հասուն են:

Հինգերորդը չահեցաւ:

Վազելը մարզանք է:

Գրողը ո՞վ է:

Նշանածը եկաւ:

Գրելիքը երկար չէ:

բ) Ենթակայ ստորադաս նախադասութիւնը

Բարդ նախադասութեան մէջ ենթակայ ստորադաս նախադասութիւնը կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան ենթական:

Ով որ կ'աչխատի՝ կը յաջողի:

Հոս գլխաւոր նախադասութիւնն է «կը յաջողի», որ ենթակայ չունի:

Ո՞վ կը յաջողի: - Պատասխանը կու տայ ստորադաս նախադասութիւնը.-

Ով որ կ'աչխատի: Հետեւաբար ստորադաս նախադասութիւնը կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան ենթական, ինքն է ենթական:

Ստորադասը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի դերբայի, ենթակայի պաշտօնով:

Աչխատողը կը յաջողի: Ո՞վ կը յաջողի: - աչխատողը:

Երբեմն գլխաւոր նախադասութիւնը կ'ունենայ ենթակայի դերով յարաբերեալ բառեր, որոնք դերանուններ են (այն, այն ամէնը, ամէն ինչ, ան, անիկա): Ասոնք ձեւական ենթականներ են, որովհետեւ բուն ենթական ստորադաս նախադասութիւնն է:

Կը յաջողին **անոնք**, որոնք շատ կը կարդան:

Որո՞նք կը յաջողին: - անոնք - այսինքն՝ որոնք շատ կը կարդան:

Կորսուեցաւ **այն**, ինչ որ շատ պէտք էր:

Ի՞նչը կորսուեցաւ: - այն - այսինքն՝ ինչ որ շատ պէտք էր:

Այդ ամէնը, ինչ որ տեսայ, չեն մոռցուիր:

Որո՞նք չեն մոռցուիր: - այդ ամէնը - այսինքն՝ ինչ որ տեսայ:

Յաղթեց **ան**, որ արժանի էր:

Ո՞վ յաղթեց: - ան - այսինքն՝ որ արժանի էր:

Պարզ նախադասութեան վերածուելու ատեն ենթակայի ձեւական պաշտօն ունեցող այս յարաբերեալ բառերը կը կորսուին:

Շատ կարդացողները կը յաջողին: (**անոնք**, որոնք շատ կը կարդան):

Շատ պէտք եղողը կորսուեցաւ: (**այն**, ինչ որ շատ պէտք էր):

Տեսածներս չեն մոռցուիր: (**այն ամէնը**, ինչ որ տեսայ):

Արժանի եղողը յաղթեց: (**ան**, որ արժանի էր):

● **Պտէ՛ք ստորադաս նախադասութեան պաշտօնը, ապա հաստատեցէ՛ք՝ զայն լուծելով պարզ նախադասութեան մէջ: Ընդգծեցէ՛ք դերբայը կամ դերբայական դարձուածքը:**

Ով որ ուզէ՛ կրնայ մեկնիլ:

Կատարուեցաւ այն, ինչ որ պիտի չըլլար:

Որոնք որ պէտք եղան՝ անոնք կորսուեցան:

Պիտի երթան անոնք, որոնք պատրաստ են:

Պիտի գնահատուին անոնք, որոնք գերազանց եղան:

Պարզ նախադասութեան վերածուելու պարագային ստորադաս նախադասութեան ենթական դերբայական դարձուածքին մէջ կը վերածուի սեռական հոլովի:

Պարզուեցաւ, որ այդ **ամէնը** արդարացի է:

Այդ **ամէնուն** արդարացի ըլլալը պարզուեցաւ:

● **Ընդգծեցէ՛ք ստորադասին ենթական, ապա ստորադասը լուծեցէ՛ք գլխաւորին մէջ՝ ենթակային փոփոխութիւնը ընդգծելով:**

Կարելոր չէ, թէ **ով** կը կարգայ:

Իրաւ է, որ **անոնք** շատ քիչ բան գիտէին:

Կ'երեւէր, որ **վարորդը** բարկացած էր:

Յայտնի դարձաւ, որ **դուն** իրօք ընկեր ես:

Յայտարարուեցաւ, որ **ուսուցիչը** բացակայ էր:

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ ՈՒ ՆՈՐԱՎԷՊ

Պատմուածքն ու նորավէպը պատմողական սեռի կարճ գրութիւններ են, վէպէն ու վիպակէն շատ փոքրիկ, հետեւաբար հոս կեանքի պատկերը աւելի նեղ շրջանակ մը ունի՝ գտնուելով միայն մէկ դէպքի ու մէկ-երկու հերոսներու սահմաններուն մէջ:

Պատմուածքին մէջ դէպքը կը զարգանայ տրամաբանական հանգրուաններով (նախադրեալ, հանգոյց, գործողութեան զարգացում, գազաթնակէտ ու լուծում):

Նորավէպը պատմուածքէն կը զանազանուի անով, որ անակնկալ լուծում մը կ'ունենայ, իսկ միւս կողմէ վէպէն ու վիպակէն կը զանազանուի անով, որ թէեւ կրնայ կեանքի ամբողջ պատկեր մը տալ, սակայն առանց ծաւալելու, առանց երկրորդական դէպքերու, միջավայրի նկարագրութեան ուշադրութիւն դարձնելու: Ան խտացուած վէպի մը տպաւորութիւնը կը թողու:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՐԱՊ (1861-1915) արեւմտահայ իրապաշտ Սերունդի մեծագոյն դէմքն է: Կոչուած է «Նորավէպի Իշխանը»:

Բենիամին Թաշեան Գրիգոր Զօհրապի նորավէպերուն մասին.

- Զօհրապի նորավէպերը արուեստի անթերի գեղօրոնքն են: Պարզ են իբրեւ նիւթ, բայց խոր են իբրեւ հոգեբանական վերլուծում: Իր տիպարները անկենդան դէմքեր չեն, ապրող անձեր են: Ամէնուն մէջ ալ կայ զգայնութեան բարձր աստիճան: Մարդկային հոգին է իր ստեղծագործութեան գլխաւոր տարրը, որուն կրցած է տալ իր մտածումներուն կենդանութիւնն ու արտակարգ փայլը: Ամէնէն անելի հոգեկան վիճակները կը հետաքրքրեն զինք: Ինչ որ ուրիշ մը պիտի ըսէր քանի մը էջերու մէջ՝ ինք կ'ըսէ քանի մը տողով: Իր նորավէպերը խտացած վէպեր են:

Գրիգոր Զօհրապ **դրոշմ** ունեցող գրագէտն է մեր մէջ: Իր գործը, մեր գրականութեան ամէնէն կատարեալներէն, պիտի դիմանայ միշտ ժամանակի բերած մաշումին:

Բ. Թաշեան, Հայկարան, Է. Եւ Ը. տարի, Գահիրէ, 1954,
էջ 123-124:

- Ի մի բերէ՛ք Գր. Զօհրապի կեանքին եւ գործին մասին ձեր գիտելիքները: Թուեցէ՛ք նորավէպերու ժողովածուները:

ԶԱԲՈՒՂՈՆ

Գող մըն էր Զաբուղոն մեր գեղին մէջ, ո'չ այն ռամիկ գողը, որ կը բռնուի շարունակ, կը ծաղրուի, բանտերու մէջ կը փճանայ, ոչ ալ այն ահարկու աւագակը, որուն գողօնին արիւն կը խառնուի ատեն-ատեն:

Իր մեծ արժանիքը ճարպիկութեանը մէջ էր, օդի պէս անօսը, ոգիի մը պէս աներեւոյթ, տեղ մը չէ ու ամէն տեղ է միանգամայն:

Ամէնէն աւելի ամուր փակուած դուռը, ամէնէն բարձր պատը՝ մտնելէ չեն արգիլեր զինքը. բանալիին ծակէն, տախտակներուն ճեղքերէն ներս կը սպրդի կարծես, անշշուկ ստուերի մը պէս:

Երեսը շիտակ տեսնող չկար. բայց կը պատմուէր,- ո՞վ, կամ ինչ-պէ՞ս, չեմ գիտեր,- թէ երիտասարդ մըն էր այս տղան, նկնահասակ, թխադէմ ու վատուժ տղայ մը, որ երկաթագործի քով աշկերտութենէ եկած էր ու կղպանքներու արուեստը պէտք եղածէն աւելի սորված էր:

Հիմա արուեստասէրի մը պէս կ'ապրէր, գողնալով թալլելով շարունակ, աւելի սնապարծութենէ քան թէ իրական չարութենէ մղուած: Կը բաւէր, որ իր ճարտարութեան փորձը տար ամէնէն անմատչելի կարծուած տուները կողոպտելով, ու յօժարութեամբ ետ պիտի տար գողօնը, թէ որ բռնուելու վախը չըլլար:

Կամաց-կամաց վարժուեր էինք իր ներկայութեան: Այս խորհրդաւոր ու անմեկնելի գոյութիւնը, հալածական մարդու այս աստանդական կեանքը սրտերնիս կը շարժէր, ու քիչ մըն ալ թէ որ երթայինք առաջ՝ պիտի սիրէինք զինքը:

Զաբուղոնը նշանուած էր. կը զարմանա՞ք:

Պարզապէս, յաւիտեան իրար սիրելու խօսք տուած էին, գիշեր մը, ծառի մը տակ, աստղերը ունենալով իրենց վկայ, եւ աշխարհիս ամէնէն մեծահանդէս նշանտուքը եղած էր իրենցը:

Ամէնքնիս կը ճանչնայինք Վասիլիկը, այն վտիտ դէմքով ու թնճուկ մագերով աղջիկը, որ գոյնզգոյն պատմուճաններով, արտակարգ արդուզարդով՝ վերը, լեռը կու գար պտտելու մինակը, շաբաթ իրիկունները:

Ոչ ոք կը համարձակէր աչք նետել կամ դարպաս ընել անոր: Իր բացակայ նշանածին տարածած սարսափին մէջ պլլուած՝ աներկիւղ կը պտտէր ամէն տեղ. ու զինքը պահպանող այս վախը կը վայլէր իրեն. անմատչելի ըլլալը՝ հրապուրիչ կ'ընէր զինքը, ու տեսակ մը պատկառանքի խառնուած ըղձանքով մը կը նայէին իրեն ամէն անգամ որ այս լուացարարի աղջիկը, վէս ու արհամարհոտ դիցուհի ձեւերով իր շաբաթական պտոյտը ընելու կու գար մեր կողմերը:

Ու մուլթը՝ իրական մուլթն էր հոս. կեանքը՝ գիշերը կը սկսէր իրեն համար ու գիշերը կը վերջանար, վասնզի իր նշանածը մուլթին կրնար գալ, ամէնէն անակնկալ մէկ պահուն, մտքէ չանցած ծպտումի մը տակ, որուն գրկաբաց կը սպասէր:

Ուրիշները կրնային ըսել որ «այսքան օր» ապրեցան. ինքը պիտի ըսէր «այսքան գիշեր»:

Օր մը սակայն այս ամէնը ծաղրելի թուեցան իր աչքին: Իր գաղտագողի ու թաքուն երջանկուլթիւնը բան մը կը կորսնցնէր այսպէս ծածուկ մնալով ու չկրնալով ուրիշներուն ցուցուիլ: Երեւակայեցէ՛ք մեծագին ադամանդ մը, որ յաւիտեան տուփի մը մէջ փակուած մնալու դատապարտուած ըլլայ ու չկրնաք օր մը կուրծքերնուդ վրայ դնելով դիմացիննիդ շլացնել:

Ինքը մանաւանդ, ցուցամուլ էակ, չէր կրնար գոհանալ կեանքի այն ներքին ու լռին ներդաշնակութեամբը, որ ահա իր ձեռքին տակն էր եւ որ դուրսը արձագանգ չէր ձգեր: Մարդիկ կան, որ դերասաններ են աշխարհիս վրայ, իրենք սեփհական կեանք ու գոյութիւն չունին եւ ուրիշներուն համար կ'ապրին միայն: Հանդիսատեսներ պէտք է ասոնցպէսերուն, ու կեանքը հրապոյր չունի, եթէ զիրենք դիտողներ պակսին:

Այսպէս էր Վասիլիկ. իր մեկուսացումը՝ լքում կը նշանակէր. ոչ ոք իր երեսը կը նայէր փողոց ելած ատեն. գեղին բոլոր երիտասարդները իր հրապոյրներէն կը դողային: Հիմա պչրանքի արուեստը կը փորձէր անոնց դէմ, թոյլ ու երերուն քալուածք մը առած էր, որ նուրբ մարմինին ամէն խաղերը կը մատնէր, եւ այսպէս ցանկութեան տաք հով մը կը տարածէր շուրջը ու օձի նայուածք մը, որուն հանդիպողը կը կախարդուէր:

Օր մը տղուն մէկը կապուեցաւ անոր ու հետը ամուսնանալ առաջարկեց: Այն վայրկեանէն գողին սէրը անտանելի լուծ մը դարձաւ իրեն: Ա՛լ չկրցաւ սպասել անոր, գիշերները լուսցնել, ժամադրութիւններուն գտնուիլ սա պարտէզին մէջ կամ ան լերան վրայ: Ամէն առթիւ գանգատեցաւ, բողոքեց ու լացաւ: Միւսը կը զարմանար. ինչո՞ւ այս արցունքը, չէ՞ որ առաջուան պէս կը սիրէին իրար. ի՞նչ փոյթ մնացածը:

- Ի՞նչ պիտի ըլլայ ասոր վերջը,- կը հարցնէր աղջիկը:

Ասոր վե՞րջը. Չաբուղոն երբեք չէր խորհած ատոր մասին. ընդհակառակը, կը փափաքէր, որ վերջը չգայ:

Այն ատեն յուսահատած՝ յօժարութեամբ բաժանում ձեռք բերելէ այս նշանտուքէն, որ օրհնուած պսակէ աւելի ամուր ու հաստատ կ'երեւար, դիւային խորհուրդ մը անցաւ մտքէն. գիշեր մը ոստիկանները կանչեց ու ձերբակալել տուաւ Չաբուղոնը:

Իր համբաւը կանխած է զինքը բանտին մէջ: Մեծ չարագործ մը չէ, բայց ճարպիկ մըն է. հսկողութեան տակ է շարունակ այս բանտարկեալը, որ ոտքը երկաթներ ունի ամուր ու կռնակը՝ հաստ պարիսպներ:

Եօթը տարի պիտի մնայ այսպէս. երիտասարդ էր հոս եկած ատեն ու ծերացած դուրս պիտի ելլէ. իր նշանածին կը խորհի ամէն ատեն, այն մէկ հատիկ բարեկամութեան, որուն աներկբայ կը հաւատայ

Տոլմապահէի
ապարանքը,
Կ. Պոլիս,
ճարտարա-
պետ՝
Կարապետ
Պալեան:

դեռ. ո՞ւր է, ի՞նչ կ'ընէ արդեօք. ու հակառակ ամէն զգուշութեան՝ փախչելու ջանքեր կ'ընէ: Բան մը չի կասեցներ զինքը. դուրս պիտի ելլէ Վասիլիկը գտնելու համար. իրաւ որ ուրիշ պատճառ մը չունի փախչելու:

Եւ գիշեր մը կը յաջողի վերջապէս. խոհանոցին ծխնելոյգին մէջէն վեր կ'ելլէ նախ ու յետոյ հիանալի ճարտարութեամբ մը այդ ցից բարձրութենէն վար կ'իջնէ, այս անգամ բանտին շրջափակէն դուրս:

Երեք տարուան մէջ այս վեցերորդ փորձը կը յաջողի ահա, ու շիտակ, անխոհեմութեամբ թերեւս, մեր գեղը կը դառնայ նորէն: Կասկած մը չ'անցնիր այս հնարամիտ մարդուն մտքէն. տարակոյս մը չի գար թունաւորելու իր սիրոյն մաքրութիւնը: Իր ձերբակալութիւնը. ձախող դիպուած մը միայն. առջի օրերուն պէս գիտէ, որ սպասող մը կայ իրեն ամէնէն անակնկալ ժամուն. ու վայելած ազատութեան գինը՝ այս բերկրանքով կը բազմապատկուի, կը մեծնայ, իր սրտէն դուրս պոռթկալու չափ:

Վասիլիկին թովիչ ականարկը պիտի գտնէ նորէն. անոր գուռը մագերուն պատկերը դեռ չտեսած, աչքին առջեւէն կ'անցնի, եւ ուրախութեան սարսուռ մը կը ցնցէ իր հէգ մարմինը:

Մեղմիւ կը մօտենայ անոր տունին. պատուհանին առջեւ խօսակցութեան ձայն մը կը կեցնէ զինքը. ո՞վ է ներսը. մտիկ կ'ընէ, չի հաւատար իր լսածին. ներս կը մտնէ անձայն, առանց իր ներկայութեանը կասկածը տալու, ու չի հաւատար իր տեսածին. կը խորհի ու ձեռքը ակամայ կ'երթայ պզտիկ դանակի մը կողմին, զոր մէջքի գօտիին անցուցած է: Մատները կը շոյեն գէնքը. առջի հեղն է արիւն թափելու հարկը կը տեսնէ՝ որոշ ու յստակ. ինքը որ ամէն բանէ կրնայ փախչիլ, այս վրէժխնդրութեան գաղափարէն չի կրնար զատուիլ ահա: Ո՞վ է այդ ապուշ էակը, որ իր թողած պակասը լեցնելու եկած է այստեղ. սա նստող տղո՞ւն համար Վասիլիկ մոռցած է զինքը: Մէկ նայուածքով կը չափէ, կը գնահատէ այս ոսոխը ու շատ վար կը գտնէ իրմէ:

Եւ իր սիրտը լեցնող արհամարհանքին առջեւ վրէժի գաղափարը կը թուլնայ. ձեռքը կը քաշէ դանակին բունէն, զոր իր պրկուած մատները կ'իսոյրն դուրս քաշած էին մէջքի գօտիէն. ո՛չ, չեն արժեր

ասունք իր զայրոյթը, ու կամացուկ դուրս կ'ելլէ կրկին: Բոլոր գիշերը կը քալէ թափառական, փողոցներուն մէջ. ո՞ր պիտի երթայ այսպէս. տուն չունի, ծանօթ չունի: Կը խորհի որ այդքան ծանրագնի ձեռք անցուցած ազատութիւնը բանի չի ծառայեր եւ ուսերուն վրայ կը ծանրանայ:

Արշալոյսին հետ՝ վարանոտ քայլերով ետ կը դառնայ, իր բանտին նորէն, որուն դրան առջեւ կը գտնեն զինքը առտուն ու ներս կ'առնեն:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՌԱՄԻԿ – հասարակ. գոեհիկ: ԳՈՂՕՆ – գողցուած ապրանք: ԱՆՕՍՐ – նօսր. նուրբ: ՆԿՆԱՀԱՍԱԿ – կարճահասակ: ԹԱԼԼԵԼ – յափշտակել. կողոպտել: ՍՆԱՊԱՐԾՈՒԹԻՒՆ – պարապ փառասիրութիւն: ԱՆՄԱՏՁԵԼԻ – որուն կարելի չէ մօտենալ: ԱՆՄԵԿՆԵԼԻ – անբացատրելի. խրթին: ԱՍՏԱՆԴԱԿԱՆ – թափառական. գնչու: ՎՏԻՏ – նիհար. ազագուն. վատուծ: ՊԱՏՄՈՒՃԱՆ – լայն ու միակտուր հագուստ. պարեգօտ: ԴԱՐՊԱՍԸՆԵԼ – կին հետապնդել քաղցր բառերով: ՊԱՏԿԱՌԱՆՔ – երկիւղալի յարգանք. ակնածանք. ամօթ: ՎԷՄ – խրոխտ. հպարտ: ԾՊՏՈՒՄ – կեղծ զգեստաւորում. թատերական չպարում: ԳԱՂՏԱԳՈՂԻ – գաղտուկ. գողունի: ԹԱՔՈՒՆ – գաղտնի. ծածուկ: ԼՔՈՒՄ – վհատութիւն. անտեսում: ՊԶՐԱՆՔ – զարդարում՝ հաւնուելու համար, նազանք: ԱՆԵՐԿԲԱՅ – անտարակոյս. հաստատ: ԹՈՎԻՉ – կախարդական. հրապուրիչ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Յեղիճակը **ճախադրեալին** մէջ կը ներկայացնէ Չաբուղոնը եւ անոր սիրուիին: Երկուքն ալ երջանիկ են իրարմով ու իրենց կեանքով: **Բախումը** կը սկսի, երբ Վասիլիկին մտքին մէջ ուրիշ երազներ կը ծնին, Չաբուղոնէն սպասուած ակնկալութիւններ գլուխ կը ցցեն, մինչ Չաբուղոն չի փոխուիր: **Գործողութեան զարգացման** մէջ Վասիլիկ ձերբակալել կու տայ Չաբուղոնը, որ ոչ մէկ կասկած կ'ունենայ անոր վրայ ու անոր սիրոյն անկարելին կարելի կ'ընէ բանտէն փախչելով: Չաբուղոն Վասիլիկի դրան առջեւ կը պարզուի դաւադրութիւնը:

Գործողութեան զարգացման **գազաթնակետը** հոն կը սպասուի, սակայն կը պատահի բոլորովին անակնկալ **լուծումը**. Ջաբուղոն ինքնակամ բանտ կը վերադառնայ, որովհետեւ առանց սիրոյ ալ ինչ կ'արժէր կեանքը անոր համար: Այս անակնկալ **լուծումով** ալ գրուածքը **նորավէպ** կը դառնայ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Վասիլիկը ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս կապուած էր Ջաբուղոնին:
- 2.- Ան ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս հոգեփոխութեան կ'ենթարկուի: Տրամաբանական կը գտնէ՞ք ասիկա աղջկան համար:
- 3.- Ջաբուղոն կրնա՞ր ոճիր մը գործել դաւադրութիւնը բացայայտելու պահուն:
- 4.- Ջաբուղոն ո՞ւր եւ ինչո՞ւ հոգեփոխութեան կ'ենթարկուի: Ասիկա տրամաբանական է իրեն պէս անձի մը համար:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Տարանջատեցէ՛ք եւ կապելով որոշեցէ՛ք բարդութեան տեսակը:

Վասնզի	անյօդակապ իսկական բարդութիւն
Արդուզարդ	յօդակապով իսկական բարդութիւն
Ժամկոչ	կցական բարդութիւն
Ներս գալ	նախդրաւոր կցական բարդութիւն
Մեծահանդէս	չադկապաւոր կցական բարդութիւն
Թեւ ու թիկունք	յօդակապով կցական բարդութիւն
Հետիոտն	յարադրաւոր բառ
Հօրաքոյր	չադկապաւոր յարադրաւոր բառ
Գոյնզգոյն	զծիկով յարադրաւոր բառ
Դուռ-դրկից	ասոյթ
Դարպաս ընել	կրկնաւոր բառ

● Գտէ՛ք իւրաքանչիւր տեսակէն մէկական օրինակ:

ՈՐՈՇԻՉ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Որոշիչը իբրև նախադասութեան անդամ (վերաքաղ) ենթակային կամ գոյականով արտայայտուած որեւէ այլ անդամի որպիսութիւնը, չափն ու քանակը ցոյց տուող լրացումը կը կոչուի որոշիչ: Որոշիչը կը գտնենք գոյականին վրայ դնելով ինչպիսի՞, ո՞ր, քանի՞, որքա՞ն հարցումները:

Որոշիչ ունեցող գոյականը կը կոչուի որոշեալ:

Պարզ նախադասութեան մէջ որոշիչ կ'ըլլան.

- Ածականը (որակական եւ յարաբերական)

- Թուականը (քանակական եւ դասական)

- Կարգ մը դերանուններ (ցուցական, հարցական, որոշեալ, անորոշ)

- Դերբայները (յարակատար, Բ. ապառնի, ներկայ եւ անորոշ դերբայի սեռական հոլովը):

- Գոյականը (ուղղական, բացառական եւ գործիական հոլովները):

● Հարցումով գտէ՛ք որոշիչը եւ լուծեցէ՛ք՝ տալով տեսակը, իսկ եթէ ունի՝ հոլովը, թիւը, դէմքը, առումը:

- Սրճագոյն տաբատ
- Զինուորական տարազ
- Տասը գրասեղան
- Վեցերորդ դասարան
- Երկուքական մատիտ
- Մէյ-մէկ մատիտ
- Քառորդ հաց
- Այս գիրքը
- Այդպիսի գիրք
- Նոյնպիսի գիրք
- Այսքան չարիք

Նոյնքան աշխատանք

Սպասուող հիւր

Շփացած մանուկ

Երթալիք ճամբայ

Խմելու ջուր

Ընելիք գործեր

Տիկին Անի

Ուսուցիչ մարդ

Փայտէ դգալ

Օղերով ականջ

բ) Որոշիչ ստորադաս նախադասութիւնը

Բարդ ստորադասական նախադասութեան մէջ որոշիչ ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան մէջ գոյականով արտայայտուած որեւէ անդամ՝ ցոյց տալով անոր զանազան յատկանիչները: Այդ անդամը կը գտնենք ո՞ր հարցումը ուղղելով տուեալ գոյականին:

Կը դիտէր անձրեւի կաթիլները, որոնք մարգարիտի պէս կը փայլէին:

Ո՞ր կաթիլները - որոնք մարգարիտի պէս կը փայլէին:

«Որոնք մարգարիտի պէս կը փայլէին» բաղադրիչը որոշիչ ստորադաս նախադասութիւն է, որովհետեւ ցոյց կու տայ գլխաւոր նախադասութեան «կաթիլները» անդամին յատկանիչը:

Ստորադասը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի դերբայի (կամ՝ դերբայական դարձուածքի)՝ որոշեալին իբրեւ որոշիչ:

Կը դիտէր անձրեւի մարգարիտի պէս փայլող կաթիլները:

Ո՞ր կաթիլները - մարգարիտի պէս փայլող - որոշիչ դերբայական

դարձուածք «կաթիլները» որոշեալին:

Գտէ՛ք ստորադաս նախադասութեան պաշտօնը, ապա հաստատեցէ՛ք զայն՝ լուծելով պարզ նախադասութեան մէջ: Ընդգծեցէ՛ք

դերբայը կամ դերբայական դարձուածքը:

Կը ճանչնար այն տղաքը, որոնք երաժշտական տաղանդ ունէին:

Կը ճանչնար *երաժշտական տաղանդ ունեցող* տղաքը:
Ո՞վ է այն աշակերտը, որ գիրք կորսնցուցած էր:

Ասիկա այն զէնքն է, որով սկսաւ ինքնապաշտպանութիւնը:

Փոսը, ուր մենք ինկանք, անձրեւաջուրէն գոյացած էր:

Այն վաճառորդը, որ մեզի պտուղ ծախեց, կիրթ մարդ մըն էր:

Մոլութիւն մըն է ծուլութիւնը, որ աղքատութեան կը տանի:

Ես կը յարգեմ այն մարդը, որ ինքզինք յարգել գիտէ:

Մենք խնամքով կը պահենք այդ ծառը, զոր մեծ հայրս տնկած էր:

Երաժիշտը, որ մեծ հռչակ ունէր, իմ փորձերուս ներկայ եղաւ:

Այդ գիրքը, զոր ես գնած էի Երեւանէն, ընկերոջս նուիրեցի:

Այս քաղաքը, զոր Մեծն Տիգրան կառուցեց, վերջերս պեղուեցաւ:

Կ'ընտրեմ այն գիրքը, որ նոր լոյս տեսած է:

 Կագմեցէ՛ք որոշիչ ստորադասով բարդ ստորադասական նախադասութիւններ:

ՆՈՐ ԶԳԵՍՏԸ

ԼԵՎՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ (1868, Կ. Պոլիս - 1945, Փարիզ) յաճախած է Կ. Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանը: Միացած է Արփիար Արփիարեանի իրապաշտ շարժումին: Իր գրական լաւագոյն գործերը պատմուածքներն ու նորավէպերն են, որոնց նիւթը քաղած է խոնարհ դասակարգի մարդոց կեանքէն: Համիտեան հալածանքներէն խուսափելու համար 1890ին կը հեռանայ Կ. Պոլսէն ու անկէ ետք գրականութեամբ զբաղելու լուրջ ժամանակ չ'ունենար:

- **Չըսեմ ըսի ամա, չպիտի ըլլայ,- գոչեց էլպիս հանըմը իր ամուսնոյն:- Ինծի նայէ՛, Յակոբջան աղա, սա ըսէ մեր Սեդրակին, էրկու օրէ ի վեր դպրոց գացած չունի:** Տունէն դուրս էլլալուդ պէս, նայիս մեր եատիկեարը թըրըս-թըրըս տուն կու գայ. մէյէր դպրոց կ'երթամ տէի, մեզի կը խաբէ կոր եղեր, վերի փողոցէն քեզի կէօզէթէմիշ կ'ընէ եղեր: Ա՛լ անկէ ետքը կրնաս նէ դպրոց խրկէ, պոռալուն կանչուտելուն սօճը չի գար: Ա՛լ չեմ դիմանար կոր, դպրոց գնա ըսելով բերանս մագ բուսալ: Դո՛ւն խօսք հասկցուր սա հայրաջին:

- **Հոս էկուր նայիմ ծօ՛,- ըսալ Յակոբջան աղա տասն-տասներկու տարեկան տղու մը, որ բազմոցին մէկ անկիւնը կծկտեր նստեր էր սարսափահար:**

Տղան տեղէն չերերաց:

- **Ծօ՛, հոս չգա՞ս, շա՛ն գաւակ,- պոռաց այս անգամ այնչափ ուժով, որ տղան ընդոստ տեղէն ցատկեց եւ, իր նիհար ու բարակ սրունքներուն վրայ գինովի պէս տատանուելով, եկաւ հօրմէն երկուերեք քայլ անդին կանգնեցալ:**

- **Չէ՛, չէ՛, հոս մօտս էկուր,- ըսալ Յակոբջան աղան անոր թեւէն բռնելով եւ առաջին քաշելով:- Սա ըսէ՛ նայիմ, ինչո՞ւ դպրոց չես երթար կոր:**

Տղան չպատասխանեց, գլուխը կախած եւ աչուրները գետին խոնարհեցուցած:

- **Չըսե՞ս ծօ: Աս մենք քեզի համար պօշ տեղը վիրա փարա՞ տանք դպրոցին: Ամէն շաբթու գլուխ դուն ձեռքովդ**

Վերածումներ բարբառային եւ
օտար բառերու

ԱՄԱ - բայց:
ԵԱՏԻԿԵԱՐ - սրտահատոր:
ԹԸՐԸՍ-ԹԸՐԸՍ - անշուկ:
ՄԷՅԷՐ - իբր թէ:
ՏԷԻ - ըսելով:
ԿԷՕԶԷԹԼԷՄԻՇ ԸՆԵԼ - լրտեսել:
ՍՕՆ - վերջ:
ՀԱՅԼԱԶ - չարածնի:
ՊՕՇ - պարապ:

վարժապետիդ կը տանիս կոր քառսուն փարան: Քառսուն փարա վաստակած ունի՞ս հօմէրոս մէջ: Հայտէ՛, ըսէ՛ նայինք, ինչո՞ւ դպրոց չես հրթար կոր: Չպիտի ըսես, հա՞:

Եւ իր երկաթագործի լայն ու կոշտ ձեռքովը այնպիսի ապտակ մը իջեցուց տղուն երեսին, որ Սեդրակ, բարձրաձայն լացի եւ հեծեծանքի մէջտեղ, գետինը գլորեցաւ:

Էլպիս հանրմը տեղէն ցատկեց, զաւկին քովը գնաց, եւ իր գիրկն առնելով գայն բազմոցին անկիւնը տարաւ, թաշկինակով մը անոր արցունքը սրբելով. յետոյ էրկանը դառնալով.

- Էյ դուն ալ փէք խայրն ես, մա՛րդ: Վուր տէտիք իսէ հօլտիւր տէմէտիք ա (Ձարկ ըսինք նէ մեռցուր չըսինք ա):

- Քա սոյլէսին, նիյէ սոյլէմիյոր (Թող ըսէ, ինչո՞ւ չ'ըսեր կոր):

Էլպիս հանրմը գիրկն առած էր զաւակը, եւ գայն փայփայելով.

- Էյ դուն ալ չըսե՞ս, ի՞նչ կ'ըլլայ, քեզի չպիտի ուտեն ա:

- Ի՞նչ գրուցեմ, մայրիկ,- ըսաւ վերջապէս Սեդրակ արցունքներուն մէջէն,- աս պատուած լաթերովս ինտո՞ր դպրոց հրթամ, ամէնքը վրաս կը խնդան կոր. անցած օր վարժապետը ըսաւ, որ վրադ գլուխդ քիչ մը շտկել չտա՞ս: Ամէնքը նոր-նոր հագուեր են, ես միմակ ասանկ ծուրկ-ծուրկ լաթերով դպրոց կ'երթամ կոր:

Յակոբջան աղան, որ ալ հանդարտած էր, կնոջը նայեցաւ յուսահատութեամբ: Չաւկին խօսքերը սրտին դպեր էին: Ինքն ալ, իր աղքատութեան մէջ, հպարտ եղած էր միշտ, եւ իր զաւկին զգացումը հաճոյ կու գար իրեն: Կնոջը ձեռքէն առաւ Սեդրակը եւ քովը նստեցնելով.

- Մի՛ լար, տղաս, մի՛ լար, դուն վաղը դպրոց գնա նորէն, ես քեզի աղուոր ձեռք մը լաթ կ'առնեմ, աղուոր կը հագնիս:

Եւ սիրտն այնչափ լեցած էր՝ աչուրները թրջուեցան:

Ըսելով դիւրին էր, բայց գործադրելն ի՛նչքան դժուար: Գործերուն վիճակն յայտնի է, եւ երկաթագործը, արիւն-քրտինք մտնելով, հագիւ կրնար իր ընտանեացն օրական ապրուստը հոգալ: Ո՛ւր տեղէն պիտի կրնար քով-քովի բերել չորս-հինգ մեծիտ զաւկին ձեռք մը զգեստ առնելու համար: Սակայն պէտք էր, առնելէն զատ ուրիշ ճար չկար:

Էրիկ կնիկ գլուխ գլխի տուին եւ որոշեցին հայթայթել այդ գումարը՝ Յակոբջան աղան քիչ մը աւելի աշխատելով

ՎԻՐԱ - միշտ:
ՓԱՐԱ, ՄէճԻՏ - օսմանեան մետաղադրամներ:
ԷՕՄԷՐ - կեանք:
ՓէՔ ԽԱՅԸՆ - դաւաճան:

եւ էլլախ հանրմը քիչ մը աւելի խնայողութիւն ընելով: Պակասած մէկ-երկու մեծիտն ալ երկաթագործը տեղէ մը փոխ պիտի առնէր, եւ ա՛յ պզտիկ Սեդրակը պիտի չամչնար իր ընկերներուն ու դասընկերներուն քով:

Եւ իրիկուն մը, Յակոբջան աղան տուն կը դառնար խնդումերես, թեւին տակ մեծկակ կապոց մը, զոր բոլոր հոգւովը կը սեղմէր: Երբոր տանը դրան առջեւ հասաւ՝ կը մտածէր վայրկեան մը ետքը տեղի ունենալիք տեսարանին վրայ: Սեդրակ դուռը պիտի բանար, կապոցը ձեռքէն առնել պիտի ուզէր, բայց ինք պիտի չտար. ի՛նչ ըլլալը պիտի հարցնէր, բայց ինք պիտի պատասխանէր, թէ իրեն կէօրէ բան չէ: Յետոյ սենեակը պիտի երթային, եւ հոն, անտարբերութեամբ, տղուն պիտի ըսէր, որ առնէ բանայ կապոցը, եւ այն ատեն...

Դուռը գարկաւ տիրաբար: Կը սպասէր որ, ամէն իրիկունան պէս, Սեդրակը անմիջապէս դուռը բանար եւ իր ձեռքին նայէր: Քիչ մը ատեն անցաւ, եւ որովհետեւ բացող չկար, նորէն գարկաւ, այս անգամ ուժգնակի... Է՛հ, եթէ ներսէն գիտնային, որ հետը ի՛նչ կը բերէր:

Վերջապէս էլլախ հանրմը դուռը բացաւ: Երկաթագործն անմիջապէս նշմարեց որ կոտրածութիւն մը կայ դէմքին վրայ, երեսները կախ, շարժուածքը դանդաղ: Էլլախ հանրմը մեքենաբար ամուսնոյն ձեռքէն առնել ուզեց կապոցը, մինչ երկաթագործը, սիրտն արդէն անձկութեամբ պաշարուած, հարցուց մտատանջութեամբ.

- Ո՞ւր է Սեդրակը, տե՞ղ խրկեր ես:
- Չէ, ներսն է, պատասխանեց կինը կցկտուր կերպով. ցորեկին քիչ մը քիթը կախ էկաւ դպրոցէն. հիմակ կրակներուն մէջն է. բան մը չէ, դող մի՛ ելլեր, քեսկին նեղագիլ ըլլալու է:

Երկաթագործը, կապոցն ի ձեռին, հապճեպ սենեակ մտաւ: Բազմոցին վրայ, Սեդրակ պառկեր էր, վերմակ մը վրան: Դրան բացուածքէն արթնցաւ, յոգնած աչքերը հօրը վրայ պտտցուց եւ նորէն փակեց:

- Օղլո՛ւմ, ի՛նչ ունիս, հիւս՞նդ ես, մէկ տե՞ղդ կը ցաւի կոր:
- Եւ որովհետեւ տղան չէր պատասխաներ.

- Հայտէ էլիր նստէ՛ նայիմ, իմին քաջ գաւակս, իմին առչա՛ն գաւակս: Նայէ քեզի ի՛նչ բերի:

Եւ արտորանքով կապոցը քակելով, վերարկուի մը, բաճկոնակի մը եւ

ԿէՕՐԷ - Համեմատ:
ՔԵՍԿԻՆ ՆԵՎԱԶԻԼ - սաստիկ հարբուխ:
ՕՂԼՈՒՄ - տղաս:
ԱՍԼԱՆ - ափսոս:

տաբատի մը ծայրերէն բռնած՝ օդին մէջ երերացուց ուրախութեամբ:

Սեղրակ աչքերը բացած էր արդէն: Իր մարած նայուածքին մէջ անսասման հրճուանքի նշոյլ մը ցոլաց, այլ քիչ յետոյ աչքերը նորէն փակեց:

Այն ատեն երկաթագործն հագուստները բազմոցին մէկ անկիւնը նետեց, տղուն մօտեցաւ, ձեռքը անոր ճակտին վրայ դրաւ, եւ մարմնոյն հրատապ տաքութենէն վախցած, դարձաւ իր կնոջը, որ սենեակէն ներս մտած էր:

- Էլ պիտի,- ըսաւ,- ասիկա անանկ նեվազիլի բան չէ: Աճապա էրթամ հգաճին կանչե՞մ:

- Կեցիր նայինք մինչեւ վաղն առտու ինտո՛ր կըլլայ, անկէ ետք բան մը կ'ընենք:

Հետեւեալ առաւօտ, պզտիկը աւելի ծանր վիճակի մէջ էր: Դեղագործն եւ իրմէ յետոյ բժիշկը եկան հաստատելու, թէ տղան կարմրուկէ բռնուած էր: Համաճարակի ատենն էր այս:

Երկաթագործին եւ կնոջ համար, ամէն բան իրենց զաւակին վրայ կեդրոնացած էր, կոկորդին մանաւանդ, որ յամառաբար կը մերժէր դեղ առնելը: Հայրն ու մայրը ուրիշ միջոց չէին գտած, բայց անոր նոր հագուստները դիմացը կ'երեւցնէին, հազար գգուական խօսքերով, կամ իր վերմակին վրայ կը փռէին, որ անոնց հետ խաղայ: Սեղրակ իր նողկանքը զսպելով՝ բերանը կը բանար դգալին:

Հիւանդութիւնը մահացու էր սակայն: Ութը օր չանցած խեղճ պզտիկը կը մեռնէր:

Անշուք յուղարկաւորութիւն մը ունեցաւ: Երկաթագործը տղու մը պէս կու լար իր մէկ հատիկ զաւակին դագաղին ետեւէն:

Երբոր տուն դարձաւ եւ բոլոր բարեկամները ճամբեց, կնոջը քովն ելաւ, որ վերի սենեակը քաշուած էր միայնակ: Իրիկուն եղած էր արդէն: Ուղղակի կնոջը քով գնաց, որ բազմոցին անկիւնը նստած էր լռիկ եւ անձայն: Էլ պիտի հանրմը ծունկերուն վրայ տարածած էր հէգ Սեղրակին նոր հագուստները, եւ գայն կը դիտէր թաց աշուրներով:

Երկաթագործն ինքն ալ ձայն չհանեց: Կնոջը քով նստաւ, հագուստներուն մէկ մասն ալ իր ծունկին վրայ քաշեց եւ ինքն ալ սկսաւ լռիկ արտասուել:

Իրենց անհուն վշտին մէջ բան մը

ԱՃԱՊԱ - արդեօք:

ԷԶԱՃԻ - դեղագործ:

չէին գտներ իրարու ըսելու: Վերջապէս էլպիս հանրմը, հեկեկանքի մը մէջ պոռթկալով՝

- Ա՛խ,- ըսաւ,- խըամէթ չեղա՛ւ որ հագնի:

Եւ երկաթագործը, կուրծքն հեւալով իր զօրաւոր հեծկլտուքին տակ՝

- Ա՛խ,- ըսաւ,- թո՛ղ մէյ մը հագնէր, անկէ ետքը մեռնէր, պաշխա բան չէի ուզեր:

Մուրատարդ մեռաւ խեղճ գաւակս:

ԽԸՍՄԷԹ - բախտ:

ՊԱՇԳԱ - ուրիշ:

ՄՈՒՐԱՍՍԸԶ - անբախտ:

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԸՆԴՈՍՏ - մէկէն ի մէկ (չարժում): ԻՆՏՈՐ - բարբառ՝ ինչպէս: ԾՈՒԻԿ-ԾՈՒԻԿ - կտոր-կտոր: ԸՆՏԱՆԵԱՑ - գրբ.՝ ընտանիքին: ԱՆՁ-ԿՈՒԹԻՒՆ - սրտնեղութիւն. հոգ: ՀԱՊՃԵՊ - փոյթ. անապարանք: ԲԱՃ-ԿՈՆԱԿ - կարճ բաճկոն: ՀՐԱՏԱՊ - կրակի պէս տաք: ԿԱՐՄՐՈՒԿ - տարափոխիկ հիւանդութիւն: ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ - վարակիչ հիւանդութիւն: ԳԳՈՒԱԿԱՆ - չոյող. փայփայող: ՆՈՂԿԱՆՔ - զգուանք. պժգանք:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Պատմուածքը կը սկսի զաւկին ու ծնողներուն միջեւ ծայր առած բախումով մը, ուր ի յայտ կու գայ փոքրիկին դպրոցէն փախուստ տալու պատճառը: Ասիկա գորովով կը լեցնէ ծնողներուն սիրտը, որ դժուար խնայողութիւն ընելով ձեռք մը հագուստ կ'ուզեն ապահովել փոքրիկին: Ան կ'ապահովուի, երբ փոքրիկը համաճարակով կը վարակուի՝ իբրեւ հետեւանք թըշուառ կեանքին ու կրած վիրաւորանքին: Ասիկա խոնարհ դասակարգին վիճակուած թշուառութեան պատկերներէն մէկն է:

Պատմուածքին մէջ հեղինակը հերոսներուն ուղղակի խօսքը բերած է բարբառով: Ասիկա կեանքը բնական կերպով ներկայացնելու, անով տեղական գոյն ստեղծելու իրապաշտներու սիրած միջոցներէն մէկն էր, զոր պէտք է չափաւոր գործածել:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Յակորջան աղան տղուն հանդէպ ունեցած իր բիրտ վարմունքէն

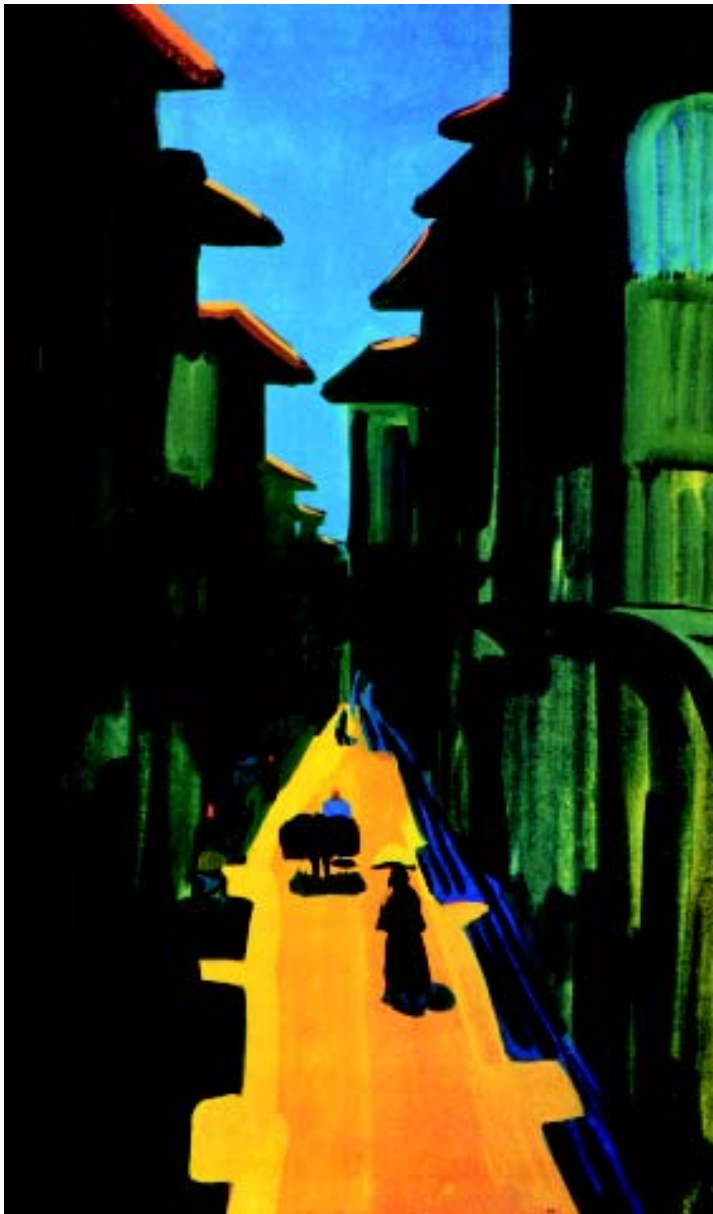
ետք ինչո՞ւ այդքան գգուական կը դառնայ:

2.- Հայր ու մայր թերացում ունի՞ն իրենց զավկին կրթական, բարոյական ու ընկերային պահանջները գոհացնելու տեսակէտէն:

3.- Ընտանիքին նիւթական անձուկ պայմանները դեր ունի՞ն վարակիչ հիւանդութեան ենթահող պատրաստելու տեսակէտէն:

4.- Հեղինակը իր հերոսները ինչո՞ւ կը խօսեցնէ իրենց հարազատ խօսուածքով:

5.- Տեղ մը ծնողները ինչո՞ւ օտար լեզուով կը խօսին:

Մարտիրոս Սարեան,
«Փողոց. Կէսօր», հիմ Կ.
Պոլսոյ նկարաշարէն,
1910:

ՅԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Յափկացուցիչը իբրև նախադասութեան անդամ (վերաբաղ)

Ենթակային կամ այլ գոյական անդամի մը պատկանելիութիւնը, վերաբերումը կամ ծագումը ցոյց տուող անդամը կը կոչուի յատկացուցիչ:

Յատկացուցիչը միշտ դրուած կ'ըլլայ սեռական հոլովով:

Յատկացուցիչը կը գտնենք լրացեալ գոյականին վրայ ուր՞ուն (ուր՞նց) կամ ինչի՞ն (ինչերո՞ւն) հարցումը դնելով:

Յատկացուցիչը արտայայտուած կ'ըլլայ գոյականով, դերանունով եւ իբրև փոխանուն գործածուած ածականով, թուականով, դերբայով:

● Հարցումով գտէ՛ք յատկացուցիչը, ընդգծեցէ՛ք եւ լուծեցէ՛ք՝ տալով տեսակը, հոլովը, թիւը, դէմքը, առումը:

- Միսաքին գիրքը
- Աչնան եղանակը
- Տան վարագոյրը
- Մեր սենեակը
- Անոնց դիմումը
- Միւսներուն խօսքը
- Հինգերորդի տարազը
- Տղոց աշխատանքը
- Գալիքի վտանգները
- Ծախողին վարձքը
- Կորսուածին գինը
- Ստելուն հետեւանքը

բ) Յարկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւնը

Յատկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան գոյականով արտայայտուած որեւէ մէկ անդամ՝ ցոյց տալով անոր պատկանելիութիւնը, վերաբերումը կամ ծագումը: Այդ անդամը կը գտնենք որո՞ւն կամ ինչի՞ն հարցումները ուղղելով գոյականին:

Անմահ է յիշատակը անոր, որ զոհուած է հայրենիքին համար:

Որո՞ւն յիշատակը – անոր, այսինքն՝ «որ զոհուած է հայրենիքին համար»: – յատկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւն «յիշատակը» յատկացեալին:

«Որ զոհուած է հայրենիքին համար» բաղադրիչը յատկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւն է, որովհետեւ ցոյց կու տայ գլխաւոր նախադասութեան «յիշատակը» անդամին պատկանելիութիւնը:

Ստորադասը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի դերբայի (կամ՝ դերբայական դարձուածքի)՝ յատկացեալին իբրեւ յատկացուցիչ:

Անմահ է հայրենիքին համար զոհուածին յիշատակը:

Որո՞ւն յիշատակը – հայրենիքին համար զոհուածին – յատկացուցիչ դերբայական դարձուածք «յիշատակը» յատկացեալին:

● **Գտէ՛ք ստորադաս նախադասութեան պաշտօնը, ապա հաստատեցէ՛ք զայն՝ լուծելով պարզ նախադասութեան մէջ:**

Յոյս կու տային, թէ պիտի գտնեն կորսուած որդին:

Անոր խօսքը մտիկ ըրէ, ով որ քեզի բարիք կը ցանկայ:

Այդքանը արդէն ապացոյց էր, որ դուռը կղպուած չէր:

Տարակոյս չկայ, որ վաղը պիտի վերադառնայ:

Աչակերտը վախ ունէր, թէ պիտի կրկնէր դասարանը:

● **Կազմեցէ՛ք յատկացուցիչ ստորադասով բարդ ստորադասական նախադասութիւններ:**

ԱԿՆԱՐԿ ԿԱՄ ՔՐՈՆԻԿ

Ակնարկը կամ քրոնիկը վաերագրական ու տպաւորապաշտ գրուածք մըն է:

Ակնարկագիրը կը պատմէ իրական մարդոց, երեւոյթներու եւ եղելութիւններու մասին: Ակնարկի մէջ կը պահպանուին իրականութեան փաստերը՝ տեղ, թուական, անուններ, կենսագրական տուեալներ, բնաւորութեան գիծեր: Ակնարկագիրը կը պատկերէ ոչ թէ երեւակայութեամբ շինուած բան մը, այլ իրականութիւն մը՝ իր հաւաքած տուեալներով ու տպաւորութեամբ:

Ըստ բովանդակութեան՝ ակնարկները կ'ըլլան.

- **Դիմանկար**, յայտնի դէմքի մը մասին, ինչպէս Յակոբ Պարոնեանի «Ազգային Զոջեր»ը եւ Գրիգոր Զոհրապի «Դէմքեր»ը:

- **Ուղեգրութիւն**, ինչպէս Յակոբ Պարոնեանի «Պտոյտ Մը Պոլսոյ Թաղերուն Մէջ», Երուանդ Օտեանի «Տասներկու Տարի Պոլսէն Դուրս»:

- **Յուշագրութիւն**, ինչպէս՝ Աւ. Ահարոնեանի «Իմ Գիրքը», Զապէլ Եսայեանի «Սիլիհտարի Պարտէզները»:

ՀՐԱՆԴ (Մելքոն Կիրճեան, 1859-1915) ծնած է Արեւմտեան Հաստանի Բալու գաւառի Հաւալ գիւղը:

Ուսումը ստացած է Սկիւտարի Ենմարանին մէջ: Եղած է ուսուցիչ: Իբրեւ յեղափոխական՝ արտորուած ու բանտարկուած է քանի մը անգամ: Նահատակուած է 1915ի Ապրիլ 24ին: Մեծ յայտնութիւն մը եղաւ իր «Պանդուխտի Կեանքն» խորագիրով ակնարկներու շարքը, ուր առաջին անգամ ըլլալով պատկերեց Պոլիս հասած հայ պանդուխտներու թշուառ վիճակը: Պանդխտութիւնը պատուհաս էր հայութեան համար: Մէկ կողմէ հայ գաւառը կը պարպուէր երիտասարդ բազուկներէ, միւս կողմէ ալ այդ երիտասարդութիւնը կը փճանար պանդխտութեան դժուար պայմաններուն մէջ:

ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Ա՛լ տեղ չմնաց, տեղ չկայ խաներու մէջ. լցուած են իրարու վրայ ամէն կողմէ, ամէն քաղաքէ ու գիւղէ, նոր մարդիկ, նոր պատանիներ: Ո՛վ որ ուշիմ ակնարկ մը նետէ, կը տեսնէ որ նորեկ պանդուխտներու մեծ թիւը կը կազմեն 14-16 տարեկանները, խեղճուկ

հագուած, ոտքերուն վրայ հինցած պատուած կօշիկ մը, որ 15-20 օր լեռ ու քար, սար ու ձոր կտրելով Պոլիս հասեր են: Ո՞վ կը նայի այս ողորմելիներուն: Հաւատացէ՛ք, որ շատը որբեր են, յոյս դրած հեռաւոր ազգականի մը կամ դրացիի մը վրայ: Կը նստին օրերով, կը սպասեն ամիսներով, պարտքով ճամբայ ելած, պարտքով շոգենաւի վարձք հատուցած, հիմա ալ պարտքով պարապ կը նստին դեռատի պատանիներ, գրկուած գգուանքներէ, սիրելիներէ եւ կենսական օղէն ալ:

Ասոնց մայրերէն իւրաքանչիւրն այնպէս կը հաւատայ, որ իր տղան Պոլիս հասնի թէ չէ՝ փարա դրկելու կարող կ'ըլլայ, եւ իր պէտքերը կը հոգացուին: Իրա՛ւ, հագիւ թէ երկու ամիս անցեր է՝ թուղթ կու գայ մօրմէն. «Տղա՛ս, փարա դրկէ այս փոսթայով. դու գիտես որ քեզ պարտքով ու արցունքով ճամբայ հանեցի»: Այս նամակներն անգամ թղթաբերով կը թափին խաներու մէջ, թարմ տղաներ կը կարդան, կը զգան ու կը խռովին: Օր մը, չգիտեմ երբ էր, խանի մը սենեակը կը մտնէի. նորահաս պատանի մը անկողնին վրայ մէկ քով կռթնած էր ձեռքը դրած գլխին եւ մտախոհ:

- Ի՞նչ ունիս, սիրելիս:

- Հա՛, բան մը չունիմ,- ըսելով ծածկեց ինձմէ ամէն բան եւ իր վշտագին սիրտը, թէեւ ես դժուարութիւն չունէի շատ բան մէկանց իմանալու: Մայրը թուղթ դրկած էր, հէգ կիւնը պարտքեր ու պէտքեր դրած էր զաւկին առջեւ, իսկ տղան ո՛չ միայն գործ չունէր, այլեւ գործելու ալ կրթուած չէր տակաւին:

Այսպէս ահա մտմտալու, անօրինակ տանջուելու կը սկսի մեր հայրենակից նոր սերունդն կեանքի այն տարիքին մէջ, ուր բնութիւնը ծաղիկներ կը բանայ եւ ոսկի ճաճանչներ կը հիւսէ մեր գլխուն վերեւ եւ ոտքերուն տակ: Յաջողութիւն ալ կ'ունենան. գիտէ՞ք թէ ի՞նչ է այդ.- հա՛, ըսեմ. կը նետուին դժուարութեամբ վարպետի մը քով. ա՛լ կը տեսնեն անոնք, որ տասներկու ժամ բեռնաւորեալ կ'ըլլեն կ'իջնեն լաստակներէն վեր ու վար. մէկն իր ուսին վրայ դրած կրախառն շաղախն, ուսն ուռած ու կարմրած է. շինքն այրած կիրէն, ինքը խաշած ու մաշած: Ուրիշ մը կը նետեն բեռնակրի ձողերուն տակ: Ա՛խ, ես քանինե՛ր տեսեր եմ, թարմ ու առոյգ տղաներ, հսկաներ ըլլալու խմորով շինուած, որք տաժանելի աշխատութեանց տակ սմբած ու սքլած մնացին, քանինե՛ր ճնշուեցան, ճմլուեցան ու կը

ճգմուխին: Քանիներ ալ, կրծոց տախտակները ջախջախուած անցան գացին վաղամեռիկ՝ հայր, մայր, տուն-տեղ աւերակ թողլով եւ դուռներ գոցելով: Հոս գանց կ'ընեմ յիշատակել այն մատաղ գոհերն ալ, գորս միշտ եւ ամէն տարի կու տանք պատերէն վար, լաստակներէն վար: Գիտե՞ս ասոնց թաղումը. պատմեմ: Սեւ օրուան շահածը, կէս կամ քառորդ օրական, կը ծրարեն կը դնեն մեռելին կոտորած կուրծքին վրայ եւ այնպէս կ'առնեն կը տանին գերեզման, այդու երկու բառ ապացուցանելով,- կեանք մը, որ հինգ-տասը դահեկանի արժէք ունի, դրամ մը որ անխճեալ է յաւէտ: Ասոնց օրագիրը մեր թերթն է, «Արեւելք». շատ օրեր չանցած երբ ես կը կարդայի ի նմա, որ Մանուկ մը Պոլսոյ կողմը՝ տունէ վար ինկած կոտորած էր, Պետրոս մը Պէշկիթաշի մէջ ջախջախուած ու մեռած: Հողաչէն տերեւներ, որ ամէն եղանակի մէջ կեանքի արմատէն կը փրթին, կը թափին աշնան թերթերու պէս:

Վերածումներ հին հայերէն բառերու եւ բառաձեւերու

- ՈՐՔ - օրոնք:
- ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆՑ - աշխատանքնորու:
- ԿՐԾՈՅ ՏԱՆՏԱԿ - կրծքավանդակ:
- Ի ՆՄԱ - անոր մէջ:
- ԱՅԴՈՒ - ատով:
- ԳԻՏԵԼ - գիտնալ:
- ՅՈՐՄԵՂԵՏԷ - ատկէ ետք:
- ՈՍԿԻՈՅ - ոսկիի:
- ԽՆԱՄՈՅ - խնամքի:

Ողջ մնացողներն ի՞նչ կ'ընեն. ահա ինչ որ պէտք է գիտել այդ նորահասներու մասին: Մեր Մարտիկն ասոնց կարգէն է եւ իր պատմութիւնը մասամբ անոնցն է: Երկու տարի անցաւ յորմեհետէ Պոլիս եկած է. իր տարիքն է տասնեւվեց: Իր հայրը պանդխտութենէ ի տուն դարձին՝ Կարնոյ լեռներուն մէջ առանց գերեզմանի կորսուած է. Թագուհի, այդ տղուն հէգ մայրը, իր չորս մատաղ որբերովը քանի տարի տառապելէ ետքը, Մարտիկը ճամբայ կը հանէ տասնեւչորս տարեկան: Այս Մարտիկն հիմա ալ հոս է. հօրմէն մնացած 50 ոսկւոյ պարտքն ունի վզէն կախուած, տունն ալ, որ իրեն կը նայի, պէտք ունի, դարդ ունի. ասոնց ամէնուն ալ պիտի հասնի նա: Բայց Մարտիկը մեր ձեռքն հասած էր. չե՞ս խնայեր տասնեւչորս տարեկան հասակին, կը թողո՞ւս որ բեռնակրին անողորմ ձողը կոտորտէ այդ մատաղ շէնքը.- ո՛չ բնականաբար: Ուստի մինչեւ տասնեւվեց տարիքը վար դրինք գինքը, մօր թողութերն ալ անպատասխան թողուցինք շատ անգամ, գործելու վարժել տուինք խնամոց տակ: Օր մը

երեկոյեան տուն դարձայ. Մարտիկ
 չերեւցաւ, զի խան գացեր էր, այդ
 փոսն՝ որ դանայեան ծակ կարասին
 պէս անյագ կը կլլէ մեր կեանքերը:
 Արժանապատուութեան զգացումը
 զինքը հոն նետեր է. աշխատիլ, ինք-
 նուութիւն ունենալ, ապրիլ եւ ապրեցնել իր քսակովն ու քրտինքովը:
 Այս կիւրակէ ալ այցելութեան եկեր էր Մարտիկը. այտերուն
 կարմրութիւնը տակաւ մարելու սկսած է, աղտոտած, վրան գլուխը
 պատուտած, կօշիկները ծակ-ծակ: Թէեւ մեր տան տղու պէս եւ մեր
 փողոցի մարդոց ամէնուն ալ սիրելի էր, բայց այս անգամ ոչ ոք
 նայեցաւ իր վրայ, զի ինքն ալ իր վրայ նայած չէր: Ի՞նչ շահած էր
 հապա այսչափ կորուստներու փոխարէն. լսեցէ՛ք լաւ եւ անմոռաց
 կապեցէ՛ք յուշի.- 75 դահեկան 40 օրուան մէջ, կէսն ապառիկ, եւ սա
 յոյսը թէ քանի մը օրէն եթէ գործ ունենայ, մէկ ոսկւոյ կը հասցնէ
 այդ գումարն եւ մօրը կը դրկէ: Որչա՛փ ալ իր անձին զրկանք ըրած
 է խեղճն մինչեւ որ այդչափ յաջողած է.- գուցէ շատերուն ծխախոտի
 սպառած դրամն ալ իր ստամոքսին ծախսած չէ: Մարտիկի կեանքն
 ամէնուն կեանքն է, եւ մանաւանդ թէ անոնց մէջ բարեբաստիկն
 եղաւ: Վարպետի վախը չկրեց, բեռնակիրի ձողէն ազատ եղաւ:

ԱՆՄՈՌԱՅ ԿԱՊԵՑԷՔ ՅՈՒՇԻ - յիշե-
 ցէ՛ք:
 ԾՆՈՂԱՅ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԱՅ - ծնողքին
 եւ ընտանիքին:
 ՉԵՆ ԱՌՆՈՒՐ - չեն առներ:
 ՈՐԴԻՈՅ - որդիներու:

Ասո՛նք հոս, հապա անդի՛ն: Գարնան առաջին օրերը, արագիւն

Եղիշէ Թադեւոսեան, «Դէպի Պանդխտութիւն»:

ու ծիծառը հագիւ թէ ոտք դրած մեր սարերուն վերեւ, 3000 երիտա-
սարդ միայն Տարօնոյ գիւղերէն ճամբայ ելած են դաշտ, առանց
հրաժեշտի ողջոյնի ծնողաց ու ընտանեաց: Այս վերջին սփոփանքէ
զրկուելուն բուն պատճառն եղած է անցագրի պակասը, այսինքն՝
տասներեք դահեկանը: Ասոնք քալելով, ծուռումուռ ճամբաներով
մինչեւ Տրապիզոն կը հասնին թէեւ, բայց նաւապետներն յանձն չեն
առնուր այդ անպէտ բեռներն իրենց նաւերուն տախտակաշարին
վրայ նետելու: Ա՛յ այնուհետեւ նոր տեսարան մը կը սկսի. ո՞ւր դար-
ձան, ո՞ւր գացին, մարդ չի գիտեր: Այսպիսի կորուստներ ալ անպա-
կաս են ամէն տարի. կան տղաք, որք չգիտեն այսօր, թէ իրենց հայրն
ի՞նչ եւ ո՞ւր վախճան է ունեցած. կան ծնողք ալ նոյնպէս անգէտ
մնացած են յաւէտ իրենց որդւոց ճակատագրին: Ահա մեր յոյսերը:

ՀՐԱՆԴ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱՆ – արեւելեան իջեւանատուն: ԴԵՌԱՏԻ – մատղաչ. անչափահաս:
ԹՂԹԱԲԵՐ – նամակաբեր: ՎՇՏԱԳԻՆ – վիշտ ունեցող. տառապալից:
ՄԷԿԱՆՑ – յանկարծ. մէկէն: ՃԱՃԱՆՉ – ճառագայթ. ցոլք. շող: ԼԱՍՏԱԿ
– տախտակամած, որուն վրայ կեցած՝ որմնադիրը պատ կը հիւսէ: ԿՐԱ-
ԽԱՌՆ – կիրով խառնուած: ՇԱՂԱԽ – ջուրով խառնուած աւազ ու կիր:
ՇԼԻՆՔ – վիզ. ծոծրակ: ՏԱԺԱՆԵԼԻ – հոգի հանող. դժնդակ: ՍՄՔԻԼ –
խեղճանալ, ջլատիլ: ԱՆՅԱԳ – անկուշտ: ՏԱԿԱԻ – քիչ-քիչ, մեղմիլ: ԲԱ-
ՐԵԲԱՍՏԻԿ – բախտաբեր. բարեգուշակ: ՏԱԽՏԱԿԱՇԱՐ – տախտակէ
յատակ. տախտակամած՝ սենեակի, նաւու:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Այս հատուածը առնուած է «Պանդուխտի Կեանքէն» ակնարկաշարէն,
որ ամբողջութեամբ կը պատկերէ Կ. Պոլսոյ սէջ գործ ու դրամ փնտռող գա-
ւառացիներու կեանքը: Հեղինակը քանի մը պանդուխտներու օրինակով
շօշափելի կը դարձնէ շատերու անգործութիւնը, ուրիշներու տաժանակիր
աշխատանքն ու չնչին վարձատրութիւնը, ոմանց դժբախտ վախճանը: Միւս
կողմէ կը ներկայացնէ Երկրէն Պոլիս գալու արկածախնդրական ու վտան-
գաւոր ճամբորդութիւնը եւ շատ շատերու անյայտ կորուստը: Ակնար-

կազիրը իր մտածումներն ու զգացումները չի թաքցնել: Գալառացի երիտասարդութեան այս կորուստը մեր կորուստն է, մեր յոյսերուն վախճանը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Պանդուխտներու թշուառ կեանքէն ի՞նչ դրուագներ կը ներկայացնէ հեղինակը:

2.- Մէկ կողմէն՝ պանդուխտին, իսկ միւս կողմէն՝ անոր ընտանիքին յոյսերը ինչպէ՞ս կը խամրէին:

3.- Քարտէզի վրայ ցոյց տուէք այս տողոց՝ Մշոյ դաշտէն մինչեւ Սեւ ծով հետիոտն, իսկ անկէ մինչեւ Պոլիս շոգենաւով արկածայից ճամբորդութիւնը, որ շատ անգամ առանց անցագիրի ըլլալուն համար՝ չափազանց վտանգաւոր կը դառնար:

4.- Գրուածքին մէջ ցոյց տուէք բոլոր այն տողերը, որոնք կը վկայեն, որ Հրանդ մօտիկէն կը ճանչնայ պանդուխտներէն շատերը ու անոնց անմխիթար վիճակը:

5.- Յո՛ւրց տուէք բոլոր այն տողերը, ուր հեղինակը իր կեցուածքը կ'արտայայտէ, անտարբեր պատկերող ու ներկայացնող մը չէ:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Զեր անմիջական չրջապատէն ընտրեցէ՛ք հետեւեալ երկու պարագաներէն մէկը.

ա) Ապրուստի միջոցներ հայթայթելու համար իր ընտանիքէն հեռու ապրող մէկը:

բ) Ընտանիք մը, որ արտասահման գործի մեկնած հայր կամ զաւակ ունի:

Պարզեցէ՛ք իրավիճակը, ապա կանգ առէք ակնկալութիւններու, կեանքի պայմաններու, կարօտի կամ այս իրավիճակէն բխած այլ երեւոյթներու մասին:

ԲԱՑԱՅԱՅՏԻՉ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Բացայայտիչը իբրև նախադասության անդամ (վերաքաղ)

Ենթակային կամ գոյականով արտայայտուած անդամի մը ո՛վ կամ ի՛նչ ըլլալը բացայայտող անդամը կը կոչուի բացայայտիչ:

Բացայայտիչ ունեցող անդամը կը կոչուի բացայայտեալ:

Մեծ աստղագէտը՝ **Գրիգոր Գուրգատեան**, նաեւ յայտնի գրող է:

Հայաստանը՝ **Հայրենիքս**, լեռնային երկիր մըն է:

Բացայայտիչը բացայայտեալէն կը բաժնուի բուժով, իսկ նախադասութեան միւս անդամներէն՝ ստորակէտով:

● Փակագիծի մէջ ղրուած բացատրութիւնը բացայայտիչի վերածեցէ՛ք՝ նկատի ունենալով որ բացայայտիչն ու բացայայտեալը իրարու կը համաձայնին պաշտօնով, հոլովով, թիւով ու դէմքով:

Այս գետին (Մայր Արաքս) հարկատու են Ախուրեանն ու Հրազդանը:

.....

Ստեփանակերտէն (Արցախի մայրաքաղաք) թոիչք կայ դէպի Երեւան:

.....

Նարեկով (Մատեան Ողբերգութեան) սերունդներ կը կրթուին:

.....

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը նախկին նստավայրէն (Սիս) տեղափոխուած է Անթիլիաս:

.....

Երեւանէն կը տեսնես Արարատի գոյգ զազաթները (Սիս ու Մասիս):

Մենք (աշակերտներ) այցելեցինք Սարգարապատի թանգարանը:

Դուք (ուսուցիչներ) ներողամիտ գտնուեցաք մեզի հանդէպ:

բ) Բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնը

Բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան գոյականով կամ գոյականաբար գործածուած որեւէ մէկ անդամը՝ ցոյց տալով, թէ ո՛վ է կամ ի՞նչ է:

Բոլորը կը կարդան Յ. Պարոնեանը, որ մեծ երգիծաբան է:

Ո՞վ է Յ. Պարոնեան - որ մեծ երգիծաբան է - բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւն «Յ. Պարոնեանը» բացայայտեալին:

Բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնը կ'ունենայ բարդ ստորոգիչ՝ գոյական ստորոգելիով մը (երգիծաբան է): Պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային հանգոյցը դերբայի չի վերածուիր, այլ գոյական ստորոգելին կը վերածուի բացայայտիչի՝ ստանալով բացայայտեալին հոլովը:

Բոլորը կը կարդան Յակոբ Պարոնեանը, որ մեծ երգիծաբան է:

Բոլորը կը կարդան Յակոբ Պարոնեանը՝ մեծ երգիծաբանը:

Նամակ ստացայ Արմէնէն, որ իմ մտերիմ ընկերս է:

Նամակ ստացայ Արմէնէն՝ իմ մտերիմ ընկերոջմէս:

● *Ընդգծեցէ՛ք բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնը, ապա լուծելով զայն՝ վերածեցէ՛ք պարզ նախադասութեան բացայայտիչի:*

Ներս մտաւ Պրն. Յակոբ Օշականը, որ մեր հայերէնի ուսուցիչն էր:

Հասանք Ստեփանակերտ, որ Արցախի մայրաքաղաքն է:

Բոլորը կը նայէին Մասիսին, որ մեր հայրենիքի խորհրդանշանն է:

Երեւանէն, որ Հայաստանի մայրաքաղաքն է, հիւրեր ունեցայ:

Սարգիսն ու Վրէժը, որոնք մտերիմ ընկերներ են, բանակ մեկնեցան:

Պ. Դուրեան, որ վաղամեռիկ բանաստեղծ է, մեծ քնարերգակ մըն է:

 Որոշեցէ՛ք որոշիչ (մէկ գիծով) եւ բացայայտիչ (երկու գիծով) ստորադաս նախադասութիւնները, ապա լուծեցէ՛ք պարզ նախադասութիւններու մէջ ընդգծելով բացայայտիչն ու որոշիչ դերբայական դարձուածքը:

Բարեկամս, որ Պոլիս կը բնակի, հայագիտութեան կը հետեւի:

Գիրք մը ստացայ Զահրատէն, որ պոլսահայ բանաստեղծ մըն է:

Զեկոյցը կարդաց անդամուհի մը, որ Տիկին Գոհարն էր:

Երկու կիները, որոնք դաշնակ կը նուագէին, Փարիզ մեկնեցան:

Ախուրեանէն, որ Արաքսի հարկատու է, ըմպելի ջուր վերցուցինք:

Գառնիի տաճարը, որ վերականգնուած է, կառուցուած է Ա. դարուն:

Գեղարդէն, որ վիմափոր եկեղեցի է, վերադարձանք Գառնի:

ԻՐԱՊԱՇՏ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Արեւելահայոց մէջ 1890էն ետք բուռն թափով կը զարգանայ յեղափոխական շարժումը: Կը հիմնուին հայ կուսակցութիւնները, որոնց գլխաւոր գործը կ'ըլլայ զօրակցիլ արեւմտեան Հայաստանի ազատագրական պայքարին: 1903ին Զարական Ռուսիոյ կողմէ հայ եկեղեցական կալուածներու բռնագրաւումն ու 1905ի հայ-թաթարական կոիւնները չեն կրնար ընկճել արեւելահայոց ազգային զարթօնքի ընթացքը:

Բուն արեւելեան Հայաստանի մէջ մշակութային կեդրոններ էին էջմիածինը, Շուշին եւ Կիւմրին (Ալեքսանդրապոլ), իսկ Կովկասի մէջ՝ Թիֆլիսը, մասամբ նաեւ Պաթումն ու Պարուն:

Գարրիէլ Սունդուկեանէն ետք արեւելահայ գրականութեան գլխաւոր իրապաշտները եղան.

Նար-Ռոս (Միրայէլ Յովհաննէսեան, 1867-1933) ապրած է Թիֆլիս: Բեղուն արձակագիր է: Յայտնի վէպերն են «Պայքար», «Սպանուած Աղանին», «Մահը»: Հոգեբանական վէպի վարպետներէն մէկն է:

Վրթանէս Փափագեան (1866-1920) թափառական կեանք մը ապրած է: Փորձած է գրական բոլոր սեռերն ալ: Յայտնի են արեւմտահայ գաղթականներու եւ հայ բոչաներու իր պատկերները, «էմմա» վէպն ու «Ժայռը» տրաման: Ընկերային անարդարութիւններ պատկերած է:

Աւետիս Ահարոնեան (1866-1948) փորձած է գրական բոլոր սեռերն ալ, պատմուածքներ՝ «Ազատութեան ճանապարհին», ճամբորդական գրութիւններ՝ «Իտալիայում», «Շուէյցարական Գիւղը», թատերգութիւն՝ «Արցունքի Հովիտը», յուշագրութիւն՝ «Իմ Գիրքը» եւ այլն:

Յովհաննէս Թումանեան (1869-1923) գրած է պատմուածք, բանաստեղծութիւն, պոէմ, մշակած է հերիաթ եւ աւանդութիւն: Յայտնի պոէմներն են «Փարուանա», «Թմկաբերդի Առումը», «Անոյշ» եւլ.: Մեր մեծագոյն մանկագիրն է: Կոչուած է Ամենայն Հայոց Բանաստեղծ:

Շիրվանզադէ (Ալեքսանդր Մովսէսեան, 1858-1935) եղած է վիպագիր ու թատերագիր: Իր վէպերէն նշանաւոր է «Քաոս»ը, իսկ թատերախաղերէն՝ «Պատուի Համար»ը: Իր հերոսներն են մտաւորականներ, բանուորներ, գործատէրեր ու գիւղացիներ: Պաշտպանած է աշխատաւոր դասի եւ դժբախտներու դատը:

«ՈՍԿԻ ԳՐԻՉԻԴ ՄԱՏԱՂ»

Շատ տարիներ առաջ ես խմբագրում էի մի շաբաթաթերթ: Մի օր խմբագրատուն մտաւ մօտ 19-20 տարեկան մի երիտասարդ: Նիհար, գունատ մի տղայ էր, կուրծքը ներս ընկած, աչքերը տարօրինակ կերպով փայլուն:

- Խնդրեմ ձեր շաբաթաթերթին մէջ տեղ չնորհէք այս գրուածքին,- ասաց նա թոյլ ու չոր ձայնով եւ գրասեղանին վրայ դրեց մի տետրակ:

- Այդ ի՞նչ է,- հարցրի ես խմբագիրներին յատուկ մի արհամարհոտ հայեացք ձգելով ձեռագրի վրայ:

- Դա իմ առաջին լուրջ գործն է,- պատասխանեց երիտասարդը,- հոգեբանական էտիլդ է:

- Շատ բարի, կը կարդամ՝ կ'ասեմ,- ասացի ես:

- Ե՞րբ գամ ձեր պատասխանը առնելու:

- Մի շաբթից յետոյ:

Երիտասարդը գլուխ տուեց եւ դուրս գնաց: Նախասենեակից լսեցի նրա չոր ու կասկածելի հազի ձայնը:

Ես ձեռագիրը ձգեցի գրասեղանին վրայ եւ, ի հարկէ, նոյն օրն իսկ մոռացայ նրան:

Մի շաբաթ անց երիտասարդն եկաւ. այս անգամ նա ինձ աւելի նիհար թուաց:

- Ա՛հ, ներողութիւն, ժամանակ չեմ ունեցել ձեր ձեռագիրը կարդալու: Եկէք մի քանի օրից:

- Պարո՛ն խմբագիր,- ասաց երիտասարդը իր հնամաշ գլխարկը մի ձեռից միւս ձեռի մէջ անցկացնելով,- խնդրում եմ չմոռանալ կարդալու, որովհետեւ գիտէք, ես չեմ կարող երկար...

Նա չկարողացաւ իր խօսքն աւարտել, հազաց նոյն չոր, անախորժ հագով, եւ ես նկատեցի, որ նրա այտերը կապտեցին:

Ես ակամայ խղճացի նրան եւ խոստացայ նոյն օրն իսկ կարդալ ձեռագիրը:

Խոստումս կատարեցի եւ ձեռագիրը կարդացի ուշադրութեամբ ու բարեխղճութեամբ: «Հոգեբանական էտիլդ»ը մի վերջին աստիճանի խակ գրուածք էր, գուրկ ձեւից ու ոճից: Հեղինակն աշխատում էր նկարագրել հոգեկան վիճակը մի կենսախինդ ծաղկահասակ երիտասարդի, որ զգում է թէ շուտով պիտի մեռնի: Անկեղծօրէն կը

կամենայի գրուածքին տեղ տալ, բայց չէ՞ որ ընթերցողներ ունէի:

Հետեւեալ օրը նորէն եկաւ երիտասարդը:

Ես, նրան չվշտացնելու համար, կեղծեցի.

- Ձեր հտիւղը վատ չէ գրուած, դուք ձիրք ունիք. բայց դժբախտաբար տպել չեմ կարող:
- Ինչո՞ւ,- հարցրեց նա մի տեսակ խեղդուած ձայնով, եւ ինձ թըլաց, որ նրա վտիտ մարմինը կծկուեց:
- Հերթական նիւթերի առատութեան պատճառով:
- Բայց ես կը սպասեմ, կարող եմ սպասել, թէեւ... թէեւ...

Նա դարձեալ չկարողացաւ իր խօսքն աւարտել եւ դարձեալ հագաց: Այս անգամ այլեւս պարզ էր ինձ համար, որ նա թոքախտի վերջին շրջանին մէջ է, եւ նրա օրերը հաշուըուած են:

- Ցաւում եմ, որ երկար պիտի սպասէք,- ասացի, արդարեւ, անկեղծ ցաւակցութեամբ:
- Որքա՞ն ժամանակ:
- Առնուազն չորս ամիս. գիտէք, շաբաթաթերթ է...
- Բայց այդ շատ է, ես չեմ կարող. գիտէք, ես... Բարի եղէք տպագրելու հերթից դուրս.

Տեսարանն ինձ համար միաժամանակ ե՛ւ ցաւալի էր, ե՛ւ ձանձրալի, մէկն այն տեսարաններից, որոնցից մարդ շտապում է որքան կարելի է շուտ ազատուել:

- Չեմ կարող,- ասացի ես եւ ձեռագիրը դրեցի նրա առջեւ:

Երբեք ո՛չ մի երիտասարդի դէմքի վրայ չէի տեսել այնքան խոր, այնքան կսկծալի վիշտ: Կարելի էր կարծել, որ ես զրկեցի նրան իր գոյութեան վերջին յոյսից, կամ ոտնատակ առի նրա լաւագոյն սրբութիւնը:

- Լաւ չէք անում, լաւ չէք անում,- ասաց նա յուզուած ու խեղդուկ ձեւով եւ ձեռագիրը վերցրեց իր նիհար, ոսկրուտ ձեռքով:

Եւ ձգելով ինձ վրայ մի երկարատեւ հայեացք, առանց բարեւելու դուրս գնաց: Նախասենեակից ես մի անգամ եւս լսեցի նրա հազի ձայնը:

Այս դէպքը պատահեց աշնան վերջը:

Անցան ամիսներ, անցաւ ձմեռը: Երբեմն յիշում էի երիտասարդի գունատ ու նիհար դէմքը, մանաւանդ նրա վերջին հայեացքը, որի

մէջ ես զգացել էի դառն վշտի հետ ե՛լ խորին կշտամբանք, ե՛լ ատելութիւն, ե՛լ նախանձ:

Գարնան սկիզբն էր: Չեմ յիշում՝ մեր հասարակական գործիչներից ո՞ր մէկի թաղումն էր: Շատերի հետ ես էլ գնացի յուղարկալորութեանը՝ մինչեւ Խոջավանքի գերեզմանատունը: Թաղումը վերջանալուց յետոյ ես հեռացայ ամբոխից: Եղանակը սքանչելի էր, արեգակն ախորժելի, կապոյտ երկնքի վրայ եւ ո՛չ մի նշոյլ ամպի: Հաճելի էր մէն-մինակ թափառել մեռելների աշխարհում:

Ես կանգ առայ մի գերեզմանաքարի առջեւ՝ նրա արձանագրութիւնը կարդալու: Այդ վայրկեանին հեռուից լսեցի մի ողբի ձայն: Նայեցի նոյն ուղղութեամբ: Հեռաւոր գերեզմաններից մէկի վրայ նկատեցի մի սեւ պատկեր: Քայլերս ակամայ ուղղեցի դէպի այն կողմ. որքան մօտենում էի՝ այնքան աւելի էր քաշում ինձ ձայնը: Դա մի կին էր. ծունկի եկած թարմ հողակոյտի քով, ձեռքը կուրծքին զարնելով ողբում էր.

- Շիր ու շնորհքի՛դ մատաղ, ոսկի գրիչի՛դ մատաղ...

Ես զգացուած կանգ առայ թշուառ կնոջ ետեւում՝ չկամենալով, որ նա ինձ տեսնէ: Բայց հետաքրքրուեցի գիտնալ, թէ ո՞վ է թաղուած այդ թարմ գերեզմանի մէջ, եւ անցայ միւս կողմը:

Մի վայրկեան՝ կինը, աչքերը սրբելով, նայեց ինձ եւ թուաց, որ ես նրան տեսել եմ որեւէ տեղ:

- Քոյրի՛կ, ո՞վ է թաղուած այդ գերեզմանի մէջ, - հարցրի ես:

- Իմ որդին, իմ միակ զաւակը, պարո՛ն, - պատասխանեց նա նորէն հեկեկալով:

Թիֆլիս, Խոջավանքի (հիմն. 1655 թ.) եկեղեցու կից սրահ-տապանատունը եւ բակի շիրմաքարերը:

- Քանի՞ տարեկան էր:

- Քսան տարեկան, պարո՛ն, ուղիղ քսան: Ա՛հ, չգիտէք ի՛նչ տղայ էր: Նայեցէ՛ք...

Այս ասելով նա հագուստի ծոցից դուրս բերեց մի լուսանկար ու աւելացրեց.

- Բարակացաւից մեռաւ... ա՛հ, անողո՛րմ Աստուած:

Ես վերցրի լուսանկարը,

նայեցի: Դա այն թշուառ երիտասարդն էր, որի ձեռագիրը մերժել էի տպագրել: Խղճի մի սուր խայթ տակն ու վրայ արաւ իմ էութիւնը. լուսանկարը նայում էր ինձ այն դառն կշտամբամքի հայեացքով, որը վերջին անգամ ձգեց ինձ վրայ թշուառը:

- Քոյրի՛կ, ի՞նչ էր ձեր որդու անունը,- հարցրի ես հաւաստիանալու համար, թէ չէի սխալած:

- Միսաք, Միսաք Գուրոյեան, գրում էր լրագրերում. ա՛հ, հատը չկար: Ա՛հ, ոսկի գրիչի՛դ մատող, գաւա՛կս...

- Քոյրի՛կ, ես ճանաչում եմ ձեր որդուն,- ասացի ես:

- Ո՛վ չէր ճանաչում, ո՛վ չէր կարդացել նրա մարգարիտ խօսքերը: Ես, վերադարձնելով լուսանկարը, հեռացայ գերեզմանից՝ խորապէս զգացուած:

Խեղճ պատանի, նրա կեանքի վերջին փափաքն էր եղել տպագրուած տեսնել իր «առաջին լուրջ» երկը եւ յետոյ մեռնել: Իսկ ես ա՛յնքան դաժան եղայ, որ զրկեցի նրան այդ սփոփանքից:

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԻ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԷՏԻՒԴ - Ֆրնս.՝ ուսումնասիրութիւն, հոս՝ վիպակ: ԳԼՈՒԽ ՏԱԼ - խոնարհիլ: ԿԵՆՍԱՆԻՆԴ - կեանքով ու եռանդով լեցուն: ԾԱՂԿԱՀԱՍԱԿ - ծաղկատի. մատղաչ: ՀԵՐԹԱԿԱՆ - հերթի՝ կարգի անցած: ԿՇՏԱՄԲԱՆՔ - յանդիմանութիւն, մեղադրանք. սաստ: ԽՈՋԱՎԱՆՔ - Թիֆլիսի հայոց գերեզմանատունը: ԲԱՐԱԿԱՑԱԻ - բարակցնող՝ նիհարցնող հիւանդութիւն, թոքախտ: ՀԱԻԱՍՏԻԱՆԱԼ - բանի մը վստահ ըլլալ, հաստատել: ԴԱԺԱՆ - անգութ. վայրագ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Մահուան գաղափարին հետ հաշտուած է այս երիտասարդը, թէ ոչ: Ինչո՞ւ:

2.- Երիտասարդը ի՞նչ բանէ թելադրուած անպայման տպուած տեսնել կ'ուզէ իր «առաջին լուրջ գործը»: Ինչպիսի՞ սփոփանք է ատիկա:

3.- Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ խմբագիր հեղինակը երբ կը գրէ. «Անկեղծօրէն կը կամենայի գրուածքին տեղ տալ, բայց չէ՞ որ ընթերցողներ ունէի»:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1.- Հայ նոր գրականություն	5
Շրջաններն ու բաժինները	5
Գրական դպրոցներ կամ ուղղություններ	5
Ի՞նչ է նոր դասականությունը	5
Ի՞նչ է վիպապաշտությունը (ոտմանթիզմը)	7
Նախադասություն տեսակները ըստ երանգի	8
Առողանություն նշանները	9
2.- Հայրենասիրական քնարերգություն	11
Մկրտիչ Պէշիկթաշեան	11
Եղբայր Եմբ Մեք	12
Մահ Քաջորդուն	14
Սարգիս Քերթոզ - Տաղ Քաջ Լիպարտին	17
Նախադասություն տեսակները ըստ կազմության	18
3.- Հրապարակագրություն	21
Խաչատուր Միսաքեան - Ազգային Յառաջդիմություն	21
Ստեփան Ոսկան - Մեր Թերությունները	22
Կարապետ Ս. Իւթիւճեան - Ազգային Յառաջդիմության Գործը	23
Գրիգոր Օտեան - Աղօթքը	24
Պալեանները	27
Նախադասություն երկրորդական անդամները	28
Շարադասություն եւ չրջադասություն	30
4.- Անձնական քնարերգություն	31
Պետրոս Դուրեան	31
Իմ Յաւր	31
Տրտունջք	33
Նախադասություն անդամ չեղող բառեր	36
Կոչականին լուծումը	38
5.- Վիպագրություն	39
Րաֆֆի	40
Ուրացողը Իւր Տան Շէմքի Վրայ	41
Բարդ Համադասական նախադասություն	48
6.- Հայրենասիրական քնարերգությունը արեւելահայ գրականության մէջ	51
Ռաֆայէլ Պատկանեան	51
Արաքսի Արտասուքը	52
Բարդ ստորադասական նախադասություն	56
Դերբայ եւ ստորադաս նախադասություն	56
7.- Իրապաշտ ուղղությունը	59
Յակոբ Պարոնեան	59

Աբխտղոս Ադան Եւ Բանաստեղծը	60
Ստորադաս նախադասութեան կապակցութիւնը	68
Յարաբերեալ եւ յարաբերական դերանուն	69
Որ շաղկապն ու դերանունը	69
8.- Թատրերգութիւն	71
Գաբրիէլ Սունդուկեան	71
Պեպօ Եւ Արութին Զիմզիմով	72
Ֆրիկ - Գանգատ	77
Ընդդէմ Ֆալաքին	78
Ստորադաս նախադասութեան դիրքը	80
Միջանկեալ նախադասութիւն	81
9.- Սմբատ Շահազիզ - Երազ	83
Գէորգ Դողոխեան - Ծիծեռնակ	83
Անտունի երգեր	85
Որ յարաբերականի դերանունին հոլովումը	87
Յարաբերական դերանուններուն պաշտօնները	88
10.- Իրապաշտ շարժումը արեւմտահայ գրականութեան մէջ	90
Արփիար Արփիարեան	90
Հայրապետ Էֆենտի Եւ Տէր Յուսիկ	91
Ստորադաս նախադասութեան պաշտօնները	99
Ենթակայ ստորադաս նախադասութիւն	99
11.- Պատմուածք ու նորավէպ	102
Գրիգոր Զօհրապ	102
Զաբուղոն	103
Որոշիչ ստորադաս նախադասութիւն	109
12.- Լեռն Բաշայեան	112
Նոր Զգեստը	112
Յատկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւն	118
13- Ակնարկ կամ քրոնիկ	120
Հրանդ	120
Պանդուխտի Կեանքէն	120
Բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւն	126
14- Իրապաշտ ուղղութիւնը արեւելահայ գրականութեան մէջ	129
Շիրվանզադէ - «Ոսկի Գրիչիդ Մատաղ»	130

Կողք եւ նկարներու համադրում՝ ՀՐԱԶԴԱՆ ԹՈՒՔՄԱՃԵԱՆ
 Զեւաւորում եւ գունաբաշխում՝ ԱՍԱՏՈՒՐ ԱՐԱՄԵԱՆ
 Տպ. «ԱՐԵՒԵԼՔ»

